
Going concern

Forventningskløften mellem revisor og regnskabsbruger i relation til going concern - med fokus på ejendomsbranchen

---

Kandidatafhandling

English title:

Going concern: The expectation gap between the auditor and the user of financial statements – with a special focus on the real estate business

Vejleder:

Jørn Haagensen

Afleveringsdato:

2. september 2013

Anslag / normalsider:

190.135 / 83

(ekskl. forside, indholdsfortegnelse, bilag mv.)

Forfatter:

Michael Hansen

CPR xxxxxx-xxxx

Indholdsfortegnelse

Executive Summary	7
-------------------------	---

---

1 Indledning og problemformulering 9

1.1 Motivation	10
1.2 Problemområde	11
1.3 Problemformulering	12
1.4 Målgruppe	13
1.5 Afgrænsning	14
1.6 Opgavestruktur	15
1.7 Undersøgelhedsdesign	15
1.8 Kildekritik	16

---

2 Regnskabsmæssig regulering af going concern 19

2.1 Grundlæggende forudsætning	21
2.2 Ledelsens vurdering	23
2.2.1 Selskabsretligt ansvar	23
2.2.2 Årsregnskabsloven	24
2.2.3 Internationale regnskabsstandarder	26
2.2.4 Begivenheder efter balancedagen	27
2.2.5 Elementer i ledelsens vurdering	28
2.3 Oplysning i årsregnskabet	29
2.3.1 Ikke væsentlig usikkerhed om evnen til at fortsætte som going concern	30
2.3.2 Væsentlig usikkerhed om evnen til at fortsætte som en going concern	31
2.3.3 Ikke relevant at anvende forudsætningen om going concern	44
2.4 Sammenfatning	46

---

3 Revisionsmæssig regulering af going concern 49

3.1 Revisionsmæssig regulering i Danmark	50
3.2 Regulering i henhold til de internationale standarder om revision	51
3.2.1 Generelt om ISA 570	51
3.2.2 Revisors ansvar	52
3.2.3 Risikovurderingshandlinger	54
3.2.4 Stillingtagen til ledelsens vurdering	59

3.2.5	Yderligere revisionshandlinger	65
3.2.6	Konklusion på det opnåede revisionsbevis	67
3.2.7	Udformning af revisors erklæring	69
3.2.8	Kommunikation med den øverste ledelse	76
3.3	Udviklingen af fremtidens revisionsmæssige regulering	77
3.3.1	Forslag til ny EU-forordning.....	77
3.3.2	IAASB's projekt om "Improved Auditor's Reporting"	78
3.4	Sammenfatning.....	80

---

4 Informationsniveauet i ejendomsbranchens årsrapporter 83

4.1	Asgaard Group	84
4.2	Sjælsø Gruppen.....	86
4.3	Sammenfatning.....	89

---

5 Brobygning over forventningskløften 91

5.1	Afhandlingens empiri.....	92
5.2	Forslag til begrænsning af forventningskløften	92
5.2.1	A) Klarere definition af begrebet væsentlig usikkerhed.....	93
5.2.2	B) Yderligere information om going concern i revisors erklæring om revision.....	94
5.2.3	C) Klarere vejledning i den regnskabsmæssige regulering om oplysninger om going concern	96
5.2.4	Sammenfatning	99

---

6 Konklusion.....103

Litteraturliste 107

Bøger	108
Faglige artikler, notater mv.	109
Standarder, vejledninger mv.	110
Lovregulering	111
Øvrige kilder	111

Bilag.....	113
Bilag 1 – Analyse af ejendomsbranchens udvikling igennem finanskrisen	114
Krise i ejendomsbranchen	114
Ejendomsbranchens udvikling.....	115
Ejendomsmarkedets tilstand.....	117
Bilag 2 – Opsummering af afhandlingens empiri	121
Bilag 2.1: Afhandlingens kapitel 2 - Regnskabsmæssig regulering af going concern	121
Bilag 2.2: Afhandlingens kapitel 3 - Revisionsmæssig regulering af going concern	123
Bilag 2.3: Afhandlingens kapitel 4 – Informationsniveau i ejendomsbranchens regnskaber	125
Bilag 2.4: Sammenfatning af besvarelser modtaget til Europa-Kommissionens grønbog om ”Revisionspolitik: Læren af krisen” (KOM(2011) 561).....	126
Bilag 2.5: Uddrag af rapporten ”The Unqualified Auditor’s Report: A Study of User Perceptions, Effects on User Decisions and Decision Processes, and Directions for Further Research – A Revision of the Summary Report Presented to the Auditing Standards Board and the International Auditing and Assurance Standards Board on April 29, 2009”	128
Bilag 3 – Eksempel på en going concern-note fra FSR’s regnskabsvejledning (2013)	131
Bilag 4 – Udklip af tabel fra erklæringsvejledningen (2009).....	133
Bilag 5 – Udklip af tabel fra artikel i magasinet ”Revision og Regnskabsvæsen”	135
Bilag 6 – Udklip af revisionspåtegning i årsrapporten 2012 for Helnan Holding A/S.....	137
Bilag 7 – Udklip af IAASB’s eksempel på en ny standarderklæring om revision.....	139
Bilag 8 – Udklip af supplerende oplysninger i årsrapporterne 2011 og 2012 for Sjælsø Gruppen	141
Bilag 9 – Referat af personlige interviews med Lars Kiertzner og Pia Flade Larsen	143

Executive Summary

This master's thesis examines the expectation gap between users of financial statements and the auditors hereof in regards to the going concern assumption in order to determine whether and how it is possible to reduce the audit expectation gap. The thesis has a special focus on the real estate business, which has been used as a case study, as this business has been greatly troubled by the recent financial crisis and has experienced a high number of bankruptcies and financial restructurings.

The empirical knowledge of the thesis includes an examination of the current legislation on audit and accounting, the topical trends in the on-going development of this legislation, and how the current legislation is reflected in financial statements in the real estate business. In addition, the empirical knowledge includes focus group interviews and expressions of opinions in relation to the going concern audit expectation gap. The interviews and expressions of opinions stem from research on the topic at the instance of IASB and the responses European Commission's Green Paper "Audit Policy: Lessons from the Crisis," respectively.

In continuation of the above, a number of proposed improvements have been discussed on the basis of interviews with both a professional user of financial statements and an expert in auditing and accounting.

On basis of the above, the three following improvements to the current legislation on auditing and accounting are recommended:

- The expression, "a material uncertainty", should be defined more clearly.
- Information on the auditor's responsibility in relation to the going concern assumption should be included in the Auditor's Statement.
- The annual report should contain relevant information that enables the user to understand and evaluate the management's assessment of the going concern assumption.

1 Indledning og problemformulering

1.1 *Motivation*

En følge af finanskrisen har været debatten omkring revisors rolle i sager om konkursramte selskaber. I debatten har blandt andet revisors ansvar i relation til en virksomheds fortsatte drift været diskuteret.

FSR - Danske Revisorer (FSR) har i december 2012 offentliggjort en undersøgelse af de senest aflagte årsrapporter for selskaber, der er gået konkurs i løbet af 2011. Undersøgelsen viser, hvor ofte revisors revisionspåtegning – i tilfælde af efterfølgende konkurs – har afspejlet en usikkerhed om selskabernes evne til at fortsætte driften. I 40 % af tilfældene var årsrapporten for det konkursramte selskab forsynet med en blank påtegning. FSR tolker dette, som at revisorer ofte forudser konkurser¹.

Derimod indeholdte nyhedsudsendelsen TV-Avisen på DR 1 den 4. april 2013² et indslag om, at et rekordhøjt antal revisorer indbringes for revisornævnet i forbindelse med konkursramte selskaber, hvor den senest aflagte årsrapport var forsynet med en blank revisionspåtegning. I indslaget blev der bragt et interview med en aktionær i den nu krakkede Tønder Bank. Aktionæren giver udtryk for en undren over, at det seneste regnskab kan være forsynet med en ”blank” revisionspåtegning, når banken mindre end et år senere går konkurs³.

Ovenstående er et eksempel på, at der er en vis forventningskløft mellem regnskabsbruger og revisor. The International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) har i en længere periode arbejdet med, hvordan revisors erklæring (revisionspåtegningen) kan forbedres med hensyn til den kommunikative værdi heraf. I den forbindelse har de blandt andet set på, om det er hensigtsmæssigt, at revisors vurdering af going concern nævnes direkte i revisionspåtegningen⁴.

---

¹ FSR – Danske Revisorer, ”Revisorer forudser ofte konkurser” (link: <http://www.fsr.dk/Nyheder%20og%20presse/Pressemeddelelser/Pressemeddelelser%202012/Going%20oconcern>, senest tilgået den 18. juni 2013)

² TV Avisen på DR 1, udsendt den 4. april 2013, kl. 21.30 (<http://www.dr.dk/tv/se/tv-avisen/tv-avisen-429#!/>, udsendelsen vises på DRs hjemmeside frem til 4. maj 2013). Samme problemstilling omtales i denne artikel: DR Nyheder, ”Klager over revisorer vælter ind”, 4. april 2013 (link: <http://www.dr.dk/Nyheder/Penge/2013/04/04/04215145.htm>, senest tilgået den 19. juni 2013).

³ Tønder Banks revisor, BDO Scanrevision, var en måned tidligere end nyhedsudsendelsen rent faktisk blevet indbragt for revisornævnet på baggrund af en undersøgelse iværksat af Erhvervsstyrelsen, hvor den udførte revision på en række punkter konkluderedes at være mangelfuld og ukritisk. Kilde: Erhvervsstyrelsen, pressemeddelelsen ”Mangelfuld revision af Tønder Bank”, udsendt den 6. marts 2013 (<http://www.erhvervsstyrelsen.dk/pressesoeg/527339/5>, senest tilgået den 2. maj 2013).

⁴ IAASB, beskrivelse af samt status på det igangværende projekt, der har til hensigt at forbedre ”Auditor reporting”, kan findes på IFACs hjemmeside (link: <http://www.ifac.org/auditing-assurance/projects/auditor-reporting>, seneste tilgået den 19. juni 2013)

Endvidere har International Accounting Standards Boards (IASB) drøftet, hvorvidt en eventuel udbygning og præcision af IAS 1.25-26, der omhandler ledelsens vurdering af going concern, kan være hensigtsmæssig i forhold til at øge informationsværdien af årsrapporten hvad angår regnskabsbrugers adgang til informationer om risici i forhold til et selskabs fortsatte drift.

IASB har forholdt sig til et konkret forslag til omformulering af afsnittene i IAS 1 fra IFRS Interpretations Committee (IFRIC)⁵. Organisationen har blandt andet stillet spørgsmålstegn ved, om en udbygning af regnskabsstandarden vil medføre, at regnskabsaflægger skal oplyse om forretningsmæssige risici generelt – og ikke kun egentlige, konkrete risici omkring evnen til at fortsætte driften⁶.

1.2 *Problemområde*

Forventningskløften mellem revisor og regnskabsbruger er tidligere blevet defineret af Brenda Porter i 1993⁷. Porters teori anfører blandt andet, at en del af forventningskløften består i, at regnskabsbruger forventer mere af den udførte revision, end hvad der kræves i henhold til revisorlovgivning, revisionsstandarder og anden regulering. Det er denne forventningskløft, som vil være omdrejningspunktet i nærværende afhandling.

Bøg & Kiertzner (2007) opdeler forventningskløften i tre dele; mangelfuldt arbejde, mangelfuld regulering og urimelige forventninger⁸. Afhandlingen vil koncentrere sig om den del af forventningskløften, som vedrører den mangelfulde regulering og de urimelige forventninger⁹. Det vil i afhandlingen blive undersøgt, hvordan forventningskløften kan begrænses. I den anledning vil både den revisionsmæssige og regnskabsmæssige regulering omkring going concern blive undersøgt.

Forventningskløften er uhensigtsmæssig, fordi den betyder, at regnskabsbruger forventer mere af revisionspåtegningen, end den umiddelbart er et udtryk for i forhold til det arbejde, som rent faktisk udføres af revisor. Afhandlingen vil derfor undersøge, om den regnskabsmæssige og revisionsmæssige regulering kan ændres med henblik på at begrænse forventningskløften. Det kan

---

⁵ IFRICs forslag til ændringer af IAS 1.25-26 fremgår af appendix til notatet ”Supplement to Agenda Item 2-B - Highlights of Relevant Developments of Accounting Standard Setters Relating to Going Concern” (link: <http://www.ifac.org/sites/default/files/meetings/files/20130212-IAASB-Supplement%20to%20Agenda%20Item%202-B-final.pdf>, senest tilgået den 19. juni 2013).

⁶ Dette fremgår af referatet af IASB mødet den 19. – 21. marts 2013 (link: <http://www.iasplus.com/en/meeting-notes/iasb-march-2013/ias-1>, senest tilgået den 19. juni 2013).

⁷ Porter, Brenda: *An Empirical Study of the Audit Expectation-Performance Gap*. I: *Accounting and Business Research*, vol. 24, nr. 93, 1993, s. 49-68

⁸ Bøg & Kiertzner (2007), side 15 (der henvises til forventningskløften, som den er defineret i figur 1 i udgivelsen).

⁹ Afgrænsningen skal ses i lyset af, at afhandlingen ikke ønsker at undersøge kvaliteten af revisorerers arbejde. Afhandlingen vil i stedet fokusere på, hvordan forventningskløften kan begrænses, forudsat at revisor rent faktisk lever op til sine forpligtelser.

diskuteres, om den regnskabsmæssige regulering er relevant i forhold til at undersøge forventningskløften mellem revisor og regnskabsbruger, da revisor som udgangspunkt kun er underlagt den revisionsmæssige regulering. Dog vurderes det ikke at være hensigtsmæssigt udelukkende at se på den revisionsmæssige regulering, da man kan ende i en situation som i USA, hvor der ikke er en sammenhæng mellem regnskabsmæssig og revisionsmæssig regulering på going concern-området. Dette har den konsekvens for amerikanske selskabers årsregnskaber, at oplysninger om væsentlig usikkerhed om evnen til at fortsætte driften kun er medtaget i årsregnskabet, fordi revisor skal kunne overholde den revisionsmæssige regulering – ikke som følge af den regnskabsmæssige regulering, som ledelsen i øvrigt er underlagt ved udarbejdelse af årsrapporten¹⁰.

Problemstillingen omkring forventningskløften er især interessant i en tid, hvor et stigende antal konkurser hos også større virksomheder har stor betydning for investorer, kreditgivere og ikke mindst samfundet. Især har den finansielle krise haft stor indvirkning på ejendomsbranchen, hvorfor afhandlingen vil bruge selskaber i ejendomsbranchen som case study i forbindelse med undersøgelsen af afhandlingens problemformulering.

1.3 *Problemformulering*

Afhandlingens formål formuleres således:

- ❖ *Nærværende afhandling vil analysere forventningskløften mellem regnskabsbruger og revisor i relation til revisionspåtegningens betydning i forhold til at aflægge en årsrapport under forudsætningen om fortsat drift samt undersøge, hvorvidt det er muligt at begrænse denne forventningskløft.*

Ovenstående problemformulering vil blive besvaret gennem en række delspørgsmål.

Indledningsvist vil afhandlingen – for at afdække den eksisterende regulering – indeholde en undersøgende del, hvor følgende delspørgsmål vil blive behandlet:

---

¹⁰ Problemstillingen går på, at i henhold til AU 341.11 (en del af den revisionsmæssige regulering i USA – link: <http://pcaobus.org/Standards/Auditing/Pages/AU341.aspx>, senest tilgået 20. juni 2013), skal revisor sikre sig – i tilfælde af, at der er konstateret væsentlig usikkerhed omkring et selskabs evne til at fortsætte driften – at der er givet tilstrækkeligt med oplysninger om dette i selskabets årsrapport. Dette er dog ikke direkte påkrævet af den regnskabsmæssige regulering i USA. FASB har i oktober 2008 udsendt en "Exposure Draft" om implementering af en ny regnskabsstandard, som har til hensigt at implementere AU 341 i den regnskabsmæssige regulering. Projektet er stadig igangværende og nuværende status på projektet (i skrivende stund er denne senest opdateret i februar 2013) kan findes på FASBs hjemmeside (link: http://www.fasb.org/jsp/FASB/FASBContent_C/ProjectUpdatePage&cid=1176160506645, senest tilgået den 20. juni 2013).

1. *Hvordan er den regnskabsmæssige regulering i relation til at aflægge årsrapporten under forudsætning om going concern, og hvad bør ledelsen overveje i forhold til dette?*
2. *Hvilke krav stiller den revisionsmæssige regulering til revisors arbejdshandlinger, af-rapportering samt erklæringsafgivelse i relation til forudsætningen om going concern, og hvad bør revisor overveje i forhold til at vurdere kvaliteten og tilstrækkeligheden af det opnåede revisionsbevis?*
3. *Hvordan afspejles den nuværende revisions- og regnskabsmæssige regulering i informationsniveauet i årsrapporter i ejendomsbranchen, og har finanskrisen haft en ind-virkning på dette?*

Herefter vil følge yderligere en undersøgende del, der har til formål at undersøge opfattelser hos henholdsvis revisor og regnskabsbruger, som kan forklare forventningskløften. Denne undersøgende del af afhandlingen vil søge at besvare følgende delspørgsmål:

4. *Hvilken værdi tillægges revisionspåtegningen af regnskabsbruger i forhold til, at årsrapporten er aflagt under forudsætning om going concern, og hvad er regnskabsbrugers forventning til omfanget samt arten af revisors arbejdshandlinger i denne forbindelse?*

Endeligt vil afhandlingen indeholde en analyserende del på baggrund af ovenstående undersøgelser, hvor nedenstående delspørgsmål vil blive besvaret:

5. *Hvordan kan henholdsvis den revisionsmæssige og regnskabsmæssige regulering forbedres med henblik på at indsnævre den omtalte forventningskløft?*

Som nævnt i forrige afsnit vil afhandlingen anvende ejendomsbranchen som case study i forhold til at besvare den ovenstående problemformulering.

1.4 Målgruppe

Afhandlingen er skrevet som kandidatafhandlingsopgave på cand.merc.aud studiet på Copenhagen Business School, hvorved de formelle modtagere af afhandlingen i denne forbindelse vil være vejleder og censor.

Herudover kan afhandlingen opfattes som et indlæg i debatten omkring forventningskløften mellem regnskabsbruger og revisor, hvad angår opfattelsen af revisionspåtegningens betydning i forhold til going concern forudsætningen. Målgruppen i denne forbindelse vil primært være andre studerende på samme studieretning samt personer med faglig interesse for området.

1.5 Afgrænsning

Afhandlingen vil primært fokusere på going concern-forudsætningen for virksomheder i ejendomsbranchen, der under finanskrisen har været genstand for stor fokus i forbindelse med en række konkurser og rekonstruktioner. Især har faldende ejendomspriser og svære finansieringsvilkår haft stor betydning i forhold til ejendomsselskabernes fortsatte drift.

Afgrænsningen skal blandt andet ses i lyset af, at afhandlingen vil fokusere på en specifik branche for derved i højere grad at kunne gå i dybden med konkrete forhold og problemstillinger.

Endvidere afgrænses afhandlingen til at fokusere på 2 typer af regnskabsbrugere – investoren og finansieringsgiveren. Afgrænsningen sker under hensyntagen til afhandlingens omfang og ressourcer, samt fordi de 2 typer af regnskabsbrugere vurderes at være de mest almindeligt nævnte i debatten om forventningskløften – muligvis fordi det oftest er disse regnskabsbrugere, som har mest på spil økonomisk set. Det anerkendes selvfølgelig, at også øvrige interessenter såsom leverandører, det offentlige, medarbejdere og samfundet generelt kan have økonomiske interesser i en virksomhed. Eksempelvis har det i den offentlige debat været diskuteret, at konkurser og bankkrak ”koster statskassen dyrt”, men én konkurs må i de fleste tilfælde antages kun at have ringe betydning for statens og kommuners samlede indtægter. Det vil også være naturligt at antage, at almindelige kreditorer ofte vil benytte sig af ”ratings” fra professionelle kreditvurderingsbureauer til at vurdere kreditværdigheden af deres kunder – og altså ikke selv vurdere dette på baggrund af en gennemgang af årsregnskaber mv.

I afhandlingen vil der fortrinsvist blive fokuseret på den revisionsmæssige teori og regulering omkring going concern-forudsætningen. Samtidig vil også den regnskabsmæssige regulering blive inddraget i forbindelse med en undersøgelse af de regnskabsmæssige krav for aflæggelse af en årsrapport under forudsætning om going concern samt ledelsens ansvar i relation til dette. Afhandlingen vil dog ikke dybdegående behandle de regnskabsmæssige konsekvenser for indregning og måling af aktiver og forpligtelser i tilfælde, hvor forudsætningen om fortsat drift ikke er opfyldt.

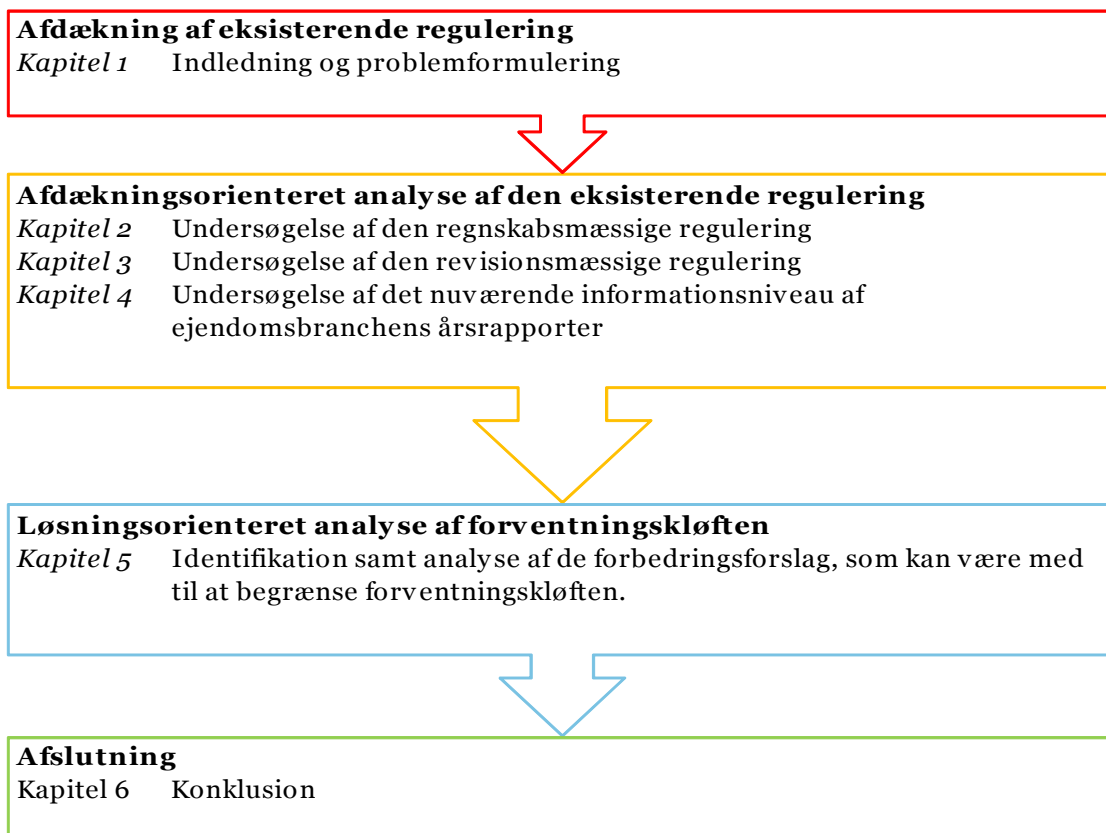
Undersøgelsen af den revisionsmæssige regulering vil primært være koncentreret omkring de Internationale Standarder om Revision (ISA) samt yderligere krav som følge af dansk lovgivning.

Undersøgelsen af den regnskabsmæssige regulering vil primært fokusere på de regnskabsmæssige begrebsrammer IFRS som godkendt af EU samt årsregnskabsloven.

Going concern-forudsætningen er relevant for flere typer af erklæringsopgaver, men afhandlingen vil generelt fokusere på revisionen af en årsrapport. Endvidere kan going concern-forudsætningen ses på både aktivitetsniveau og selskabsniveau, forstået på den måde, at et selskab kan vælge at nedlukke en aktivitet, hvorved selve aktiviteten ikke længere kan anses for at være en going concern. Afhandlingen vil generelt fokusere på going concern-forudsætningen på selskabsniveau, da going concern på aktivitetsniveau ofte er et udtryk for strategiske valg snarere end usikkerhed om muligheden for at fortsætte driften.

1.6 Opgavestruktur

Afhandlingen vil være opbygget efter nedenstående struktur:

1.7 Undersøgelsesdesign

Afhandlingens grundlæggende empiri vil bygge på en undersøgelse af den eksisterende revisionsmæssige og regnskabsmæssige regulering samt tendenserne i den aktuelle udvikling heraf. Denne grundlæggende empiri vil blive suppleret af en undersøgelse af sekundære data, der blandt andet omfatter de besvarelser, hvori en række organisationer har tilkendegivet deres holdninger og synspunkter i relation til forventningskløften, der er en del af Europa-Kommissionens arbejde med at forme fremtidens revisionspolitik. Den sekundære data vil også

omfatte dele af de undersøgelser, herunder fokusgruppelinterviews, som ligger til grund for IAASB's projekt om "Improved Auditor's Reporting".

I forbindelse med en analyse af de forbedringsforslag, som afhandlingen i henhold til problemformuleringen vil undersøge, vil i empirien også blive inddraget yderligere primær data i form af personlige interviews. Respondenterne vil være en professionel regnskabsbruger (finansieringsgiver) uden et dybdegående kendskab til den revisionsmæssige regulering samt en ekspert i regnskab og revision. For at begrænse antallet af undersøgelsesenheder vil afhandlingen kun omfatte interviews med én af hver de nævnte respondenter. Undersøgelsesdesignet vurderes at være hensigtsmæssigt under hensyntagen til ressourcer og hensigten med interviewene, der ikke er en opinionsundersøgelse (modsat den sekundære data). Hensigten er at benytte de interviewedes holdning i forbindelse med en kritisk analyse af de forbedringsforslag, som er identificeret i afhandlingens undersøgende afsnit.

1.8 *Kildekritik*

Afhandlingens undersøgende del vil primært basere sig på data i form af lovregulering og revisionsstandarder, som i dennes naturlige egenskab ikke kan kritiseres. Hertil kommer, at fortolkninger, artikler og undersøgelser, hvortil der henvises, primært hentes fra fagtidsskrifter, som vurderes at være seriøse og objektive kilder. Afhandlingens sekundære data, som er beskrevet ovenfor, vurderes at være formidlet gennem seriøse organisationer og kan derfor anses for pålidelige.

Afhandlingens primære data vil overvejende bestå af informationer opnået ved personlige interviews. Det vurderes forud for interviewene, om de interviewede personers baggrund og erfaringer vurderes at være relevante i forhold til afhandlingens emneområde og hensigten med interviewene. Egenskaberne hos de interviewede kan statistisk set ikke betragtes som repræsentative for hele den pågældende gruppe af regnskabsbrugere, men informationerne fra de interviewede vil anses for kritisk input i forbindelse med vurderingen af de identificerede forbedringsforslag til den revisionsmæssige og regnskabsmæssige regulering. Data opnået ved interviewene vil altså ikke indgå som en opinionsundersøgelse, hvorfor undersøgelsesdesignet i denne henseende vurderes at være hensigtsmæssigt.

2 Regnskabsmæssig regulering af going concern

I det følgende kapital gennemgås forudsætningen om fortsat drift i et regnskabsmæssigt perspektiv. Kapitlet vil omhandle den regnskabsmæssige regulering på området og vil behandle problemstillinger og overvejelser forbundet hermed i forhold til krav om præsentation og oplysninger samt bestemmelser om indregning af regnskabsposter. Kapitlet vil endvidere behandle ledelsens ansvar i relation til aflæggelse af regnskabet under forudsætningen om fortsat drift¹¹.

De regnskabsmæssige begrebsrammer, IFRS som godkendt af EU (IFRS) samt årsregnskabsloven, indeholder ikke en direkte definition af begrebet ”going concern”. Begrebet kan oversættes til ”fortsat drift” og henviser til, at et årsregnskab (eller anden finansiel information) kan aflægges under forudsætningen om, at en virksomhed kan fortsætte sine aktiviteter. I den revisionsmæssige regulering er begrebet defineret nærmere i ISA 570.1, som anfører følgende:

”Ved forudsætningen om fortsat drift anses en virksomhed for at kunne fortsætte driften i en overskuelig fremtid”¹²

Forudsætningen indebærer, at indregning og måling af en virksomheds aktiver og forpligtelser kan ske med den antagelse, at aktiver kan udnyttes og afhændes som et led i den ordinære drift, samt at forpligtelser ligeledes kan afvikles som et led i den ordinære drift.

Det er udgangspunktet, at danske erhvervsdrivende virksomheder skal aflægge årsrapport efter reglerne i årsregnskabsloven. I henhold til IFRS-forordningen skal børsnoterede selskaber dog udarbejde årsregnskabet efter IFRS¹³ og ifølge årsregnskabsloven § 137 kan øvrige selskaber vælge at lade årsregnskabet udarbejde efter IFRS. Uanset om et selskab udarbejder årsregnskabet efter IFRS, skal årsrapporten som minimum overholde de yderligere krav, der fremgår af årsregnskabsloven for den regnskabsklasse, som selskabet ville være omfattet af. Dette kan eksempelvis være bestemmelserne om ledelsesberetningen samt indsendelse af årsrapporten til Erhvervsstyrelsen.

Den følgende gennemgang vil, som anført under afgrænsningen af afhandlingen, behandle den regnskabsmæssige regulering omkring going concern i henhold til IFRS og årsregnskabsloven.

---

¹¹ Hvad angår en selskabsledelses selskabsretlige ansvar omkring kapitalgrundlag mv. i forhold til et selskabs fortsatte drift eller konkurs vil dette kun blive behandlet i det omfang, det findes relevant i forhold til at påvise sammenfald mellem en selskabsledelses regnskabsretlige og selskabsretlige ansvar.

¹² Udklip af afsnit 1 i ISA 570.

¹³ Der henvises til Erhvervsstyrelsens ”Vejledning til Erhvervs- og Selskabsstyrelsens bekendtgørelse nr. 1329 af 14. december 2004 - Bekendtgørelse om anvendelse af internationale regnskabsstandarder for virksomheder omfattet af årsregnskabsloven”, som er udgivet den 14. marts 2005 (link: [Kandidatafhandling, cand.merc.aud.
CBS – Copenhagen Business school, september 2013](http://www.google.dk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=8&ved=OCF8QFjAH&url=http%3A%2F%2Fwww.eogs.dk%2Fgraphics%2FRegnskab%2FIFRS-vejledning-enderligo.doc&ei=2PfcUcWjFMbDtQaRr4H4DQ&usg=AFQjCNEUe-c8hPVRLxYgGaoofViFi1_7xO&sig2=bKxhf25NLwKqFuu6F_vqyw, senest tilgæet den 20. juni 2013).</p></div><div data-bbox=)

Undersøgelsen vil danne grundlag for den senere vurdering af, hvorvidt den regnskabsmæssige regulering kan gøres mere hensigtsmæssig i forhold til at begrænse forventningskløften mellem revisor og regnskabsbruger.

Kapitlet vil overordnet være opbygget på følgende måde:

- Going concern som en grundlæggende forudsætning for årsregnskabet (**afsnit 2.1**)
- Regulering omkring ledelsens vurdering af going concern-forudsætningen (**afsnit 2.2**)
- Regulering omkring oplysningskrav til årsregnskabet (**afsnit 2.3**)

2.1 Grundlæggende forudsætning

I EU's 4. selskabsdirektiv om regnskaber (regnskabsdirektivet) er det i direktivets afdeling 7 om værdiansættelse fastsat, at:

"[Årsregnskabets poster] værdiansættes i overensstemmelse med følgende almindelige principper:

a) selskabet formodes at fortsætte sin virksomhed;

[...]"¹⁴

Det er værd at bemærke, at regnskabsdirektivet omtaler forudsætningen om fortsat drift som et "almindeligt princip" i regnskabsmæssig forstand. Regnskabsdirektivet er grundlaget for årsregnskabsloven, der indarbejder direktivet i dansk lovgivning. Ovenstående bestemmelse er indarbejdet i årsregnskabsloven § 13 om de grundlæggende forudsætninger for årsrapporten, der anfører, at:

"Årsrapporten skal udarbejdes efter nedenstående grundlæggende forudsætninger:

[...]

4) Driften af en aktivitet formodes at fortsætte (going concern), medmindre den ikke skal eller ikke antages at kunne fortsætte. Afvikles en aktivitet, skal klassifikation og opstilling samt indregning og måling tilpasses med denne afvikling.

[...]"¹⁵

---

¹⁴ Uddrag af EU's fjerde direktiv 78/660/EØF af 25. juli 1978 om årsregnskaberne for visse selskabsformer (regnskabsdirektivet). Regnskabsdirektivet er offentliggjort i EF-Tidende: L 222 af 14. august 1978, s. 11 – 31 og kan findes via følgende link: <http://www.euo.dk/dokumenter/retsakter/pop/31978L0660/>, senest tilgået den 22. juni 2013.

¹⁵ Uddrag af årsregnskabsloven § 13, stk. 1.

I årsregnskabsloven er forudsætningen om fortsat drift altså direkte omtalt som en grundlæggende forudsætning for årsregnskabet.

I 2013 er vedtaget en række ændringer til regnskabsdirektivet, som skal indarbejdes i medlemslandenes lovregler senest i 2015¹⁶. Der er dog ikke nogen ændringer til formuleringen af kravene til going concern.

I IASB's begrebsramme¹⁷, der er grundlaget for udviklingen af IFRS-standarderne, er forudsætningen om fortsat drift også anført som en grundlæggende forudsætning for årsregnskabet. I begrebsrammens artikel 23 anføres følgende:

”Årsregnskaber udarbejdes sædvanligvis ud fra en forudsætning om, at virksomheden er en going concern, og at den vil fortsætte driften i en overskuelig fremtid. Det antages derfor, at virksomheden hverken har til hensigt eller har behov for at træde i likvidation eller foretage væsentlig nedskæring i omfanget af driften.[...]”¹⁸

At forudsætningen om fortsat drift anses for at være grundlæggende skyldes, at det har stor betydning for indregning og måling af regnskabets poster. Eksempelvis vil det ikke være meningsfuldt at periodisere forudbetalte omkostninger til senere regnskabsperioder, og aktiver vil ikke kunne måles til den værdi, som de har ved udnyttelse i virksomhedens fortsatte aktiviteter. Fedders & Steffensen (2012) anfører om going concern-forudsætningen, at *”[m]åling af de fleste aktiver og forpligtelser er under going concern forudsætningen fremadrettet, hvilket indebærer, at denne måling ikke længere kan opretholdes, når formodningen brydes. Det vil i praksis indebære nedskrivning af en række aktiver og indregning af nye forpligtelser.”*¹⁹. I et senere afsnit vil konsekvenserne for regnskabets poster kort blive behandlet, uden at afhandlingen dog vil gå i dybden med dette, jf. afgrænsningen.

---

¹⁶ Vedtagelsen af ændringerne til regnskabsdirektivet er kommenteret af FSR (link: http://www.fsr.dk/Faglige_informationer/Regnskaber/Internationalt/EU/Europaparlamentet%20vedtaget%20det%20nye%20regnskabsdirektiv, senest tilgået den 24. juni 2012). Selve ændringerne fremgår af forslaget til det nye direktiv, som senere er blevet vedtaget (link: http://www.fsr.dk/~media/Files/FSR/Faglige_informationer/Regnskaber/Internationalt/EU/NytRegnskabsdirektivJuni2013.ashx, senest tilgået den 24. juni 2013).

¹⁷ IASB's nuværende begrebsramme er fra 1989 og vedtaget af IASC, der var forløberen for IASB. IASB arbejder sammen med sin amerikanske modpart, Financial Accounting Standards Board (FASB), på at udarbejde en ny begrebsramme, men denne er i skrivende stund ikke endeligt godkendt og implementeret. Den nye begrebsramme er derfor ikke medtaget i opgaven. Projektet og status herpå er omtalt på IASB's hjemmeside (link: <http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Conceptual-Framework/Pages/Conceptual-Framework-Summary.aspx>, senest tilgået den 26. juni 2013).

¹⁸ Uddrag af artikel 23 i IASB's ”Begrebsramme for udarbejdelse og præsentation af årsregnskaber”.

¹⁹ Fedders & Steffensen (2012), side 101.

2.2 Ledelsens vurdering

Det er ledelsen, som udarbejder årsregnskabet, og det er derfor også naturligt, at det er ledelsens ansvar at vurdere et selskabs evne til at fortsætte driften. Det følgende afsnit vil undersøge ledelsens ansvar og pligter i henhold til den regnskabsmæssige regulering.

2.2.1 Selskabsretligt ansvar

Inden redegørelsen for den regnskabsmæssige regulering er det interessant kort at opridsse den selskabsretlige regulering i forhold til ledelsens ansvar for et selskabs fortsatte drift.

Med den antagelse, at der er tale om en virksomhed, som er etableret i en selskabsform omfattet af selskabsloven, vil et selskabs ledelse være underlagt selskabslovens bestemmelser om ledelsesansvar. Selskabsloven indeholder primært bestemmelser omkring rammerne og betingelserne for aktie- og anpartsselskaber indregistreret i Danmark. Herudover indeholder loven også bestemmelser om ansvar og pligter for selskabets ledelse, der for størstedelen af danske aktieselskaber er i form af en direktion og en bestyrelse²⁰. Af selskabsloven § 115²¹ fremgår bestyrelsens opgaver og af §§ 117 og 118²² i samme lov fremgår direktionens opgaver.

Selskabsloven opererer ikke med begrebet ”going concern”, som anvendes i både den regnskabsmæssige og revisionsmæssige regulering, men omtaler i stedet at det er ledelsens ansvar, at det til enhver tid værende kapitalberedskab er tilstrækkeligt til at opfylde forpligtelser, efterhånden som de forfalder. Dette skal ses i lyset af, at selskabslovens primære hensigt er beskyttelsen af kreditorer (og investorer), der kan lide tab som følge af et selskabs begrænsede hæftelse. Bunch og Rosenberg (2010) anfører i en kommentar til selskabslovens § 115, nr. 5 (som er gengivet i uddrag i fodnoterne) følgende:

”Bestyrelsen skal løbende gøre sig bekendt med og forholde sig til kapitalsekskabets økonomiske, herunder likviditetsmæssige situation og i den forbindelse tage stilling til, om

---

²⁰ Ved vedtagelsen af de omfattende ændringer til selskabsloven, der trådte i kraft i marts 2010, blev det for aktieselskaber muligt at undvære en bestyrelse til fordel for etableringen af et tilsynsråd. Et anpartsselskab kan stadig fungere helt uden hverken bestyrelse eller tilsynsråd.

²¹ Følgende uddrag af den nævnte paragraf er relevant i forhold til konteksten: ”§ 115. I kapitalsekskaber, der har en bestyrelse, skal denne ud over at varetage den overordnede og strategiske ledelse og sikre en forsvarlig organisation af kapitalsekskabets virksomhed påse, at [...]”

5) kapitalsekskabets kapitalberedskab til enhver tid er forsvarligt, herunder at der er tilstrækkelig likviditet til at opfylde kapitalsekskabets nuværende og fremtidige forpligtelser, efterhånden som de forfalder, og kapitalsekskabet er således til enhver tid forpligtet til at vurdere den økonomiske situation og sikre, at det tilstedeværende kapitalberedskab er forsvarligt.”

²² Følgende uddrag af de nævnte paragraffer er relevant i forhold til konteksten: ”§ 118. [...]”
Stk. 2. Direktionen skal herudover sikre, at kapitalsekskabets kapitalberedskab til enhver tid er forsvarligt, herunder at der er tilstrækkelig likviditet til at opfylde kapitalsekskabets nuværende og fremtidige forpligtelser, efterhånden som de forfalder. Kapitalsekskabet er således til enhver tid forpligtet til at vurdere den økonomiske situation og sikre, at det tilstedeværende kapitalberedskab er forsvarligt.”

situationen er økonomisk forsvarlig, bl.a. om der er foretaget de nødvendige hensættelser. [...] Bestyrelsen og direktionen deler ansvaret for, at selskabets kapitalberedskab er forsvarligt.”²³

Det er med ovenstående kommentar tydeligt, at ledelsen har et ansvar for, at kapitalberedskabet er tilstrækkeligt i forhold til at kunne fortsætte selskabets aktiviteter. Det er dog ikke nærmere omtalt i ovenstående bestemmelser, hvad ledelsen rent faktisk er forpligtet til at foretage sig i tilfælde af, at de ikke vurderer, at kapitalberedskabet er tilstrækkeligt til at fortsætte driften. I relation til going concern må det dog antages, at ledelsen som minimum skal overveje muligheden for en enten at indgive en konkursbegæring eller en solvent nedlukning af aktiviteterne. Til støtte for dette argument kan nævnes, at det i selskabsloven § 119 fastslås – i tilfælde af kapitaltab²⁴ – at *”det centrale ledelsesorgan redegøre for kapital selskabets økonomiske stilling og om fornødent stille forslag om foranstaltninger, der bør træffes, herunder om kapital selskabets opløsning”²⁵.*

Det kan på baggrund af ovenstående gennemgang konkluderes, at ledelsen i henhold til selskabsloven først og fremmest har en pligt til at handle på en måde, som er ansvarlig i forhold til selskabets økonomiske situation, herunder at det er ledelsens ansvar og pligt løbende at overveje den finansielle stilling. Kravet om vurderingen af selskabets finansielle stilling indeholdes også i den regnskabsmæssige regulering, som den følgende gennemgang heraf vil vise.

I tillæg til ovenstående skal det nævnes, at kravet om ledelsens vurdering af going concern-forudsætningen også er indarbejdet i anbefalingerne for god selskabsledelse²⁶, uden at dette dog kan anses for direkte regulering²⁷.

2.2.2 Årsregnskabsloven

Årsregnskabsloven indeholder ikke et egentligt direkte krav om, at ledelsen skal tage stilling til, om det er passende at anvende forudsætningen om fortsat drift. Det fremgår dog udtrykkeligt af årsregnskabsloven § 8, at det er selskabets ledelse, som har ansvaret for at aflægge årsrapporten.

---

²³ Bunch og Rosenberg (2010), side 335.

²⁴ I bestemmelsen, selskabsloven § 119, er ”kapitaltab” defineret, som når selskabets samlede egenkapital udgør mindre end halvdelen af den tegnede kapital – dog minimum DKK 62.500.

²⁵ Uddrag af selskabsloven § 119.

²⁶ Anbefalingerne for god selskabsledelse udgives af komiteen for god selskabsledelse. Af anbefalingernes punkt 5 fremgår følgende: *”Ved behandling og godkendelse af årsrapporten skal bestyrelsen specifikt tage stilling til, om regnskabsaflæggelsen sker under forudsætning om fortsat drift (going concern forudsætningen) inklusive de eventuelle særlige forudsætninger, der ligger til grund herfor, samt i givet fald eventuelle usikkerheder, der knytter sig hertil.”*

²⁷ Københavns Fondsbørs har indarbejdet et ”følg-eller-forklar”-princip, som er gældende for de selskaber, som er noteret på Københavns Fondsbørs. Anbefalingerne for god selskabsledelse er dog kun anbefalinger og ikke direkte lovregulering.

Endvidere fremhæves det i stk. 2 i samme paragraf, at det er ledelsens ansvar, ”at årsrapporten udarbejdes i overensstemmelse med lovgivningen og eventuelle yderligere krav”²⁸. Heraf må det altså følge, at det selvfølgelig er ledelsens ansvar at overveje, hvorvidt den aflagte årsrapport er udarbejdet under hensyn til de grundlæggende forudsætninger som nævnt i årsregnskabsloven § 13, herunder forudsætningen om fortsat drift. Steffensen, Skødt, m.fl. (2011) deler ovenstående synspunkt og anfører følgende:

*”Det er virksomhedens ledelse, der som ansvarlig for regnskabsaflæggelsen skal vurdere, om det i den givne situation er forsvarligt at aflægge årsregnskabet eller koncernregnskabet som en ”going concern”. [...] I SEL (selskabsloven, red.) § 115-116 kræves, at virksomhedens bestyrelse eller tilsynsråd løbende vurderer, om virksomhedens kapitalberedskab er forsvarligt i forhold til selskabets drift. Herudover stiller lovgivningen ikke konkrete krav til ledelsens bedømmelse, hvilket kan synes at være en mangel, henset til den stærke kritik, der opstår, når en virksomhed uventet må lukke ned med måske betydelige tab for kreditorer, medarbejdere og virksomhedsdeltagere.”*²⁹

Kritikken af, at der ikke er konkrete bestemmelser i årsregnskabsloven omkring ledelsens vurdering, kan dog ikke synes at være alvorlig set i lyset af, at det praktisk er uden betydning, selv om det i forhold til samspillet mellem ledelse og revisor kunne være hensigtsmæssigt, at der blev stillet visse krav til form, indhold og dybde af ledelsens vurdering. Det kan også undre, at de nyligt vedtagne ændringer til regnskabsdirektivet (se omtale heraf i et af de forudgående afsnit) ikke er blevet inspireret af IFRS, der indeholder mere konkrete krav og vejledning til ledelsens vurdering³⁰.

Situationen, hvor ledelsens vurdering ikke udtrykkeligt er krævet af den regnskabsmæssige begrebsramme, omtales også ISA 570.4, som anfører, at ”[da forudsætningen om fortsat drift] er en grundlæggende forudsætning ved udarbejdelse af et regnskab, kræver udarbejdelsen af regnskabet ikke desto mindre, at den daglige ledelse vurderer virksomhedens evne til at fortsætte driften.”³¹. Det er vigtigt at pointere, at et selskabs ledelse dog ikke er direkte underlagt de internationale standarder om revision.

---

²⁸ Uddrag af årsregnskabsloven § 8, stk. 2, 1. pkt.

²⁹ Steffensen, Skødt, m.fl. (2011), side 218.

³⁰ Her tænkes der eksempelvis på, at IAS 1.25 direkte kræver, at ledelsen vurderer selskabets evne til at fortsætte som going concern. Endvidere stilles der i IAS 1.26 konkrete krav til ledelsens vurdering, herunder vurderingsperiode, ”dybden” af vurderingen mv.

³¹ Uddrag af ISA 570.4.

I kapitel 3 om den revisionsmæssige regulering omtales situationer, hvor ledelsen ikke har udarbejdet analyser med videre til understøttelse af sin vurdering af anvendelse af forudsætningen om fortsat drift³².

2.2.3 Internationale regnskabsstandarder

Som tidligere omtalt er regnskabsaflægger i henhold til de internationale regnskabsstandarder (IFRS) underlagt bestemmelser, der direkte regulerer ledelsens ansvar for at vurdere anvendeligheden af forudsætningen om fortsat drift. Af IAS 1.25 fremgår det, at ledelsen er ansvarlig for at *”foretage en vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte som en going concern”*³³. Dette er modsat årsregnskabsloven, som kun indirekte kræver dette.

Det er dog IAS 1.26, som indeholder en række krav til indhold og dybde af ledelsens vurdering, som er den egentlige forskel i forhold til årsregnskabsloven. Afsnittet anfører, at ledelsen i dens vurdering skal inddrage alt tilgængelig information om en periode på minimum 12 måneder efter balancedagen (og helst mere, hvis muligt) samt at *”dybden”* af de analyser, som lægger til grund for ledelsens vurdering, bør afhænge af selskabets umiddelbare situation. Sidstnævnte skal forstås på den måde, at et velkonsolideret selskab med let adgang til finansiering ikke nødvendigvis bør foretage samme omfattende vurdering af anvendeligheden af going concern-forudsætningen, som det kan være nødvendigt for et selskab i umiddelbare økonomiske vanskeligheder. I PwC's Manual of Accounting (2013) nævnes følgende om ovenstående overvejelse:

*”In many cases, the assessment of the entity’s status as a going concern will be a simple matter. A profitable entity with no financing problems will almost certainly be a going concern. In other cases, management may need to consider very carefully the entity’s ability to meet its liabilities as they fall due.”*³⁴

Ovenstående er generelt ikke omtalt meget i den danske litteratur om de internationale regnskabsstandarder. Dette kan muligvis skyldes, at der i Danmark er en vis tradition for, at going concern-forudsætningen er noget, som drøftes i samarbejde med revisor, da revisor *”kræver mere”* i henhold til den revisionsmæssige regulering³⁵. Det er med andre ord nok almindeligt i praksis, at det er revisor, der vurderer, om der er behov for nærmere analyser, budgetter mv. for at kunne vurdere anvendeligheden af going concern-forudsætningen.

---

³² Sådanne situationer omtales direkte i ISA 570.A8. Dette vil dog først blive behandlet i kapitlet om den revisionsmæssige regulering.

³³ Uddrag af IAS 1.25.

³⁴ Uddrag af PwC's Manual of Accounting – IFRS 2013, volume 1, afsnit 4.26.

³⁵ Argumentet skal ses i lyset af, at den danske regnskabsmæssige regulering (i form af årsregnskabsloven) ikke indeholder meget direkte vejledning omkring going concern, hvorimod den revisionsmæssige regulering (i form af de Internationale Standarder om Revision) er mere omfattende på dette punkt.

2.2.3.1 Perioden omfattet af ledelsens vurdering

At ledelsens vurdering skal omfatte en periode på minimum 12 måneder fra balancedagen betyder ikke, at ledelsen kan ignorere tilgængelig information om begivenheder, der forventes at indtræffe senere end 12 måneder efter balancedagen. Perioden på 12 måneder skal altså udelukkende ses som et minimumskrav. I relation til dette anføres det følgende i PwC's Manual of accounting (2013):

*"The 12 month period for considering the entity's future is a minimum requirement; an entity cannot, for example, prepare its financial statements on a going concern basis if it intends to cease its operations 18 months from the end of the reporting period."*³⁶

En "fastsat" vurderingsperiode på 12 måneder skal antageligt ses i lyset af, at de internationale regnskabsstandarder anerkender, at usikkerheden om, om fremtidige begivenheder indtræffer, stiger i takt med tidshorizonten. Man kan således risikere, at vurderingen af anvendeligheden af going concern-forudsætningen beror på så usikre begivenheder, at vurderingen reelt ikke har en tilstrækkelig høj troværdighed i forhold til dens store betydning for årsregnskabet.

Ved gennemgangen af den revisionsmæssige regulering vil man se, at der er en sammenhæng mellem de ovenfor omtalte krav til den periode, som skal indgå i ledelsens vurdering, og den revisionsmæssige regulering i form af de Internationale Standarder om Revision.

2.2.4 Begivenheder efter balancedagen

Vurderingen af going concern-forudsætningen er lidt speciel med hensyn til begivenheder efter balancedagen. Hvis en begivenhed anses at have betydning for going concern-evnen, vil begivenheden nemlig altid anses for at være en regulerende begivenhed, selvom denne først indtræffer efter balancedagen. Normalvis vil dette ellers som udgangspunkt anses for en ikke-regulerende begivenhed. I forhold til de internationale regnskabsstandarder er situationen direkte reguleret i afsnit 14 i IAS 10 om begivenheder efter balancedagen:

*"En virksomhed skal ikke udarbejde årsregnskaber på en going concern basis, såfremt ledelsen efter balancedagen beslutter enten at afvikle virksomheden eller at indstille driften, eller at virksomheden ikke har noget andet realistisk alternativ."*³⁷

Situationen er (modsat de internationale regnskabsstandarder) ikke direkte omtalt i årsregnskabsloven, hvor begivenheder efter balancedagen primært reguleres via bestemmelserne i §§ 13

---

³⁶ Uddrag af PwC's Manual of Accounting – IFRS 2013, volume 1, afsnit 4.25.

³⁷ Uddrag af IAS 10.14

og 33. Årsregnskabsloven fortolkes dog generelt efter bestemmelserne i IAS 10, som er vist i uddrag ovenfor³⁸.

Det har den betydning, at hvis en begivenhed indtræffer efter balancedagen men før regnskabsaflæggelsen, kan årsrapporten ikke aflægges under forudsætning om going concern, hvis altså begivenheden betyder, at driften ikke kan fortsætte. Begivenheden kunne eksempelvis være en væsentlig værdiforringelse af en ejendom som følge af begivenheder efter balancedagen.

Princippet rimelighed skal ses i lyset af, at det ikke ville være relevant (eller retvisende) for regnskabslæser at læse et regnskab, der ikke afspejler den virkelige finansielle stilling af selskabet. Det er formentlig dette synspunkt, som er lagt til grund for fortolkningen af den danske regulering.

2.2.5 Elementer i ledelsens vurdering

Som det følger af formuleringen af IAS 1.25, som er gengivet i uddrag nedenfor, er der som udgangspunkt to situationer, som ledelsen skal overveje: Om man har til hensigt at stoppe virksomhedens aktiviteter (frivilligt), eller om man simpelthen ikke har mulighed for at fortsætte driften.

”En virksomhed skal udarbejde årsregnskabet på en going concern-basis, medmindre ledelsen har til hensigt enten at lade virksomheden træde i likvidation eller bringe virksomhedens aktiviteter til ophør eller ikke har noget andet realistisk alternativ hertil.”³⁹

Det samme følger i hovedtræk af årsregnskabsloven § 13, stk. 1, nr. 4. Den frivillige nedlukning af selskabets aktiviteter er meget ”ligefrem”. Hvis en koncerns ledelse eksempelvis har besluttet at nedlægge sine produktionsaktiviteter i Danmark, så kan det danske produktionsselskab selvfølgelig ikke fortsætte som en going concern. I dette tilfælde vil der være tale om en solvent lukning, hvor produktionsselskabet økonomisk set ville kunne have fortsat sine aktiviteter. Uagtet dette kan årsrapporten dog ikke aflægges med anvendelse af forudsætningen om fortsat drift, da det netop ikke er ledelsens hensigt, at det danske produktionsselskab skal fortsætte sine aktiviteter. Beslutningen om ikke at fortsætte danske produktionsaktiviteter kan eksempelvis skyldes overvejelser om lønsomhed eller være en direkte konsekvens af miljølovgivning, som har gjort det umuligt at fortsætte en bestemt produktion.

---

³⁸ KPMG henviser i udgivelsen ”Indsigt i Årsregnskabsloven 2012/13” til IAS 10 (side 190), og PwC anfører i udgivelsen ”Regnskabshåndbogen 2013” (side 399) et eksempel om, at hvis et tab efter balancedagen er så væsentligt, at en virksomhed ikke længere kan fortsætte driften, betyder det, at årsregnskabet ikke vil kunne aflægges med anvendelse af going concern-forudsætningen.

³⁹ Uddrag af IAS 1.25.

I ovennævnte situation er det meget "lige til" for ledelsen at vurdere, hvorvidt man kan anvende forudsætningen om fortsat drift. Det er typisk noget sværere for en ledelse i et selskab, som ønsker at fortsætte driften, men hvor selskabets finansielle stilling kan være en hindring for dette. I disse tilfælde bør ledelsen i deres vurdering inddrage eksempelvis nøje udarbejdede likviditetsbudgetter samt gøre sig overvejelser om muligheden for at opretholde finansieringsaftaler og ikke mindst tilstrækkeligheden heraf. Vurderingen vil dog altid være meget individuel, da der er mange konkrete forhold at tage hensyn til. Det er formentlig af samme årsag, at den regnskabsmæssige regulering generelt ikke indeholder direkte krav til, hvad ledelsen konkret bør inddrage i sin vurdering. Steffensen, Skødt, m.fl. (2011) anfører følgende om ledelsens vurdering (i henhold til årsregnskabsloven):

*"Grundlaget for vurderingen må bero på forholdene i den konkrete virksomhed eller koncern, men i almindelighed vil grundlaget være et udarbejdet budget for det kommende år, baseret på rimeligt begrundede forudsætninger, som tager fornødent hensyn til forudselige risici."*⁴⁰

Af det ovenstående uddrag fremgår det, at også Steffensen, Skødt, m.fl. (2011) lægger vægt på, at vurderingen tager hensyn til individuelle forhold, og at de anvendte forudsætninger er velbegrundede. Det må dog antages, at der også bør tages højde for sandsynligheden for udfaldet af de fremtidige begivenheder, som udgør de anvendte forudsætninger. Dette nævnes ikke direkte men kan med rimelighed antages at være en del af formuleringen "*begrundede forudsætninger*". Af IAS 1.26 fremgår det kort, at selskabets ledelse skal inddrage faktorer såsom "*aktuel og forventet lønsomhed, indfrielse af forpligtelser samt mulige alternative finansieringskilder*"⁴¹, men at det dog bør afhænge af konkrete forhold, hvor dybdegående vurderingen bør være.

2.3 Oplysning i årsregnskabet

I de budgetter mv., som ledelsen inddrager i sin vurdering af going concern, vil der altid indgå en række forudsætninger, som afhænger af fremtidige begivenheder, såsom salgsbudgetter, opnåelse af finansiering, mv. Hvad enten man anser ledelsens forudsætninger for realistiske (eller optimistiske), vil der altid være en vis usikkerhed, da der er tale om fremtidige begivenheder.

Oplysninger om disse forudsætninger er især relevante for regnskabsbruger, hvis der netop viser sig at være usikkerhed omkring en ellers grundlæggende forudsætning for årsregnskabet. I det følgende afsnit vil de oplysningskrav, som fremgår af den regnskabsmæssige regulering, blive behandlet.

---

⁴⁰ Steffensen, Skødt, m.fl. (2011), side 218.

⁴¹ Uddrag af IAS 1.26.

Oplysningskravene varierer alt efter hvilke situation, som det pågældende selskab befinder sig i. Som udgangspunkt vil der være tale om følgende situationer:

1. Ikke væsentlig usikkerhed om evnen til at fortsætte som en going concern (**afsnit 2.3.1**).
2. Væsentlig usikkerhed om evnen til at fortsætte som en going concern, men stadig relevant at anvende forudsætningen om going concern (**afsnit 2.3.2**).
3. Ikke relevant at anvende forudsætningen om going concern (**afsnit 2.3.3**).

Afhandlingen vil i de følgende afsnit behandle oplysningskravene for ovenstående situationer. For sidstnævnte situation vil der også være krav til indregning og måling af regnskabets poster, som dog kun kort vil blive opridset, jf. afgrænsningen.

2.3.1 Ikke væsentlig usikkerhed om evnen til at fortsætte som going concern

Nogen vil argumentere for, at der altid vil være en vis grad af usikkerhed om et selskabs evne til at kunne fortsætte driften. Det er en del af den investeringsrisiko, som investor eller finansieringsgiver påtager sig. Hvis det alligevel er ledelsens vurdering, at der ikke er nogen væsentlig usikkerhed om selskabets evne til at fortsætte som en going concern, forekommer der ikke særlige oplysningskrav til selskabets årsregnskab. PwC's Manual of Accounting (2013) anfører, at ”IFRS tillader regnskabslæseren at antage, at en virksomhed fortsætter som en going concern, medmindre det modsatte er oplyst”⁴². Det er altså ikke nødvendigt at oplyse i årsregnskabet, at regnskabet er aflagt på going concern-basis. Endvidere er det heller ikke påkrævet, at årsregnskabet skal indeholde oplysninger om, hvordan ledelsen har vurderet evnen til at fortsætte som en going concern.

Et årsregnskab aflagt efter internationale standarder vil dog stadig være underlagt oplysningskrav i forhold til eksempelvis begivenheder og omstændigheder, som lægger til grund for nedskrivninger af anlægsaktiver (IAS 36) eller forklaring af selskabets likviditetsrisici (IFRS 7). Oplysningskravene er dog ikke direkte relaterede til forudsætningen om den fortsatte drift.

Årsregnskabsloven er meget i tråd med de internationale regnskabsstandarder på dette punkt og indeholder således heller ikke særlige oplysningskrav i tilfælde, hvor der ikke vurderes at være væsentlig usikkerhed om den fortsatte drift.

---

⁴² Uddrag af PwC's Manual of Accounting – IFRS 2013, volume 1, afsnit 4.30 (egen oversættelse).

Da der altid vil være tale om et skøn om, hvorvidt et selskab kan fortsætte som en going concern, kan det undre, at de regnskabsmæssige begrebsrammer ikke kræver oplysning om, hvad ledelsen har lagt til grund for deres vurdering samt hvilke risici og begivenheder, som de finder relevante i forhold til going concern. Dette skal dog formentlig ses i lyset af, at det kan antages, at de øvrige oplysninger i årsregnskabet netop er tilstrækkelige i forhold til det retvisende billede af selskabets finansielle stilling.

2.3.2 Væsentlig usikkerhed om evnen til at fortsætte som en going concern

Såfremt det er ledelsens vurdering, at der netop er væsentlig usikkerhed omkring selskabets evne til at fortsætte som en going concern, men at ledelsen stadig finder det relevant at anvende forudsætningen om going concern, udløser situationen dog (modsat forrige afsnit) en række oplysningskrav til årsregnskabet. Der er som udgangspunkt kun tale om oplysningskrav og altså ikke ændringer i forhold til indregning og måling af regnskabets poster. Afhandlingen vil i dette afsnit behandle disse oplysningskrav. Inden dette er det dog vigtigt at se på begrebet ”væsentlig usikkerhed”, som er afgørende for, om de yderligere oplysningskrav overhovedet er relevante. Dette delafsnit vil derfor være opbygget således:

3.3.2.1 Graden af usikkerhed – definition af begrebet væsentlig usikkerhed

3.3.2.2 Yderligere oplysningskrav ved væsentlig usikkerhed – dansk regulering

3.3.2.3 Yderligere oplysningskrav ved væsentlig usikkerhed – de internationale regnskabsstandarder

2.3.2.1 Graden af usikkerhed

Som nævnt i afsnittet ovenfor vil der formentlig i alle tilfælde være en vis usikkerhed om et selskabs evne til at fortsætte som en going concern. Dette er kun en naturlig følge af de forretningsmæssige risici. Følgende afsnit vil se på, hvornår usikkerheden om fremtidige begivenheder og forhold vil medføre, at ledelsen bør oplyse herom i årsregnskabet. Af IAS 1.25 følger følgende:

”Når ledelsen i sin vurdering heraf (evnen til at fortsætte som en going concern, red.) er opmærksom på begivenheder eller forhold, som kan tænkes at skabe væsentlig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte som going concern, skal virksomheden give oplysningen om denne usikkerhed.”⁴³

---

⁴³ Uddrag af IAS 1.25.

De internationale regnskabsstandarder bruger altså begrebet ”*væsentligt tvivl*” (oversat fra ”*material uncertainties*”, der også kan oversættes til ”*væsentlig usikkerhed*”) til at definere, hvornår der bør gives oplysning om en eventuel usikkerhed i årsregnskabet.

Årsregnskabsloven nævner ikke direkte, at ledelsen i årsregnskabet skal oplyse om væsentlig usikkerhed relateret til forhold omkring going concern. Dette må anses for at være en indirekte konsekvens af lovens § 11 om, at årsregnskabet skal give et retvisende billede af et selskabs finansielle stilling. Dette tilsluttes også af Regnskabsteknisk Udvalg (REGU) og Revisionsteknisk Udvalg (REVU), som i et notat om oplysning om usikkerheder om going concern m.m. fra december 2009 har anført følgende:

*”Det er udvalgenes opfattelse, at årsregnskabet skal indeholde en beskrivelse af usikkerhed om going concern, usikkerhed ved indregning og måling, usædvanlige forhold og efterfølgende begivenheder, når dette er væsentligt for regnskabsbrugerens forståelse af det retvisende billede af årsregnskabet.”*⁴⁴

Fortolkningen af den danske årsregnskabslov er på dette punkt meget i tråd med de internationale regnskabsstandarder, som også bruger begrebet ”*væsentlig usikkerhed*”. Ovenstående holdning er gengivet i FSR’s regnskabsvejledning (2013)⁴⁵, der også er udarbejdet af Regnskabsteknisk Udvalg. Uden at regnskabsvejledningen kan anses for at være direkte regulerende, kan den i hvert fald anses som en vejledning i forståelsen af årsregnskabsloven.

2.3.2.1.1 Fortolkning i den amerikanske regnskabsregulering

Begrebet ”*væsentlig usikkerhed*” er generelt ikke nærmere defineret i den regnskabsmæssige regulering, men både i USA og Storbritannien har der været en diskussion om den grad af usikkerhed, som udtrykket dækker over. I USA har Financial Standards Accounting Board (FASB) i juni 2013 udgivet et *exposure draft*⁴⁶ om going concern, der indeholder en række ændringsforslag til de nuværende amerikanske regnskabsstandarder. Som det tidligere er nævnt, indeholder den amerikanske regnskabsregulering ikke nogen vejledning om, hvornår usikkerhed om going concern-forhold bør gengives i et selskabs årsregnskab. Dette er udelukkende reguleret revisionsmæssigt. Dette er uhensigtsmæssigt, da det har en direkte konsekvens for de amerikanske regnskabsaflæggere uden, at bestemmelserne egentlig kan anses for at være en del af den regn-

---

⁴⁴ Regnskabsteknisk Udvalg (REGU) & Revisionsteknisk Udvalg (REVU): *Oplysning om usikkerheder om going concern, usikkerhed ved indregning og måling*, (side 1).

⁴⁵ FSR’s regnskabsvejledning (2013), appendiks F (side 230) samt appendiks G (side 326), der indeholder et eksempel på en årsrapport for henholdsvis en klasse B- og en klasse C-virksomhed. Kommentaren om oplysning af usikkerheder omkring going concern er givet i en kommentar til årsregnskabsnoterne i årsrapporteksemplerne.

⁴⁶ Der henvises til følgende udgivelse fra FASB: *Exposure Draft: Presentation of Financial Statements (Topic 205) – Disclosure of Uncertainties about an Entity’s Going Concern Presumption*.

skabsmæssige regulering. Ændringsforslaget anfører følgende om, hvornår oplysninger om væsentlig usikkerhed i forhold til going concern skal medtages i årsregnskabet:

*"It is more likely than not that the entity will be unable to meet its obligations within 12 months after the financial statement date without taking actions outside the ordinary course of business[...]."*⁴⁷

Ændringsforslaget anvender et "more likely than not"-begreb (altså en sandsynlighed større end 50 % for, at virksomheden ikke overlever), som skal hjælpe regnskabsaflægger med at afgøre, om eventuelle usikkerheder skal omtales i årsregnskabet⁴⁸. Det kan diskuteres, om ikke denne definition er for lempelig i forhold til regnskabslæsers informationsbehov. I hvert fald må det antages at være væsentligt i forhold til regnskabslæsers vurdering af risikoprofil og muligheden for succes med virksomhedens strategi. Endvidere er sandsynlighedsvurderingen stadig en subjektiv betragtning, og det har stor symbolsk værdi, at en ledelse udadtil optræder med en vis optimisme. Af denne grund kan det være svært for en ledelse at "indrømme" over for interessenter, at det lige nu er mest sandsynligt, at selskabet går konkurs.

2.3.2.1.2 Fortolkning i den britiske regnskabsregulering

I Storbritannien har Financial Reporting Council (FRC) på baggrund af en kommissionsrapport⁴⁹ også udgivet et ændringsforslag til den nuværende regnskabsmæssige regulering omkring going concern og likviditetsrisici. Storbritannien har ligesom Danmark indført lovkrav om anvendelse af de internationale regnskabsstandarder for børsnoterede virksomheder som følge af EU's bestemmelser herom, og ændringsforslaget er en del af den nationale regnskabsregulering. Ændringsforslaget erstatter ikke bestemmelserne i de internationale regnskabsstandarder, men skal anses som en vejledning i forhold til ledelsens vurdering af going concern. I ændringsforslaget anføres følgende om at vurdere, hvorvidt et selskab kan anses for at være en going concern:

---

⁴⁷ FASB: *Exposure Draft: Presentation of Financial Statements (Topic 205) – Disclosure of Uncertainties about an Entity's Going Concern Presumption*, punkt 205-40-50-3 (a) på side 11.

⁴⁸ Foruden "more-likely-than-not"-begrebet, der dækker over begivenheder og forhold i en 12 måneders periode, er det også foreslået, at hvis det er "known or probable that the organization will be unable to meet its obligations within 24 months after the financial statement due date without taking actions outside the ordinary course of business", så vil dette også betyde, at selskabet skal oplyse om going concern-usikkerheder. Det ser dog ud til, at "known-or-probable"-begrebet indebærer en endnu større sandsynlighed end 50 %, som det er tilfældet med "more-likely-than-not"-begrebet.

⁴⁹ Kommissionen Sharman Panel of Inquiry blev nedsat for at undersøge erfaringer med identificering af going concern-problemer i kølvandet på finanskrisen. Ændringsforslaget implementerer kommissionens konklusioner i den britiske regnskabsregulering. Nærmere beskrivelse af Sharman-kommissionen kan findes på FRC's hjemmeside (link: <http://www.frc.org.uk/Our-Work/Headline-projects/The-Sharman-Inquiry.aspx>, senest tilgået den 1/7 2013).

*"[...] a company is judged to be a going concern if, for the foreseeable future, there is a high level of confidence that it will have the necessary liquid resources to meet its liabilities as they fall due and will be able to sustain its business model, strategy and operations and remain solvent, including in the face of reasonably predictable internally or externally-generated shocks."*⁵⁰

Modsat den amerikanske regulering er det britiske forslag umiddelbart af en mere restriktiv karakter. I henhold til formuleringen af ovenstående kan en virksomhed altså ikke umiddelbart anses for en going concern, hvis der ikke er en "høj grad af tillid"⁵¹ til, at selskabets likvide beredskab er tilstrækkeligt til, at kunne dække fremtidige begivenheder, som man med rimelighed bør kunne forudse. Dette vil uden tvivl udvide antallet af virksomheder, som ikke kan aflægge regnskabet under forudsætningen om going concern. Det vil ikke umiddelbart være fordelagtigt for hverken regnskabsaflægger eller regnskabslæser, hvis selskaber blev tvunget til at aflægge årsrapporten uden forudsætningen om going concern, selvom der kun er en lille usikkerhed omkring forudsætningen. Dog kan formuleringen måske tjene som inspiration eller rettesnor for, hvornår regnskabsaflægger bør oplyse om usikkerheder i relation til going concern i årsregnskabet – nemlig hvis selskabet ikke åbenlyst kan anses for at være en going concern.

2.3.2.1.3 Ændringsforslag til nuværende IAS 1.25-26

I tråd med udviklingen i den amerikanske og britiske regulering har IFRIC igangsat en nærmere undersøgelse af, hvorvidt det er nødvendigt med yderligere vejledning omkring, hvornår en "væsentlig usikkerhed" er til stede. I marts 2013 indgav IFRIC sit ændringsforslag til IASB. Forslaget omfatter blandt andet indsættelse af yderligere punkter i IAS 1, således at omfanget af regnskabsstandardens afsnit om going concern udvides væsentligt. Blandt andet foreslås indsat et punkt 25E med følgende ordlyd:

"25E Management will need to apply judgement in identifying whether these uncertainties about an entity's ability to continue as a going concern are material. In making that judgement, management should consider the following factors:

- (a) the nature of the uncertainty;*
- (b) the magnitude of the potential impact on the entity if the event or condition giving rise to the uncertainty occurs;*

---

⁵⁰ FRC: *Consultation Draft: Guidance on Going Concern*, punkt 12 på side 3

⁵¹ Formuleringen "en høj grad af tillid" er egen oversættelse af formuleringen "a high level of confidence", som bruges i FRC's ændringsforslag.

(c) *the likelihood of that event or condition occurring; and*

(d) *the likely timing of the event or condition giving rise to the uncertainty.*⁵²

Ligesom ændringsforslagene til både den amerikanske og den britiske regnskabsregulering er ovenstående ændringsforslag fra IFRIC i høj grad baseret på at lade selskabsledelsen foretage en konkret vurdering. Dette skal formentlig ses i lyset af, at usikkerhed omkring going concern er svært at definere, fordi man på den ene side siger, at going concern-forudsætningen er passende at anvende; mens man på den anden side siger, at der er en vis usikkerhed om going concern-evnen. Ændringsforslaget inddrager dog nogle hovedpunkter i forhold til, hvad ledelsen bør overveje, når man foretager den konkrete vurdering.

Det er antageligt, at regnskabsbrugere gerne havde set indført et princip i retningen af det britiske ændringsforslag. Det kunne eksempelvis være, at regnskabsaflægger skal inddrage oplysninger om going concern, hvis ikke det er åbenlyst, at selskabet er en going concern. På denne måde sikres det, at regnskabsbruger har adgang til informationerne og selv kan vurdere risiciene forbundet hermed. Dog kan man med sådanne regler også risikere, at going concern-oplysninger bliver for almindelige og måske ikke tillægges den samme betydning som i dag. Endvidere går det ikke godt i spænd med debatten om "Cutting Clutter"⁵³, der netop omhandler unødvendig information i årsrapporten. I hvert fald konkretiserer ændringsforslaget fra IFRIC ikke nærmere ovenstående formulering, men der anføres i stedet følgende i et særskilt afsnit, der foreslås indsat i den gældende regnskabsstandard:

*"25D Even when management determines that the going concern assumption is a suitable basis for the preparation of the financial statements, information about these material uncertainties about an entity's ability to continue as a going concern will still provide useful information to users of the financial statements."*⁵⁴

Ovenstående afspejler klart, at det er IFRICs holdning, at oplysninger om eventuelle usikkerheder i forhold til going concern er af stor betydning for regnskabslæserens forståelse af årsrapporten.

---

⁵² IFRIC: *Proposed narrow-focus amendment to IAS 1: Disclosure requirements about an assessment of going concern*, side 27 (appendix B).

⁵³ For yderligere information omkring "Cutting Clutter"-begrebet henvises der til en præsentation af John Hitchens, PwC UK, der er præsenteret for IFRS Advisory Council. I præsentationen defineres "Cutting Clutter" som "Immaterial disclosures that inhibit the ability to identify and understand relevant information" og "Explanatory information that remains unchanged from year to year" (link: <http://www.ifrs.org/Meetings/Documents/AC02127.pdf>, senest tilgået den 1/7 2013).

⁵⁴ IFRIC: *Proposed narrow-focus amendment to IAS 1: Disclosure requirements about an assessment of going concern*, side 27 (appendix B).

2.3.2.1.4 Sammenfatning

Som ovenstående gennemgang viser, er der fokus på nærmere at definere begrebet ”væsentlig usikkerhed”, samt hvordan ledelsen bør forholde sig til, hvornår det er relevant at oplyse om going concern-usikkerheder i årsregnskabet. I dag er der ikke meget vejledning i hverken dansk regnskabsregulering eller i de internationale regnskabsstandarder. Der er altså i høj grad lagt op til, at ledelsen (efter begge begrebsrammer) må forholde sig til, at årsregnskabet skal være retvisende i forhold til selskabets finansielle stilling. Det må derfor være afgørende, om ledelsen vurderer, at regnskabslæser med rimelighed kan antages at forstå de risici, som er forbundet med virksomhedens fortsatte drift.

2.3.2.2 Yderligere oplysningskrav i tilfælde af væsentlig usikkerhed – dansk regulering

Som det tidligere er nævnt, udløser det en række oplysningskrav til årsregnskabet, hvis det er ledelsens vurdering, at der er en væsentlig usikkerhed omkring evnen til at forsætte driften. Det skal bemærkes, at dette afsnit udelukkende vil indeholde en undersøgelse af oplysningskravene hvad angår årsregnskabet. Oplysningskrav til en eventuel ledelsesberetning behandles i et særskilt afsnit, da reglerne om ledelsesberetningen følger af særlig dansk regulering og ikke af de internationale regnskabsstandarder.

2.3.2.2.1 Baggrund for oplysningskrav

Af årsregnskabslovens bestemmelser fremgår ikke nogen bestemmelser om årsregnskabet, som direkte regulerer oplysninger om eventuelle usikkerheder i forhold til anvendelsen af going concern-forudsætningen. Som det er nævnt tidligere i afhandlingen, kan dette dog anses for at være en konsekvens af lovens §§ 11 og 12 om, at årsregnskabet skal give et retvisende billede af et selskabs finansielle stilling. Steffensen, Skødt, m.fl. (2011) anfører følgende i en kommentar til årsregnskabsloven § 12:

”Et retvisende billede af virksomheden i finansiel forstand skal kunne udledes af selve års- og koncernregnskabet [...]. Det har i relation til ændringen af ÅRL (årsregnskabsloven, red.) i 2008, hvor kravet om det retvisende billede blev indskrænket til selve års- og koncernregnskabet, været diskuteret, hvorvidt oplysninger, der efter loven skal gives i ledelsesberetningen, i visse situationer også skal fremgå af års- og/eller koncernregnskabet. Der tænkes her på oplysninger, som i en given situation vil være nødvendige for at give et retvisende billede af års- og/eller koncernregnskabet, eksempelvis oplysning om usikkerhed vedrørende going concern [...], jf. § 99 (i årsregnskabsloven, red.).”⁵⁵

---

⁵⁵ Steffensen, Skødt, m.fl. (2011), side 199.

Kommentaren går på, at årsregnskabet i princippet skal kunne stå alene i forhold til det retvisende billede af et selskabs finansielle stilling mv. Da årsregnskabet ikke omfatter ledelsesberetningen (hvis tiltænkte funktion ellers netop er at give de oplysninger, som ikke kan udredes direkte af den finansielle information) er det således ikke tilstrækkeligt at lade ledelsesberetningen være et supplement til årsregnskabet. Dette ville i øvrigt også være uhensigtsmæssigt hvad angår oplysninger, der anses for at være væsentlige for forståelsen af årsregnskabet, da ledelsesberetningen netop ikke er underlagt revisionspligt⁵⁶.

Ovenstående er også overbevisningen hos Regnskabsteknisk Udvalg (REGU) og Revisionsteknisk Udvalg (REU), som i et notat om oplysning om usikkerheder om going concern m.m. fra december 2009 har anført følgende:

”Det er udvalgenes opfattelse, at årsregnskabet skal indeholde en beskrivelse af usikkerhed om going concern, usikkerhed ved indregning og måling, usædvanlige forhold og efterfølgende begivenheder, når dette er væsentligt for regnskabsbrugerens forståelse af det retvisende billede af årsregnskabet.”^{57, 58}

Som det fremgår af uddraget, er det den klare holdning hos REGU (og REU), at eventuelle usikkerheder bør medtages i årsregnskabet. Dette er i tråd med de internationale regnskabsstandarder, som behandles i det næste afsnit. I øvrigt ville den revisionsmæssige regulering formentlig alligevel kræve inddragelsen af oplysningerne uanset fortolkningen af årsregnskabsloven⁵⁹.

2.3.2.2.2 Hvad skal oplyses?

Som en konsekvens af, at årsregnskabsloven ikke indeholder en direkte regulering af oplysninger omkring usikkerheden om den fortsatte drift, er der heller ikke meget vejledning at hente heri omkring, hvad der i givet fald skal oplyses.

Af REGUs og REUs notat, der er gengivet i uddrag ovenfor, nævnes heller ikke udvalgenes holdning til, hvad der konkret bør oplyses i årsregnskabet. Det fremgår dog implicit, at oplysningerne bør følge årsregnskabsloven § 99, der regulerer ledelsesberetningen. Dette udledes blandt andet af, at diskussionen netop omhandler, hvorvidt visse oplysninger i henhold til lovens § 99 også bør medtages i årsregnskabet, og fordi det er udvalgenes opfattelse, at det vil væ-

---

⁵⁶ Ledelsesberetningen skal ”kun” konsistentstjekkes i henhold til årsregnskabsloven § 135, stk. 5.

⁵⁷ Regnskabsteknisk Udvalg (REGU) & Revisionsteknisk Udvalg (REU): *Oplysning om usikkerheder om going concern, usikkerhed ved indregning og måling*, (side 1).

⁵⁸ Ovenstående uddrag er også bragt i et tidligere afsnit, men medtages ligeledes her af hensyn til læseren.

⁵⁹ I denne henseende tænkes der på ISA 570.20, der pålægger revisor at afgive en modificeret konklusion, såfremt årsregnskabet ikke indeholder tilstrækkeligt med oplysninger om eventuelle usikkerheder omkring anvendelse af going concern-forudsætningen.

re tilstrækkeligt blot at medtage oplysningerne ét sted (i enten ledelsesberetningen eller i årsregnskabet). Dette vil dog i så fald kræve, at man det andet sted henviser til, hvor oplysningerne er medtaget.

I FSR's regnskabsvejledning (2013) er der givet et eksempel på hvilke oplysninger, der bør medtages i årsregnskabet. Eksemplet er vedlagt som bilag 3. Eksemplet er et udtryk for REGUs holdning til, hvordan årsregnskabslovens (indirekte) oplysningskrav kan opfyldes. Grundlæggende indeholder eksemplet 1) en beskrivelse af de forhold, som har givet anledning til tvivl om going concern-forudsætningen, 2) ledelsens forventninger til den fremtidige økonomiske udvikling samt 3) en beskrivelse af de forudsætninger, som lægger til grund for ledelsens vurdering, herunder ledelsens forventning om udfaldet af fremtidige begivenheder.

Trods mangel på direkte lovmæssig understøttelse af ovenstående fortolkning kan denne umiddelbart tiltrædes, da denne læner sig meget op af de internationale regnskabsstandarder, samt fordi eksemplet umiddelbart opfylder kravene i henhold til den revisionsmæssige regulering, som indeholdes i ISA 570.18 (for uddybning henvises til det senere kapitel om undersøgelsen af den revisionsmæssige regulering).

2.3.2.2.3 Placering af oplysningerne i årsregnskabet

Eftersom årsregnskabsloven ikke indeholder direkte bestemmelser om, hvilke oplysninger årsregnskabet skal indeholde i forhold til usikkerhed om going concern, indeholder den heller ingen vejledning om, hvor oplysningerne bør placeres i årsregnskabet. Det vil dog forekomme naturligt at medtage det som en noteoplysning, da årsregnskabetets øvrige bestanddele er meget skemaprægede. Et alternativ kunne umiddelbart være anvendt regnskabspraksis, men det er vigtigt at holde for øje, at der netop ikke vil være tale om en praksisændring, hvis virksomheden ikke længere vil kunne aflægge årsrapporten under going concern-forudsætningen. Steffensen, Skødt, m.fl. (2011) anfører følgende i relation til anvendt regnskabspraksis:

”Det forhold, at hele eller dele af virksomheden ikke længere fortsætter sin drift medfører ikke en praksisændring. Regnskabspraksis – og lovens regler om måling – skal således fortsat benyttes.”⁶⁰

Endvidere vil nogle regnskabslæsere formentlig påpege, at oplysninger om eventuelle going concern-usikkerheder er så væsentlige for forståelsen af årsregnskabet, at de ikke bør ”gemmes væk” i afsnittet om anvendt regnskabspraksis, der i forvejen indeholder mange standardinformationer og af samme grund formentlig sjældent læses i sin fulde længde. Dette argumenterer

---

⁶⁰ Steffensen, Skødt, m.fl. (2011), side 217.

for, at det bør medtages som en noteoplysning. Dette tilsluttes i øvrigt af REGU og REVU, der i deres notat om oplysning om going concern-usikkerheder m.m. fra december 2009 anbefaler følgende:

*”Denne beskrivelse (om usikkerhed vedrørende going concern-forudsætningen, red.) vil mest hensigtsmæssigt kunne indarbejdes i noterne og kan efter udvalgenes opfattelse med fordel gives i en af de første noter til årsregnskabet.”*⁶¹

Ovenstående kommer ligeledes til udtryk i FSR’s Regnskabsvejledning (2013)⁶².

2.3.2.2.4 Oplysninger i ledelsesberetningen

Ledelsesberetningen er (som tidligere omtalt) ikke en del af årsregnskabet. I henhold til årsregnskabsloven er den heller ikke omfattet af revisionspligten⁶³. Ledelsesberetningen er reguleret i årsregnskabsloven, men ligesom med årsregnskabet er oplysninger om going concern-usikkerheder ikke direkte reguleret i en særskilt bestemmelse. Det er dog den generelle fortolkning af årsregnskabsloven, at det falder ind under bestemmelsen i lovens § 99 stk. 1, nr. 4 om, at ledelsesberetningen skal *”beskrive eventuel usikkerhed ved indregning eller måling”*⁶⁴. Denne formulering bør umiddelbart omfatte en beskrivelse af eventuel usikkerhed i forhold til virksomhedens fortsatte drift. Dette skal især ses i lyset af, at det netop har vidtrækkende konsekvenser for indregning og måling af regnskabs poster, hvis ikke virksomheden er en going concern.

Uden direkte at nævne going concern-oplysninger knytter Steffensen, Skødt, m.fl. (2011) følgende kommentar til bestemmelsen:

*”Der skal gives en beskrivelse af eventuel usikkerhed [...], som har haft betydning ved årsrapportens udarbejdelse, herunder ved indregning og måling af regnskabsposter. Væsentlig usikkerhed ved opgørelsen af poster i årsrapporten kan opstå på grund af manglende mulighed for at indhente nødvendige oplysninger, f.eks. til brug for målingen eller som følge af usikkerhed om fremtidige forhold.”*⁶⁵

---

⁶¹ Regnskabsteknisk Udvalg (REGU) & Revisionsteknisk Udvalg (REVU): *Oplysning om usikkerheder om going concern, usikkerhed ved indregning og måling* (side 1). Udgivet af: Foreningen af Statsautoriserede Revisorer (FSR), 16.12.2009

⁶² FSR’s regnskabsvejledning (2013), appendiks F (side 230) samt appendiks G (side 326) indeholder et eksempel på en årsrapport for henholdsvis en klasse B- og en klasse C-virksomhed. Eksemplet er givet i kommentarerne til årsrapporteksemplerne.

⁶³ Ledelsesberetningen skal ”kun” konsistentstjekkes i henhold til Årsregnskabsloven § 135, stk. 5.

⁶⁴ Uddrag af årsregnskabsloven § 99 stk. 1, nr. 4.

⁶⁵ Steffensen, Skødt, m.fl. (2011), side 731.

Ovenstående fortolkning understøtter kun, at en beskrivelse af usikkerhed om going concern-forudsætningen bør inddrages i ledelsesberetningen. Dette synspunkt understøttes også af FSR's regnskabsvejledning (2013), hvor usikkerhed om going concern direkte er nævnt i vejledningens fortolkning af bestemmelsen:

*”Overordnede oplysninger om usikkerheder ved indregning og måling har oftest betydning for hele årsrapporten og præsenteres derfor i ledelsesberetningen. Derudover kan denne usikkerhed være så væsentlig for vurderingen af det retvisende billede for årsregnskabet, at usikkerheder ved indregning og måling, herunder usikkerhed om going concern, tillige skal omtales i noterne til årsregnskabet.”*⁶⁶

Det er altså påkrævet, at usikkerhed om going concern skal omtales i både årsregnskabet (som noteoplysning) og samtidig i ledelsesberetningen. Med den betragtning at årsrapporter for især større selskaber (og især selskaber af offentlig interesse) i forvejen er proppet med informationer, kan dette derfor anses for uhensigtsmæssigt. REGU og REVU anerkender i deres notat om oplysning om going concern-usikkerheder m.m. fra december 2009⁶⁷, at de anerkender, at oplysningen bør medtages i både årsregnskabet og ledelsesberetningen i henhold til reguleringen i årsregnskabsloven. Dog er det udvalgenes opfattelse, at det kan være tilstrækkeligt blot at oplyse om usikkerheden i enten årsregnskabet eller ledelsesberetningen og blot henvise hertil⁶⁸. Reguleringen indeholder ikke nogen direkte hjemmel til dette, men rimeligheden af fortolkningen kan ses i lyset af, at årsrapporten trods alt er ét samlet dokument, samt at det ikke er til stor gene for regnskabslæser. Det må dog antages, at henvisningen skal være tilstrækkelig præcis (eventuelt ved henvisning til notenummer eller sidetal), og at beskrivelsen i enten årsregnskabet eller ledelsesberetningen er særligt markeret eller adskilt fra øvrige oplysninger således, at regnskabslæser ikke har problemer med at følge henvisningen.

2.3.2.3 Yderligere oplysningskrav ved væsentlig usikkerhed – de internationale regnskabsstandarder

Det skal ved den følgende gennemgang vise sig, at der også på dette punkt er mange ligheder mellem de internationale regnskabsstandarder og fortolkningen af den danske årsregnskabslov. Den væsentligste forskel består i, at oplysninger om going concern-usikkerheder generelt er direkte reguleret af de internationale regnskabsstandarder, hvorimod det egentlig kun følger af

---

⁶⁶ FSR's regnskabsvejledning (2013), punkt 6.4.1 på side 19.

⁶⁷ Regnskabsteknisk Udvalg (REGU) & Revisionsteknisk Udvalg (REVU): *Oplysning om usikkerheder om going concern, usikkerhed ved indregning og måling*. Udgivet af: Foreningen af Statsautoriserede Revisorer (FSR), 16.12.2009

⁶⁸ Det er udvalgenes anbefaling, at oplysningen bør medtages i årsregnskabet, og at ledelsesberetningen kan indeholde en henvisning til årsregnskabet, men at der ikke bør være noget i vejen for at gøre det omvendt.

fortolkningen af den danske regulering. Det kan undre, at man ved moderniseringen af årsregnskabsloven i 2008 ikke lod sig inspirere yderligere af de internationale regnskabstandarder, som allerede på det tidspunkt i forvejen blev benyttet af børsnoterede selskaber. Forklaringen er formentlig, at der i de ”gode år” forud for finanskrisen generelt ikke var meget fokus på going concern-problemer og betydningen heraf for investorer, kreditgivere m.fl.

2.3.2.3.1 Baggrund for oplysningskrav

Som et eksempel på påstanden ovenfor er det direkte reguleret i IAS 1.25, at årsregnskabet skal indeholde oplysning om usikkerhed om going concern-forudsætningen, hvis ledelsen er opmærksom herpå. Det nedenstående følger af IAS 1.25:

”Når ledelsen i sin vurdering heraf er opmærksom på væsentlig usikkerhed tilknyttet begivenheder eller forhold, som kan tænkes at skabe væsentlig tvivl om virksomhedens evne til at forsætte som en going concern, skal virksomheden give oplysning om denne usikkerhed.”⁶⁹

IFRICs ændringsforslag til den nuværende IAS 1.25-26 (som tidligere er omtalt) indeholder en formulering af ovenstående oplysningskrav, der er en smule anderledes. Den nye formulering foreslås affattet således:

”Identification of material uncertainties

*25C When management is aware, in making its **going concern** assessment, of material uncertainties **related to events or conditions that may cast significant doubt upon about** the entity’s ability to continue as a going concern **for the foreseeable future**, the entity shall disclose those uncertainties.”⁷⁰*

Note: Ændringer er fremhævet med fed skrift (understeget = indsæt; gennemstreget = slettet)

Det er tvivlsomt, om den ændrede formulering vil have nogen betydning for, hvorledes bestemmelsen fortolkes, men det er dog heller ikke umiddelbart hensigten med IFRICs ændringsforslag. I henhold til ændringsforslaget, som også indeholder forslag til ”Basis for Conclusions”, er det kun omtalt, at bestemmelsen har fået et særskilt afsnit for at fremhæve forskellen mellem, hvorvidt det er passende at anvende going concern-forudsætningen, og hvorvidt ledelsen bør

---

⁶⁹ Uddrag af IAS 1.25.

⁷⁰ IFRIC: *Proposed narrow-focus amendment to IAS 1: Disclosure requirements about an assessment of going concern*, side 27 (appendix B).

oplyse om væsentlig usikkerhed i relation til going concern-forudsætningen⁷¹. En anden bemærkelsesværdig ændring er indsættelsen af formuleringen ”for the foreseeable future”. Det er i ændringsforslaget dog præciseret, at dette udelukkende er for at bringe formuleringen i overensstemmelse med IASBs begrebsramme⁷².

2.3.2.3.2 Hvad skal oplyses?

På trods af, at det i IAS 1.25 er direkte reguleret, at ledelsen i årsregnskabet skal afgive oplysninger om usikkerheden omkring going concern-forudsætningen, indeholder standarden ikke nogen nærmere vejledning om omfanget af oplysningerne. PwC’s Manual of Accounting (2013) anfører nedenstående fortolkning af hvilke oplysninger, der er krævet af standarden:

”The disclosures should:

- 1) adequately describe the principal events or conditions that give rise to the significant doubt on the entity's ability to continue in operation and management's plans to deal with these events or conditions; and*
- 2) state clearly that there is a material uncertainty related to events or conditions which may cast significant doubt on the entity's ability to continue as a going concern and, therefore, that it may be unable to realise its assets and discharge its liabilities in the normal course of business.”*⁷³

Ovenstående er meget i tråd med FSR’s fortolkning af oplysningskravet i henhold til den danske regulering (dette er omtalt i et tidligere afsnit). Forskellen består primært i, at fortolkningen af de internationale regnskabsstandarder lægger meget vægt på at oplyse om konsekvenserne i en situation, hvor en virksomhed netop ikke kan fortsætte. Dette kan især være hensigtsmæssigt i forhold til den mindre regnskabskyndige regnskabsbruger.

IFRIC er tidligere blevet bedt om at tage stilling til, netop hvad oplysningerne i årsregnskabet bør omfatte i tilfælde af usikkerhed om going concern-forudsætningen. I juli 2010 meddeltes det, at det var komiteens opfattelse, at formuleringen af IAS 1.25 indeholdte tilstrækkelig vejledning om, hvad der bør oplyses i tilfælde af usikkerhed om going concern⁷⁴. Uagtet dette har komiteen dog i deres tidligere omtalte ændringsforslag indsat et afsnit (25G), der udelukkende

---

⁷¹ IFRIC: *Proposed narrow-focus amendment to IAS 1: Disclosure requirements about an assessment of going concern*, side 32 (appendix B, punkt BC10).

⁷² IFRIC: *Proposed narrow-focus amendment to IAS 1: Disclosure requirements about an assessment of going concern*, side 15.

⁷³ Uddrag af PwC’s Manual of Accounting – IFRS 2013, volume 1, afsnit 4.26

⁷⁴ IFRIC: *Agenda decision, July 2010: IAS 1 Presentation of Financial Statements – Going concern disclosure* (IASB Staff Paper), punkt 3 på side 1 (link: <http://www.ifrs.org/Meetings/Documents/IFRICJul2010/1007obs5IAS1.pdf>, senest tilgået den 3/7 2013).

indeholder vejledning om, hvad der er relevant at oplyse i forhold til going concern. Et uddrag af det foreslåede afsnit er affattet således:

“25G [...] The entity shall disclose information that enables users of financial statements to:

(a) identify those uncertainties regarded as material;

(b) assess the feasibility of the remedial actions or mitigating factors available to the entity; and

(c) understand the effect of any significant future transactions that may be taken by management to ensure that the entity continues as a going concern.”⁷⁵

Den væsentligste forskel i forhold til den tidligere nævnte fortolkning af den nuværende standard er formentlig (ud over formuleringen), at der ikke kræves oplysning om konsekvenserne i den situation, hvor virksomheden må opgive driften. PwC's Manual of Accounting (2013) henviser ellers netop til, at dette skulle være i tråd med IFRICs Agenda Decision fra juli 2010, som der også er refereret til ovenfor. Det må dog være rimeligt at antage, at i hvert fald den kyndige regnskabslæser er klar over, hvad going concern-princippet indebærer, og at en usikkerhed herom kan indikere, at en virksomhed kan risikere at må afhænde aktiver samt afvikle aktiviteter og forpligtelser uden for dens normale drift.

2.3.2.3.3 Placering i årsregnskabet

Det er ikke direkte reguleret i de internationale regnskabsstandarder, hvor oplysninger om going concern-usikkerheder bør medtages. IFRS-årsregnskabet består af to dele, hvor den ene del er reguleret i IAS 1.10, og der er reelt ikke mulighed for at placere oplysningerne i en anden bestanddel end noter. PwC's Manual of Accounting (2013) anfører også et eksempel, hvor oplysningerne er præsenteret i netop årsregnskabet noter⁷⁶. IAS 1.7 indeholder en definition af ”noter” i årsregnskabsforstand, og ud fra dette kan det tiltrædes, at oplysningerne bør medtages som noteoplysning, som det også er tilfældet i ovenstående eksempel.

2.3.2.3.4 Oplysninger i ledelsesberetningen

De internationale regnskabsstandarder indeholder ikke krav om en ledelsesberetning. IAS 1.13 indeholder en kommentar om, at mange virksomheder vælger at præsentere en ledelsesberetning i tilknytning til årsregnskabet, men det er dog frivilligt i henhold til standarden. For danske selskaber er det reguleret i IFRS-bekendtgørelsen, at selskabernes årsrapporter skal indeholde en

---

⁷⁵ IFRIC: *Proposed narrow-focus amendment to IAS 1: Disclosure requirements about an assessment of going concern*, side 28 (appendix B).

⁷⁶ Der henvises til eksempel anført i PwC's Manual of Accounting – IFRS 2013, volume 1, afsnit 4.26.2.

ledelsesberetning. Der vil for danske selskabers årsrapporter altså ikke være nogen forskel i forhold til årsregnskabsloven, som er omtalt i et tidligere afsnit.

REGU og REVU påpeger dog i deres notat om oplysning om going concern-usikkerheder m.m. fra december 2009⁷⁷, at grundet de internationale regnskabstandarders direkte krav om, at oplysningerne skal medtages i årsregnskabet, så vil det formentlig ikke være tilstrækkeligt, hvis oplysningerne blot medtages i ledelsesberetningen, og årsregnskabets noter så indeholder en henvisning hertil. Dette var efter udvalgenes opfattelse ellers tilstrækkeligt for årsrapporter aflagt efter årsregnskabslovens bestemmelser.

2.3.3 Ikke relevant at anvende forudsætningen om going concern

Det erindres, at afhandlingen i henhold til afgrænsningen ikke vil behandle ophørende aktiviteter som reguleret i årsregnskabslovens §§ 55 og 80 samt i IFRS 5, da afhandlingen fokuserer på selskabsniveau og ikke aktivitetsniveau. I henhold til afgrænsningen vil afhandlingen heller ikke indeholde en dybdegående gennemgang af de regnskabsmæssige konsekvenser, hvis det ikke findes passende at anvende going concern-forudsætningen. Afgrænsningen skal ses i lyset af, at det er afhandlingens formål at undersøge forventningskløften mellem revisor og regnskabsbruger i de tilfælde, hvor der er usikkerhed (væsentlig eller ej) om et selskabs muligheder for at fortsætte driften – altså ikke tilfælde hvor det er åbenlyst, at et selskab ikke kan (eller vil) fortsætte driften.

Det findes dog relevant for afhandlingen, at de regnskabsmæssige konsekvenser, i tilfælde af at going concern-forudsætningen ikke vurderes at være passende, kort opridses.

I tilfælde, hvor forudsætningen om fortsat drift ikke er passende, er vejledningen om regnskabsmæssig indregning og måling begrænset i den gældende regulering. Årsregnskabsloven anfører udelukkende, at indregning og måling skal "tilpasses":

*"Afvikles en aktivitet, skal klassifikation og opstilling samt indregning og måling tilpasses med denne afvikling."*⁷⁸

Ovenstående er et uddrag af årsregnskabslovens § 13 om de grundlæggende forudsætninger for årsrapporten. Steffensen, Skødt, m.fl. (2011) anfører følgende i en kommentar til denne bestemmelse:

---

⁷⁷ Regnskabsteknisk Udvalg (REGU) & Revisionsteknisk Udvalg (REVU): *Oplysning om usikkerheder om going concern, usikkerhed ved indregning og måling*. Udgivet af: Foreningen af Statsautoriserede Revisorer (FSR), 16.12.2009

⁷⁸ Uddrag af årsregnskabsloven § 13, stk. 1, nr. 4.

”Det forhold, at hele eller dele af virksomheden ikke længere fortsætter sin drift medfører ikke en praksisændring. Regnskabspraksis – og lovens regler om måling – skal således fortsat benyttes.”⁷⁹

Steffensen, Skødt, m.fl. (2011) forklarer endvidere i tilknytning til ovenstående, at loven i forvejen indeholder bestemmelser, der regulerer eksempelvis nedskrivning af aktiver, alternativ måling af forpligtelser (eksempelvis ved planer om førtidsindfrielse), omklassificering af regnskabsposter, mv.

De internationale regnskabsstandarder anfører følgende om situationer, hvor going concern-forudsætningen ikke kan opretholdes:

”En virksomhed skal udarbejde årsregnskabet på en going concern-basis, medmindre ledelsen har til hensigt enten at lade virksomheden træde i likvidation eller bringe virksomhedens aktiviteter til ophør eller ikke har noget andet realistisk alternativ hertil. [...] Hvis en virksomhed ikke udarbejder årsregnskabet på en going concern-basis, skal der gives oplysning om dette samt om, på hvilket grundlag den har udarbejdet årsregnskabet, og årsagen til, at virksomheden ikke anses for at være en going concern.”⁸⁰

I henhold til de internationale regnskabsstandarder skal årsregnskabet altså udarbejdes på et alternativt grundlag. Ifølge Elliot & Elliot (2009) vil dette i sagens natur være likvidationsgrundlag (nettorealisation sværdier⁸¹). Det skal nævnes, at fordi virksomhedens drift ophører, behøver det ikke betyde, at aktiver skal måles til ”her-og-nu-salgsprisen”. Ejendomme kan eksempelvis lejes ud til andre erhvervsvirksomheder, hvorved målingen kan ske efter reglerne om investeringsejendomme. Dette vil som oftest kun være aktuelt i tilfælde af en frivillig nedlukning, hvorimod det i tilfælde af konkurs oftest vil være på et direkte likvidationsgrundlag.

Ligesom det ovenfor blev anført af Steffensen, Skødt, m.fl. (2011) om anvendelsen af årsregnskabsloven som regnskabsmæssig begrebsramme, selvom going concern-forudsætningen ikke er passende, anføres det ligeledes i PwC’s Manual of Accounting (2013), at IFRS stadig kan anvendes med det forbehold, at målingen af aktiver og passiver kan være påvirket heraf⁸². Det kan altså slutes, at begge regnskabsmæssige begrebsrammer fortsat kan benyttes, men at visse bestemmelser vil være mere ”aktuelle” end andre. For både årsregnskaber efter årsregnskabsloven

---

⁷⁹ Steffensen, Skødt, m.fl. (2011), side 217.

⁸⁰ Uddrag af IAS 1.25.

⁸¹ Elliot & Elliot (2009), side 47.

⁸² Der henvises til eksempel anført i PwC’s Manual of Accounting – IFRS 2013, volume 1, afsnit 4.29.

og efter IFRS vil især de følgende regnskabsmæssige regler være interessante i tilfælde af, at going concern-forudsætningen ikke vurderes at være passende:

- Nedskrivning af anlægsaktiver (IAS 36 / ÅRL §§ 42 og 53)
- Nedskrivning af varebeholdninger (IAS 2 / ÅRL 46)
- Hensættelser til tabsgivende aftaler (ved eksempelvis af lejeaftaler) (IAS 37)
- Omklassifikation af aktiver (eksempelvis anlægsaktiver til afhændelse) samt forpligtelser (eksempelvis fremrykket amortisering) (IFRS 5)

Note: Årsregnskabsloven regulerer ikke direkte de 2 nederste af de ovenstående punkter, hvorfor der ikke er påført paragraffer – de følger dog af fortolkningen af årsregnskabsloven.

2.4 *Sammenfatning*

På trods af, at der er tale om forskellige regelsæt, må det være konklusionen, at den regnskabsmæssige regulering af going concern i hovedtræk har mange ligheder. Dette skyldes primært fortolkningen af den danske regulering, der ligger sig tæt på de internationale regnskabsstandarder, da årsregnskabsloven ikke indeholder megen direkte regulering af området.

Fælles er blandt andet, at ledelsen skal foretage en vurdering af, om going concern-forudsætningen er passende at anvende ved aflæggelse af årsrapporten, samt om man bør oplyse om eventuelle usikkerheder i forhold til de forudsætninger, som ligger til grund for ledelsens vurdering.

Hvad angår forventningskløften er den regnskabsmæssige regulering meget klar i forhold til, at vurdering af going concern er ledelsens ansvar. De igangværende moderniseringer af amerikansk og britisk regulering samt IFRICs ændringsforslag til IAS 1 kan tolkes som et signal om, at den regnskabsmæssige regulering efter manges mening dog ikke indeholder tilstrækkelig vejledning i relation til ledelsens vurdering, samt om hvornår eventuelle usikkerheder bør oplyses. Dette er klart noget, som kan have en positiv effekt i forhold til forventningskløften.

I relation til afhandlingens formål om at undersøge mulighederne for at ”bygge bro” over forventningskløften kan der efter ovenstående undersøgelse af den regnskabsmæssige regulering foreslås følgende forbedringspunkter til den regnskabsmæssige regulering, som vil være hensigtsmæssige i denne henseende:

- I. Klarere definition af begrebet væsentlig usikkerhed samt nærmere vejledning om, hvornår en usikkerhed kan anses for væsentlig.
- II. Præcisering af krav til oplysning om usikkerheder i årsregnskabet samt nærmere vejledning om, hvad der anses for relevant (og væsentligt) for regnskabsbruger i denne henseende.

Der henvises i øvrigt til afhandlingens bilag 2, som indeholder en kort opsummering af dette kapitels hovedpunkter.

3 Revisionsmæssig regulering af going concern

Det følgende kapitel indeholder en undersøgelse af den revisionsmæssige regulering omkring going concern. Undersøgelsen vil blandt andet omfatte revisors ansvar i forhold til going concern samt kravene til revisors planlægning og udførelse af revisionen i denne henseende. Herudover vil undersøgelsen selvfølgelig have stor fokus på revisors erklæringsafgivelse, der vurderes at have stor betydning i forhold til forventningskløften. Den generelle hensigt med undersøgelsen af den gældende revisionsmæssige regulering er, at denne (sammen med undersøgelsen af den regnskabsmæssige regulering) skal danne et teoretisk fundament for analysen af forventningskløften og besvarelsen af afhandlingens problemformulering.

Undersøgelsen vil primært tage udgangspunkt i de krav og vejledninger, som følger af den internationale standard om revision, ISA 570, omhandlende netop going concern. Herudover vil undersøgelsen naturligvis inddrage eventuelle yderligere krav ifølge dansk lovgivning og fortolkninger i relation til emnet.

3.1 Revisionsmæssig regulering i Danmark

Den revisionsmæssige regulering i Danmark udspringer primært fra lov om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder (revisorloven). Bestemmelserne om revisionspligt for årsrapporter (og undtagelserne hertil) er egentlig indeholdt i årsregnskabsloven. Revisorloven regulerer derimod selve revisionen, revisors uafhængighed, revisors uddannelse mv. Loven indarbejder EU's 8. direktiv i dansk lovgivning. Nærmere vejledning om revisors udførelse af en revision skal dog findes i de internationale standarder om revision (ISA), der udgives af International Federation of Accountants (IFAC) via International Auditing and Assurance Board (IAASB). EU's 8. direktiv bestemmer, at EU kan vedtage, at revisioner skal udføres i henhold til de internationale standarder, men EU har endnu ikke udnyttet denne mulighed⁸³. Det er således heller ikke indarbejdet i dansk regulering, at de internationale standarder skal anvendes ved udførelsen af revisioner. Via brancheorganisationen FSR – danske revisorer (FSR) medlemskab af IFAC forpligtes alle medlemmerne af FSR dog derigennem til at udføre revisionen i henhold til de internationale standarder.

Eftersom den danske regulering ikke indeholder direkte anvisninger omkring revisors revision af going concern⁸⁴, vil den følgende undersøgelse altså tage sit udgangspunkt i de internationale

---

⁸³ Der kan henvises til EU-kommissionens hjemmeside, som indeholder en nærmere beskrivelse af projektet med implementering af de internationale standarder om revision (link: http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/isa/index_en.htm, tilgået den 7/7 2013).

⁸⁴ Revisorloven nævner ikke noget herom. Erklæringsbekendtgørelsen § 6, stk. 2, nr. 4 bestemmer, at revisor skal tage forbehold, hvis ”regnskabet er aflagt under forudsætning af fortsat drift, men revisor finder, at forudsætningen ikke er opfyldt”, men indeholder herudover ingen anvisninger i relation til revisionen af going concern-forudsætningen.

standarder om revision i forhold til at undersøge den revisionsmæssige regulering af going concern.

3.2 Regulering i henhold til de internationale standarder om revision

Revisionen af going concern-forudsætningen er et komplekst område. Dette viser sig ved, at der i vurderingen af going concern-forudsætningen ofte indgår mange skøn og forudsætninger. Dette kunne eksempelvis være i form af budgetter for pengestrømme, forventninger om den fremtidige markedsudvikling mv. Endvidere er området ikke tilknyttet en bestemt regnskabspost og det kan derfor ikke anses for at være et særskilt og isoleret område af revisionen. Det kræver derfor et overblik over virksomheden som helhed, hvis man skal vurdere going concern-forudsætningen. Revisor skal ligeledes være opmærksom på, at vurderingen af going concern-forudsætningen har betydning for indregningen og målingen af stort set alle årsregnskabsposter, hvorfor revisors vurdering heraf har stor betydning.

3.2.1 Generelt om ISA 570

Ovenstående er formentlig også grunden til, at der er udarbejdet en særskilt revisionsstandard, ISA 570, om netop revisionen af going concern. ISA 570 (herefter "standarden") omhandler blandt andet revisors ansvar for at vurdere going concern-forudsætningen, samt hvorledes revisionen bør tilrettelægges, udføres og afrapporteres. Modsat den regnskabsmæssige regulering indeholder standarden generelt mere vejledning og er også ret entydig i forhold til konsekvensen af, at der konstateres usikkerhed om going concern-forudsætningen, eller at det ligefrem konstateres, at forudsætningen ikke er passende at anvende.

Ligesom de øvrige revisionsstandarder er standarden opbygget efter en struktur med indledning, beskrivelse af revisors mål, krav til revisionen samt vejledning. En revisor vil i praksis dog formentlig vælge at anskue standarden på følgende måde:

- Udførelse af risikovurderingshandlinger
- Stillingtagen til ledelsens vurdering

Hvis revisor (ved udførelsen af ovenstående handlinger) bliver opmærksom på begivenheder og forhold, der kan indikere, at en virksomhed ikke kan eller har til hensigt at fortsætte driften (eksempelvis negative pengestrømme og et usikkert finansieringsgrundlag), kræver standarden, at revisor fortsætter med følgende:

- Foretage yderligere revisionshandlinger (typisk mere dybdegående end ovenfor)

- Konkludere på det opnåede revisionsbevis og vurdere konsekvens for afgivelsen af revisionserklæringen
- Kommunikere med den øverste ledelse

Standarden vil i kapitlet blive gennemgået med udgangspunkt i den ovenstående struktur, som også svarer nogenlunde til standardens opbygning.

3.2.2 Revisors ansvar

Indledningsvist vil afhandlingen dog først undersøge revisors ansvar i forhold til vurdering af going concern-forudsætningen. Dette anses for særligt vigtigt i forhold til at undersøge forventningskløften, da denne (som nævnt i afhandlingens indledning) blandt andet skyldes, at der er en afstand mellem, hvad regnskabsbruger forventer af revisor, og hvad der rent faktisk er revisors ansvar.

Som det er omtalt i kapitel 2, er ledelsens ansvar for vurdering af forudsætningen omfattet af bestemmelser i både den regnskabsmæssige og den selskabsretlige regulering. Det er indres, at ledelsens ansvar i henhold til den regnskabsmæssige regulering var at foretage en vurdering af, hvorvidt det er passende at anvende going concern-forudsætningen ved aflæggelse af årsregnskabet. Hvis ledelsen var opmærksom på usikkerhed om begivenheder og forhold, der kunne skabe betydelig tvivl om et selskabs evne til at fortsætte som en going concern (men alligevel finder going concern-forudsætningen passende), var det ledelsens ansvar, at årsregnskabet indeholder tilstrækkelige oplysninger om disse usikkerheder.

Standarden, ISA 570, henviser også direkte til, at det i henhold til de regnskabsmæssige begrebsrammer er ledelsens ansvar at vurdere, om going concern-forudsætningen er passende, samt om årsregnskabet indeholder tilstrækkeligt med oplysning om eventuelle usikkerheder⁸⁵. Dette er selvfølgelig i tråd med, at det er netop ledelsens ansvar at aflægge et årsregnskab, som indeholder et retvisende billede af selskabets finansielle stilling mv.⁸⁶.

Ifølge standarden er det derimod revisors ansvar at opnå revisionsbevis om ledelsens vurdering af forudsætningen. Det følgende fremgår af standardens afsnit 6 om revisors ansvar:

”Revisors ansvar er at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for, at den daglige ledelses anvendelse af forudsætningen om fortsat drift ved udarbejdelsen og aflæggelsen

---

⁸⁵ Dette anføres i ISA 570.3-4.

⁸⁶ Ledelsens ansvar for årsrapporten, der omfatter et årsregnskab, er reguleret i årsregnskabslovens kapitel 2.

af regnskabet er passende, samt at konkludere, hvorvidt virksomhedens evne til at fortsætte driften er forbundet med væsentlig usikkerhed.”⁸⁷

I forhold til revisors ansvar er det også meget relevant at diskutere den iboende, naturlige begrænsning i revisors arbejde. Denne udspringer af, at det er svært for revisor at indhente revisionsbevis, som giver en høj grad af sikkerhed om udfaldet af fremtidige begivenheder, som kan have betydning for et selskabs evne til at fortsætte som en going concern. I det vejledende afsnit A51 i ISA 200 om revisors overordnede mål er omtalt den iboende begrænsning af revisors muligheder i forhold til at opdage væsentlig fejlinformation forbundet med ”fremtidige begivenheder eller forhold, der kan medføre, at en virksomhed ikke kan fortsætte driften”⁸⁸.

Af samme grund er det direkte nævnt i ISA 570, at en ”blank” revisionserklæring ikke kan anses for en garanti for et selskabs fortsatte drift. Det følgende fremgår af standardens afsnit 7 i relation til revisors mulighed for at vurdere, om going concern-forudsætningen er passende:

”[I]boende begrænsninger af revisors mulighed for at opdage væsentlige fejlinformationer imidlertid større, når det gælder fremtidige begivenheder eller forhold, der kan påvirke, at en virksomhed må ophøre med at fortsætte driften. Revisor kan ikke forudse sådanne fremtidige begivenheder eller forhold. Følgelig kan en manglende henvisning i revisors erklæring til usikkerhed om fortsat drift ikke betragtes som en garanti for virksomhedens evne til at fortsætte driften.”⁸⁹

Dette bør fremhæves i forhold til en analyse af forventningskløften, da mange regnskabslæsere formentlig vil have en forventning om, at revisor som det mindste vil kunne identificere, at der er en vis usikkerhed om et selskabs evne til at fortsætte som going concern, hvilket som minimum vil medføre en supplerende oplysning i revisors erklæring. Modsat kan dog argumenteres for, at det ovenstående afsnit i standarden blot er i overensstemmelse med, at en erklæring om revisionen af et årsregnskab ”kun” giver en høj grad af sikkerhed og altså ikke er nogen garanti for, at der i årsregnskabet ikke er indeholdt væsentlige fejlinformationer. I relation til dette har IAASB tidligere udsendt en *Staff Audit Practice Alert*, hvor de anfører følgende om revisionen af going concern i lyset af finanskrisen:

---

⁸⁷ Uddrag af ISA 570.6.

⁸⁸ Uddrag ISA 200.A51.

⁸⁹ Uddrag af ISA 570.7.

”Neither management nor the auditor can predict future events or conditions that may cause an entity to cease to continue as a going concern. The unexpected severity, speed and consequences of the credit crisis illustrate that fact only too well”⁹⁰

Det er ikke nævnt direkte i standarden, men i forhold til ovenstående må det dog antages, at revisor som det mindste kan inddrage den information, som er tilgængelig på revisionstidspunktet. Det må også antages – set i lyset af ovenstående uddrag af standarden og udtalelsen fra IAASB – at når det er generelt accepteret, at der altid vil være en vis risiko forbundet med en virksomheds fortsatte drift, må revisor som udgangspunkt vurdere, om der er tale om en naturlig driftsmæssig risiko, eller om der er en egentlig, konkret usikkerhed om evnen til at fortsætte driften. Med ”driftsmæssig risiko” henvises der til, at det må være en investors eller kreditors eget ansvar at vurdere et selskabs forretningsplan, strategi mv.

3.2.3 Risikovurderingshandlinger

Kravet om revisors risikovurderingshandlinger følger egentlig af ISA 315, der fastsætter, at ”[r]evisor skal udføre risikovurderingshandlinger for at give et grundlag for at identificere og vurdere risici for væsentlig fejlinformation på regnskabs- og revisionsmålsniveau”⁹¹. Dette indebærer blandt andet, at revisor skal opnå et kendskab virksomheden og dens omgivelser⁹² for at vurdere de risici, som kan give anledning til væsentlig fejlinformation.

Risici for væsentlig fejlinformation på regnskabsniveau omfatter selvfølgelig going concern-forhold, der har en betydning for de fleste af et regnskabs poster og – som tidligere nævnt – også er en grundlæggende forudsætning for årsregnskabet. Standardens bestemmelser om revisors risikovurderingshandlinger følger af dens afsnit 10-11.

3.2.3.1 Generel risiko

Der kan argumenteres for, at finanskrisen har medført, at going concern er blevet en generel risiko. Selskabets likvide beredskab og finansieringsaftaler udgør sammen typisk grundlaget for, at en virksomhed kan fortsætte som en going concern. Typisk har åbenlyst overskudsgivende og velkonsoliderede virksomheder ikke haft problemer med at finansiere virksomhedens drift. I kølvandet på finanskrisen er det dog generelt blevet sværere at opnå finansiering, og dette kan ramme alle typer af virksomheder. IAASB fremhæver dette i deres Staff Audit Practice Alert (som også er omtalt ovenfor), hvor de anfører følgende:

---

⁹⁰ Uddrag af notatet *Staff Audit Practice Alert: Audit Considerations in Respect of Going Concern in the Current Economic Environment*, side 5. Udgivet af IAASB i januar 2009.

⁹¹ Uddrag af ISA 315.5.

⁹² Dette fremgår af ISA 315.11.

”Even many well-respected entities with a long-standing history of profits and availability of credit may find it difficult to obtain or renew financing, either at all or on comparable terms. Further, entities that have typically relied on extensions of debt payments or waivers of debt covenants at year-end may find that these reliefs are no longer available from their lenders.”⁹³

Risikoen må især forventes at eksistere hos de virksomheder, som er afhængige af at udvikle nye produkter, eller som er nødt til at investere i produktionsoptimeringer for at kunne konkurrere med konkurrenter i lavtlønslande.

Ovenstående betragtning er i høj grad relevant for selskaber i ejendomsbranchen, der typisk er særligt investeringstunge. Ejendomsbranchen er netop en branche, hvor banksektoren i løbet af finanskrisen er blevet opmærksom på nødvendigheden af at nedbringe eksponeringen på de mest risikofyldte ejendomsprojekter. I et notat fra Økonomi- og Erhvervsministeriet (nu Erhvervs- og Vækstministeriet) fra 2009 peges der ligefrem på, at ” *visse pengeinstitutters eksponering mod ejendomsbranchen har nødvendiggjort redningen af flere pengeinstitutter.* ”⁹⁴.

Dette er noget, som revisor bør inddrage i sine risikovurderingshandlinger. Det kan eksempelvis være i forbindelse med drøftelser med ledelsen om selskabets fremtidige udvikling og strategier, hvor egenfinansiering og adgangen til fremmedfinansiering er et oplagt emne.

3.2.3.2 Konkrete risikovurderingshandlinger

Revisors risikovurderingshandlinger bør tilrettelægges og udføres med henblik på at identificere begivenheder og forhold, som kan have betydning for virksomhedens evne til at fortsætte som en going concern. Det vil utvivlsomt være forskellige forhold, som gør sig gældende for forskellige virksomheder. Standardens vejledende afsnit A2 har dog alligevel medtaget en række eksempler på konkrete forhold, som kan give anledning til at overveje, om virksomheden har going concern-udfordringer. Ifølge standarden kan det eksempelvis være økonomiske forhold som negativ egenkapital, negativ arbejdskapital, dårlige nøgletal og udfordringer med at opnå finansiering af nye investeringer. De økonomiske forhold er typisk de forhold, som en revisor er tilbøjelig til at fokusere på, da det netop er denne side af virksomheden, som revisor har bedst kendskab til.

---

⁹³ Uddrag af notatet *Staff Audit Practice Alert: Audit Considerations in Respect of Going Concern in the Current Economic Environment*, side 4. Udgivet af IAASB i januar 2009.

⁹⁴ Uddrag af notatet: *Den finansielle sektors eksponering mod landbruget*, side 1. Udgivet af Økonomi- og Erhvervsministeriet (nu Erhvervs- og Vækstministeriet) den 24. november 2009.

Standarden nævner dog samtidig en række eksempler på driftsmæssige og andre forhold, som kan have betydning for den fortsatte drift; herunder tab af en vigtig kunde eller hovedleverandør, arbejdskonflikter, nye love og regler, mv. Der vil i mange tilfælde være tale om eksterne forhold, hvor en virksomhed typisk er uden stor indflydelse. Derfor vil risikovurderingen ofte også handle om, hvor modstandsdygtig virksomheden er over for et eventuelt et pres som følge af eksterne begivenheder.

Det vil især ved de driftsmæssige og eksterne forhold være vigtigt at inddrage informationer fra drøftelser med ledelsen, da disse forhold ikke altid vil kunne identificeres ud fra den finansielle information – oftest kun med en vis forsinkelse. Kravene til revisors risikovurderingshandlinger afgrænser dog ikke revisor fra at inddrage ikke-finansielle informationer i going concern-vurderingen. Dette er i øvrigt også i tråd med standardens afsnit 10 om at inddrage drøftelser med ledelsen i revisors risikovurderingshandlinger. I praksis vil drøftelserne formentlig ofte ske som en del af de indledende drøftelser, som revisor har med virksomhedens ledelse i henhold kravene herom i ISA 315 – og altså ikke som en særskilt proces. Revisionsstandarderne er ikke til hinder for dette, men det vil være vigtigt, at revisor rent faktisk inddrager ledelsen i direkte drøftelser om going concern-forudsætningen.

3.2.3.3 Tidspunkt for udførelse af revisors risikovurderingshandlinger

Det fremgår tydeligt af standardens afsnit 11, at "[r]evisor skal under hele revisionen være opmærksom på revisionsbevis for begivenheder eller forhold, der kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften [...]."⁹⁵

Af hensyn til tilrettelæggelsen og udførelsen af revisionen må det dog antages at være mest hensigtsmæssigt, om revisors risikovurderingshandlinger blev udført allerede ved planlægningen af revisionen. Dette kunne i så fald ske samtidig med de øvrige handlinger, som revisor udfører – i henhold til ISA 315 - for at opnå et godt kendskab til virksomhedens aktiviteter, risici mv. Hvis revisor først senere i revisionsprocessen bliver opmærksom på, at going concern-forudsætningen ikke kan opretholdes, kan revisor altså risikere at have revideret et regnskab, som viser sig bør være udarbejdet på et helt andet grundlag. Ved eksempelvis en nedskrivningstest af en virksomheds anlægsaktiver vil det altså have stor betydning for revisors vurdering af aktivets værdi, om det forventes at kunne udnyttes og afhændes som i en virksomheds løbende (fortsatte) drift.

I forlængelse af ovenstående er det også vigtigt, at revisor allerede ved planlægningen af revisionen har identificeret risiko for besvigelser og har fastlagt de nødvendige reaktioner herpå⁹⁶. Det

---

⁹⁵ Uddrag af ISA 570.11.

er nærliggende at antage, at en ledelse i en virksomhed, hvor der er tvivl om den fortsatte drift, kan være tilbøjelige til at gennemføre regnskabsmanipulation. Dette kan eksempelvis være i form af udeladelse af omkostninger eller andre informationer, der kan afstedkomme yderligere forpligtelser i virksomhedens årsregnskab. Det kan eksempelvis også være igennem overoptimistiske forudsætninger i dagsværdiberegninger, der vil resultere i en for høj værdiansættelse af virksomhedens aktiver. Det er vigtigt, at sådanne overvejelser indarbejdes i revisionsplanen og kommunikerer til revisionsteamet allerede forud for revisionen, så man er opmærksom herpå ved gennemgang af netop dagsværdiberegninger, omkostningsperiodisering mv.

Det kan ligeledes overvejes, om risikovurderingshandlingerne i en vis udstrækning bør udføres allerede ved accept af revisionsopgaven. I situationer, hvor der er tvivl om en virksomheds evne til at fortsætte driften, bør revisor overveje sin uafhængighed i forhold til et udestående honorar. Det vil alt andet lige have en negativ effekt på revisors uafhængighed, at revisor har et stort honorar udestående hos en nødlidende virksomhed. Det er nærliggende at tro, at revisor i sådan en situation vil være mere tilbøjelig til at fremhæve argumenter imod, at going concern-forudsætningen ikke skulle være passende frem for at pege på begivenheder og forhold, som netop kan tænkes at indikere tvivl om en virksomheds fortsatte drift. Revisor bør som det mindste, for at undgå sådanne situationer, søge at nedbringe sine udeståender ved enten aconto- eller forudfaktureringer.

Standardens vejledende afsnit antyder også, at risikovurderingshandlingerne bør foretages allerede ved planlægningen af revisionen. Af standardens afsnit A3 fremgår følgende:

”Risikovurderingshandlingerne [...] hjælper revisor med at fastslå, om det er sandsynligt, at den daglige ledelses anvendelse af forudsætningen om fortsat drift vil blive et vigtigt forhold, og indvirkningen heraf på planlægningen af revisionen. Disse handlinger giver også mulighed for mere rettidige drøftelser med den daglige ledelse herunder en drøftelse af den daglige ledelses planer for og løsning af eventuelle identificerede problemer vedrørende fortsat drift.”⁹⁷

Det må altså forventes, at revisor i henhold til standarden udfører risikovurderingshandlingerne allerede i forbindelse med planlægningen af revisionen, da dette – som det også er argumenteret for ovenfor – vil være behændigt for revisor i forhold til tilrettelæggelsen af revisionen. Dette synspunkt tilsluttes af Bisgaard og Seehausen i en artikel i magasinet *Revision og Regnskabsvæsen* i januar 2013:

---

⁹⁶ Der tænkes her på bestemmelserne anført i ISA 240.28-29 om revisors reaktion på risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

⁹⁷ Uddrag af ISA 570.A3.

”[D]et ikke er tilstrækkeligt, at revisor foretager en vurdering af going concern på tidspunktet for revisors afgivelse af revisionspåtegningen, idet det er nødvendigt, at revisor er opmærksom på going concern-problemer, dvs. usikkerheder i relation til begivenheder eller forhold, der kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften, igennem hele revisionsprocessen, herunder i både planlægnings-, udførelses- samt afslutnings- og rapporteringsfasen.”⁹⁸

Når det dog alligevel fremgår tydeligt af standardens afsnit 11, at revisor under hele revisionen skal være opmærksom på begivenheder og forhold, som kan have betydning i forhold til evnen til at fortsætte driften, skyldes det formentlig, at standarden anerkender, at ny information i relation til going concern hele tiden kan blive tilgængelig. En revision af et større selskab strækker sig typisk over næsten ét år. Accept (og eventuelt fortsat betjening) af en revisionskunde vil typisk ske på et selskabs ordinære generalforsamling, hvor revisor indstilles og vælges. Allerede på dette tidspunkt bør revisor have gennemført procedurer om opgaveaccept for at afgøre, om revisor kan påtage sig opgaven. Som det nævnes ovenfor, bør revisor allerede her overveje going concern i forhold til at undgå brud på uafhængighedskravet som følge af honorarudståender mv. (typisk aftales vilkår for forud-, aconto- og endelig fakturering i en aftale om revision allerede på dette tidspunkt). Herefter igangsættes planlægningsprocedurer, hvor revisor formentlig vil udføre de egentlige risikovurderingshandlinger. Dette sker typisk forud for både den løbende revision og statusrevisionen, hvorfor der oftest vil gå en længere periode frem til den endelige godkendelse af årsregnskabet. I denne periode kan der indtræffe mange begivenheder, der antyder going concern-problemer, men som ikke var kendte på planlægningstidspunktet. Der vil også kunne være tale om begivenheder og forhold, som er kendt på tidspunktet for revisors planlægning, men hvorom der senere i revisionsprocessen bliver mere information tilgængeligt. Eksempelvis skal visse finansieringsaftaler genforhandles årligt, og der kan ske pludselige ændringer i virksomhedens omverden, som har betydning for dennes drift.

Det tilsluttes af Eilifsen, Messier Jr, m.fl. (2010), at revisors risikovurdering bør ajourføres ved afslutningen af revisionen:

”While the auditor’s going concern considerations are made during the planning of the engagement, the auditor must also consider the going concern issue near the end of the engagement.”⁹⁹

---

⁹⁸ Bisgaard, Anders og Seehausen, Jesper: Going concern, konkursramte selskaber og revisors ansvar - nu og i fremtiden: Revision og Regnskabsvæsen nr. 1, 2013, side 29.

⁹⁹ Eilifsen, Messier Jr, m.fl. (2010), side 534.

Ovenstående skal også ses i lyset af, at det kan vise sig, at revisor under revisionen af andre områder (end going concern) bliver opmærksom på begivenheder og forhold, som kan tænkes at skabe væsentlig usikkerhed om going concern-forudsætningen. Det kan eksempelvis være i form af oplysninger om en øget andel af overforfaldne kreditorer, stigning i udgifter til rykkergebyrer eller væsentligt ændrede indtjeningsforudsætninger anvendt i nedskrivningstests. Generelt bør revisor inddrage alt viden, som er akkumuleret i løbet af revisionen, som er relevant i forhold til at vurdere going concern-forudsætningen.

3.2.4 Stillingtagen til ledelsens vurdering

Standardens bestemmelser om revisors stillingtagen til ledelsens vurdering følger i afsnittene 12-14, der naturligt kommer i forlængelse af bestemmelserne om revisors risikovurdering. Så tidligt som ved revisors risikovurdering er der egentlig et krav om at inddrage drøftelser med ledelsen, herunder hvorvidt ledelsen allerede har foretaget en vurdering. Allerede på dette tidspunkt er ledelsen altså blevet involveret. Revisors egne risikovurderingshandlinger kan derfor nærmere ses som forberedende analysearbejde, som skal sætte revisor i stand til at forstå og tage stilling til ledelsens vurdering, herunder om den er fuldstændig i forhold de begivenheder og forhold, der kan have betydning for going concern-forudsætningen.

3.2.4.1 Perioden for ledelsens vurdering

Selvom en virksomheds ledelse i princippet ikke er underlagt den revisionsmæssige regulering, skal det i den følgende gennemgang vise sig, at der i standarden alligevel bliver stillet krav til den periode, som dækkes i ledelsens vurdering.

3.2.4.1.1 Internationale regnskabsstandarder

Det erindres fra undersøgelsen af den regnskabsmæssige regulering, at det i henhold til de internationale regnskabsstandarder er påkrævet af ledelsen, at denne foretager en vurdering af, om det er passende at anvende going concern-forudsætningen. Ét af kravene til ledelsens vurdering var, at vurderingen skulle omfatte alt information om begivenheder og forhold i en periode på 12 måneder fra balancedagen (og gerne længere). Revisionstandardens afsnit 13 om ledelsens vurdering fastsætter, at revisor skal dække netop den periode, som ledelsen har inddraget i deres vurdering i henhold til ”den relevante regnskabsmæssige begrebsramme eller i henhold til lov eller øvrig regulering, hvis disse foreskriver en længere periode”¹⁰⁰. Da der af øvrig dansk regulering ikke fremgår yderligere krav om en længere vurderingsperiode, vil vurderingsperioden altså være 12 måneder fra balancedagen for årsregnskaber aflagt efter de internationale regnskabsstandarder.

---

¹⁰⁰ Uddrag af ISA 570.13.

Det er ikke direkte anført i standarden, men det må antages, at revisors stillingtagen til ledelsens vurdering selvfølgelig må dække hele den periode, som ledelsen har inddraget i deres vurdering. Argumentet herfor er, at de internationale regnskabsstandarder netop opfordrer til, at ledelsens vurdering omfatter en periode på mere end 12 måneder.

Endvidere taler det for ovenstående, at det i standardens afsnit 15 er fastsat, at "[r]evisor skal forespørge den daglige ledelse om dens kendskab til begivenheder eller forhold, der ligger efter den daglige ledelses vurderingsperiode [...]"¹⁰¹. Om ikke andet antyder dette i hvert fald, at revisor efter standarden bør overveje going concern-forudsætningen i en længere tidshorisont. Det er dog et meget "blødt" krav, at revisor udelukkende skal forespørge ledelsen til dette. I standardens vejledende afsnit A14 præciseres det ligefrem, at det – ud over forespørgsler til ledelsen – ikke er revisors ansvar at udføre andre handlinger, som kan identificere begivenheder og forhold, der ligger i perioden efter ledelsens vurdering. Det er formentlig et kompromis mellem 2 modsatrettede synspunkter; 1) at det er interessant at se going concern-betragtningen over en længere periode end 12 måneder, samt at man ikke blot kan "afgrænse sig" fra begivenheder og forhold, der ligger efter vurderingsperioden, og 2) at det er problematisk, at revisor stiller krav til ledelsen, som går ud over, hvad der er fastsat i den regnskabsmæssige regulering.

For mange virksomheder vil det også være naturligt at udvide det tidsmæssige perspektiv, da dette formentligt vil være helt i tråd med virksomhedens strategier og visioner, som typisk har et perspektiv, der fortsætter væsentligt ud over de kommende 12 måneder. Udfordringen er dog, at det tidsmæssige perspektiv har stor betydning for ledelsens (og revisors) evne til at forudsige udfaldet af de fremtidige begivenheder. Standardens vejledende afsnit A13 anfører følgende i relation til dette:

*"Eftersom graden af usikkerhed, der er forbundet med udfaldet af en begivenhed eller et forhold, stiger, jo længere ud i fremtiden begivenheden eller forholdet ligger, skal der nødvendigvis være betydelige indikationer på problemer med fortsat drift, før revisor behøver at overveje at foretage yderligere handlinger."*¹⁰²

Ovenstående er i tråd med det vejledende afsnit A51 i ISA 200, som tidligere er omtalt. Her blev nævnt den iboende begrænsning af revisors arbejde, hvad angår at opnå revisionsoverbevisning om fremtidige begivenheder. Standardens afsnit A13 anfører dog samtidig, at revisor skal være opmærksom på allerede kendt information om begivenheder og forhold, der kan ligge efter ledelsens vurderingsperiode. Sudan, Samuelson m.fl. (2012) anfører følgende eksempel på dette:

---

¹⁰¹ Uddrag af ISA 570.15.

¹⁰² Uddrag af ISA 570.A13.

”Vurderingen skal som minimum dække en periode på 12 måneder efter balancedagen og skal i nogle tilfælde forlænges, hvis f.eks. et stort lån falder til betaling inden 14 måneder efter balancedagen.”¹⁰³

Det må altså være konklusionen, at revisor ved stillingtagen til ledelsens vurdering ikke kan afgrænse sig fra information om begivenheder, som ledelsen ikke har inddraget i dens vurdering på grund af den tidsmæssige horisont – omvendt falder det dog heller ikke inden for revisors ansvarsområde at identificere sådanne begivenheder ud over ved forespørgsel hos ledelsen.

3.2.4.1.2 Årsregnskabsloven

Årsregnskabsloven indeholder – modsat de internationale regnskabsstandarder – ikke nogen vejledning om den periode, som ledelsen som minimum bør inkludere i sin vurdering af going concern-forudsætningen. Revisionsstandardens afsnit 13 fastsætter dog, at ledelsens vurdering skal omfatte en periode på minimum 12 måneder. Hvis det er tilfældet, at perioden omfatter mindre end 12 måneder, anfører standarden, at revisor skal *”anmode den daglige ledelse om at forlænge vurderingsperioden til mindst 12 måneder efter balancedagen [...]”*¹⁰⁴. Dette krav har ikke nogen reel betydning i forhold til de internationale regnskabsstandarder, da disse i forvejen indeholder et krav om, at vurderingen omfatter 12 måneder. Reelt betyder bestemmelsen i revisionsstandardens, at der ikke er nogen forskel på, om årsregnskabet er aflagt efter årsregnskabsloven eller de internationale regnskabsstandarder hvad angår vurderingsperioden.

Det kan dog synes uheldigt, at ledelsen således bliver underlagt krav i henhold til den revisionsmæssige regulering, som ledelsen i øvrigt ellers ikke er omfattet af – og heller ikke kan antages at have kendskab til. Dette stiller krav i forhold til kommunikationen mellem revisor og ledelsen.

I forhold til forventningskløften vurderes det meget hensigtsmæssigt, at revisionsstandarderne indeholder et minimumskrav til længden af vurderingsperioden. Det er kun til fordel for regnskabslæseres forståelse af det revisionsmæssige arbejde, at der er en vis minimumsstandard.

3.2.4.2 Stillingtagen til ledelsens vurdering

I praksis vil revisor formentlig ofte opleve, at ledelsen ikke har udarbejdet et notat eller lignende for at dokumentere sin vurdering af going concern-forudsætningen. Hvis der åbenlyst ikke er nogen usikkerhed om en virksomheds evne til at fortsætte som en going concern, er dette heller ikke direkte krævet i den regnskabsmæssige regulering. Årsregnskabsloven indeholder ikke meget vejledning i relation til dette, men i IAS 1.26 anføres følgende:

---

¹⁰³ Sudan, Samuelsen m.fl. (2012), side 284.

¹⁰⁴ Uddrag af ISA 570.13.

”Hvor dybdegående vurderingen skal være, afhænger af den enkelte virksomheds forhold. Hvis virksomheden hidtil har haft en lønsom drift og let adgang til økonomiske ressourcer, kan virksomheden uden detaljeret analyse afgøre, at going concern-princippet er relevant.”¹⁰⁵

Dette synspunkt er også udgangspunktet i revisionsstandardens vejledende afsnit A8, der anfører følgende om tilfælde, hvor en virksomheds ledelse netop ikke har foretaget sin vurdering med udgangspunkt i detaljerede analyser, hvis virksomheden historisk set har haft overskudsgivende aktiviteter og let adgang til finansieringskilder:

”I dette tilfælde kan revisor tage stilling til, om den daglige ledelses vurdering er passende, uden at udføre detaljerede vurderingshandlinger, hvis revisors øvrige revisionshandlinger er tilstrækkelige til at sætte revisor i stand til at konkludere, om den daglige ledelses anvendelse af forudsætningen om fortsat drift ved udarbejdelsen af regnskabet er passende efter omstændighederne.”¹⁰⁶

Det er altså ikke i alle tilfælde nødvendigt for ledelsen at udarbejde detaljerede analyser mv., som de kan basere deres vurdering på. I sådanne tilfælde er det derfor særligt vigtigt, at revisor har udført sine risikovurderingshandlinger med omhu, da dette vil udgøre det meste af grundlaget for revisors stillingtagen til, om ledelsens vurdering er passende. Det fremgår dog også af standardens afsnit 10(b), at revisor bør drøfte grundlaget for vurderingen med ledelsen, herunder spørge ind til, om der er begivenheder og forhold, som kan have betydning for evnen til at fortsætte som en going concern. Man må i denne situation huske på, at der formentlig er nogen regnskabsaflæggere, som grundet gode historiske resultater har taget forudsætningen ”for givet”. Drøftelser mellem revisor og virksomhedens ledelse kan være med til at henlede opmærksomheden på begivenheder og forhold, som faktisk kan tænkes at have stor betydning for den fortsatte drift. IAASB anfører i deres Staff Audit Practice Alert (som også tidligere er omtalt) følgende om tilfælde, hvor det tages for givet, at årsregnskabet bør aflægges under going concern-forudsætningen:

”[T]he effect of the credit crisis and economic downturn is likely to be that such an approach will no longer be appropriate for many entities. In particular, the implicit assumptions behind such an approach may no longer be valid in the current environment.

---

¹⁰⁵ Uddrag af IAS 1.26.

¹⁰⁶ Uddrag af ISA 570.A8.

*Issues surrounding liquidity and credit risk may create new uncertainties, or may exacerbate those already existing.*¹⁰⁷

Hvis det netop er revisors opfattelse, at der er en vis usikkerhed om evnen til at fortsætte driften, kan det dog vise sig noget mere besværligt for revisor at vurdere denne usikkerhed, hvis ikke ledelsen har udarbejdet detaljerede analyser mv. for at understøtte anvendelsen af forudsætningen. Det kan eksempelvis være dårlige nøgletal eller negative pengestrømme, som ikke i sig selv betyder, at going concern-forudsætningen brydes, men som dog kan være et tegn på going concern-problemer.

Uden at det direkte er reguleret i standarden, må det forventes, at revisor i sådanne tilfælde vil kunne udvide de drøftelser, som man allerede har haft med ledelsen som led i risikovurderingshandlingerne. Samtidig kan revisor inddrage den information, som er grundlaget for de budgetter og forretningsplaner, som formentlig allerede er tilgængelige. Det vil alligevel typisk være disse informationer, som ledelsen vil benytte som underliggende analyser mv. i sin vurdering af going concern-forudsætningen. Man skal dog være opmærksom på, at informationen ikke er direkte rettet imod at identificere going concern-problemer, og at budgetter ofte vil være optimistiske, så virksomheden og dens medarbejdere har noget at "stræbe efter". Dette kan eksempelvis være i virksomheder, hvor bonusordninger er afhængige af, om budgetmål kan nås. Hvis revisor af hensyn til sin dokumentation gerne skriftligt vil have dokumenteret særlige forudsætninger eller andre ledelsesinformationer, kan dette eventuelt medtages i ledelsens regnskabsberklæring.

Der skal dog lægges vægt på, at det i henhold til både den regnskabsmæssige og revisionsmæssige regulering er ledelsens ansvar at vurdere going concern-forudsætningen, herunder også udarbejdelse af de analyser mv., som skal understøtte den endelige vurdering. Hvis ikke ledelsen har udarbejdet en egentlig vurdering af going concern-evnen – men det efter revisors mening er nødvendigt – er det oplagt, at revisor agerer som sparringspartner for ledelsen. Driftsmæssigt vil det også kun være i virksomhedens interesse, at ledelsen er opmærksom på eventuelle usikkerheder om going concern. Det handler blandt andet om, at ledelsen er opmærksom på pengestrømmenes betydning for at kunne overholde sine forpligtelser, eller at selskabets faste omkostninger skal tilpasses, hvis selskabets aktivitetsniveau falder. Dette er blot for at fremhæve, at en drøftelse af going concern-evnen også kan være værdiskabende for virksomheden - det er ikke kun relevant i forhold til aflæggelsen af en årsrapport.

---

¹⁰⁷ Uddrag af notatet Staff Audit Practice Alert: Audit Considerations in Respect of Going Concern in the Current Economic Environment, side 4. Udgivet af IAASB i januar 2009.

3.2.4.2.1 Frivillig likvidation

I mange tilfælde vil en ledelse selvfølgelig være interesseret i at se virksomhedens aktiviteter fortsætte – derfor vil diskussionen om going concern-forudsætningen som oftest handle om, hvorvidt virksomheden rent faktisk har mulighed for at fortsætte driften. Revisor skal dog også være opmærksom på virksomheder, som historisk har været overskudsgivende og i øvrigt er velkonsoliderede. Hvis en virksomhed på grund af eksempelvis den teknologiske udvikling ikke længere råder over produkter, som kan udnyttes i overskudsovergivende aktiviteter, vil ejerkredsen typisk være interesseret i en kontrolleret, solvent nedlukning af virksomheden. Sådanne drøftelser vil ofte foregå mellem bestyrelsen, der repræsenterer ejerkredsen, og vil formentlig ikke – af hensyn til virksomhedens ledelse og medarbejdere – offentliggøres, inden planerne er konkrete og endeligt besluttede. Et eksempel på dette kan være det nu opløste ejendomselskab Bastionen A/S. I årsrapporten 2000/01 er under anvendt regnskabspraksis anført følgende:

”Regnskabet er i overensstemmelse med generalforsamlingsbeslutning af 8. januar 2001 udarbejdet med likvidation for øje.

Som følge af beslutningen om likvidation af selskabet er selskabets aktiver og passiver medtaget til forventede realisationsværdier. I tidligere aflagte årsregnskaber var aktiver og passiver medtaget under forudsætning om fortsat drift i selskabet.”¹⁰⁸

Ovenstående er et eksempel på oplysning i årsrapporten om, at årsregnskabet er aflagt på anden basis end going concern. I eksemplet er beslutningen om likvidation allerede truffet, og det er således let for revisor at afgøre, at going concern-forudsætningen ikke er passende.

Et andet og nyere eksempel – som dog ikke har relation til ejendomsbranchen – er NeuroSearch, der i forordet til selskabets årsrapport 2012 nævner, at bestyrelsen blandt andet overvejer mulighederne for en solvent afvikling af selskabet¹⁰⁹. I NeuroSearch's tilfælde er årsrapporten dog stadig aflagt under forudsætning om fortsat drift. Dette er forklaret i årsregnskabet note 1. Samtidig indeholder revisionspåtegningen ingen supplerende oplysninger omkring usikkerheden om selskabets fortsatte drift, hvilket kan undre, da årsregnskabet i 2011 faktisk var forsynet med en supplerende oplysning om netop usikkerhed omkring selskabets evne til at fortsætte driften.

---

¹⁰⁸ Uddrag af afsnittet ”Anvendt Regnskabspraksis” (side 5) i årsrapporten 2000/01 for Bastionen A/S. Årsrapporten kan rekvireres via Det Centrale Virksomhedsregister (www.cvr.dk) eller kan udleveres på forespørgsel hos afhandlingens forfatter.

¹⁰⁹ Dette fremgår på side 4 i årsrapporten 2012 for NeuroSearch A/S. Årsrapporten kan rekvireres via Det Centrale Virksomhedsregister (www.cvr.dk) eller kan udleveres på forespørgsel hos afhandlingens forfatter.

Forklaringen er dog formentlig, at selskabet i løbet af 2012 har nedlukket størstedelen af selskabets aktiviteter og realiseret en række aktiver. Provenuet herfra vurderes altså at være tilstrækkeligt til at finansiere det nye aktivitetsniveau, indtil der træffes beslutning om enten etablering af nye aktiviteter eller en solvent likvidation. Umiddelbart er dette faktisk i overensstemmelse med både de IAS 1.25 (som børsnoteret selskab aflægger NeuroSearch efter de internationale regnskabsstandarder) samt ISA 570, som begge bruger udtrykket ”*evne til at fortsætte driften*” – og NeuroSearch har jo med det nye aktivitetsniveau faktisk mulighed for at fortsætte driften. IAS 1.25 anfører dog også, at going concern-forudsætningen brydes, hvis ”*ledelsen har til hensigt enten at lade virksomheden træde i likvidation eller bringe virksomhedens aktiviteter til ophør*”¹¹⁰, men som det anføres i årsrapporten, er en solvent nedlukning kun i overvejelserfasen.

Det må altså kunne slutes – i overensstemmelse med ovenstående eksempel – at revisor primært skal koncentrere sig om situationer, hvor en virksomheds ledelse reelt har besluttet at nedlukke sine aktiviteter, eller hvis der er usikkerhed om evnen til at fortsætte driften.

3.2.5 Yderligere revisionshandlinger

I de ovenstående afsnit er undersøgt standardens krav om at revisor skal udføre risikovurderingshandlinger og tage stilling til ledelsens vurdering af going concern. Begge handlinger har som det primære formål at identificere ”*begivenheder og forhold, der kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften*”¹¹¹. Kun hvis dette er tilfældet, stiller standardens afsnit 16 krav om, at revisor foretager yderligere revisionshandlinger med det formål at afgøre, om de identificerede begivenheder og forhold rent faktisk er en væsentlig usikkerhed.

I praksis vil meget af revisionsbeviset formentlig ofte allerede være indhentet allerede i forbindelse med revisors forudgående handlinger. De yderligere handlinger er nok nærmere et udtryk for, at revisor bør udføre en mere dybdegående analyse af de forhold og begivenheder, som umiddelbart opfattes som indikatorer på usikkerhed om going concern-evnen. Det kan også være yderligere undersøgelser og analyser, som skal identificere kompenserende faktorer, eller som kan bidrage til en samlet vurdering af virksomhedens finansielle stilling. Negative pengestrømme og en faldende indtjening indikerer begge, at der kan være problemer i forhold til virksomhedens fortsatte drift. De er dog enkeltstående forhold, som ikke i sig selv betyder, at selskabet ikke kan fortsætte driften. Et ejendomselskabs projektaktiviteter vil typisk generere en svingende indtjening, og driftspengestrømmene vil som regel være negative i de regnskabsår, hvor ingen eller kun få ejendomsprojekter færdiggøres. Selvom dette – ifølge standardens afsnit A2 om revisors risikovurderingshandlinger – er forhold, som kan tyde på, at der kan være bety-

---

¹¹⁰ Uddrag af IAS 1.25.

¹¹¹ Uddrag af ISA 570.16.

delig tvivl om evnen til at fortsætte som en going concern, så kan de næppe anses for afgørende. Et ejendomsselskabs evner til at fortsætte driften vil nok nærmere afhænge af opretholdelsen af projektf finansieringen samt likviditeten af ejendomsprojekterne.

Ifølge standardens vejledende afsnit A15 kan de yderligere revisionshandlinger – alt efter situationen – omfatte eksempelvis en gennemgang af låneaftaler, analyse af pengestrømme, gennemgang af seneste perioderegnskaber, mv. Herudover skal revisor også anmode ledelsen om at udarbejde en decideret vurdering af anvendelsen af going concern-forudsætningen, hvis ikke ledelsen allerede på et tidligere tidspunkt har gjort dette.

Hvor de ”indledende handlinger” handler mest om at identificere eventuelle begivenheder og forhold, som har betydning for going concern-evnen, så handler de yderligere revisionshandlinger mere om at vurdere effekten heraf samt sandsynligheden for, at de indtræffer. En stor del af dette arbejde er at forespørge ledelsen omkring de tiltag, der iværksættes for at modvirke disse begivenheder og forhold¹¹². I tilfælde af kapitaltab vil det eksempelvis være oplagt at drøfte, om ledelsens planer for reetablering af egenkapitalen ved fremtidige overskud er realistiske, eller om et kapitalindskud vil være nødvendigt. I mange tilfælde vil det også være oplagt at inddrage selskabets bankforbindelse i drøftelser om tilsagn om opretholdelse af kreditfaciliteter. Især for danske virksomheder, der er en del af større udenlandske koncerner, er det også vigtigt, at revisor vurderer koncernens evne og vilje til økonomisk at støtte den fortsatte drift af den danske gren af koncernen.

Standardens vejledende afsnit A15 indeholder en række eksempler på yderligere revisionshandlinger, som revisor kan udføre. Listen er ikke udtømmende, og afhandlingen vil ikke indeholde en detaljeret gennemgang heraf, da det ofte er en konkret vurdering af individuelle forhold, som bør overvejes. Det vil være mere oplagt at diskutere det generelle omfang og arten af handlingerne. Standarden anfører følgende om dette:

”[R]evisor opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis til at fastslå, om der er væsentlig usikkerhed derom (om begivenheder og forhold, der kan rejse betydelig tvivl om going concern evnen, red.) eller ej ved at udføre yderligere revisionshandlinger, herunder overvejelse af afbødende faktorer.”¹¹³

Ud over ovenstående (og en række eksempler på handlinger) indeholder standarden ikke yderligere vejledning i denne henseende. Det er altså i høj grad op til revisor at vurdere, hvad der kan anses for at være tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis. Dette kan i praksis vise sig besværligt, da

---

¹¹² Dette fremgår af ISA 570.16(b) som et krav og uddybes yderligere i det vejledende afsnit A16.

¹¹³ Uddrag af 570.16.

der netop er tale om et område, som er særligt præget af skøn og udfaldet af fremtidige begivenheder. Det må dog antages, at handlingerne i vid udstrækning bør afspejle, at der netop er rejst betydelig tvivl om en grundlæggende forudsætning for årsregnskabet.

I kraft af at revisor ofte også er sparringspartner og rådgiver, kan revisor måske allerede i forvejen være inddraget i processen med at tilrettelægge de tiltag, som skal sikre going concern-evnen. Ledelsen i mindre virksomheder bruger eksempelvis ofte revisor som sin finansielle rådgiver ved møder med banken. Uden at afhandlingen vil undersøge emnet nærmere, er dog vigtigt slutteligt at pointere, at revisor selvfølgelig skal være opmærksom på selvrevision i denne henseende. Problemet kan opstå i efterfølgende år, hvor det måske viser sig, at finansieringsmodeller og kreditfaciliteter ikke har været tilstrækkelige, på trods af at revisor ellers bistod ledelsen med opnåelse heraf.

3.2.6 Konklusion på det opnåede revisionsbevis

Af standardens afsnit 17 følger, at revisor på baggrund af det opnåede revisionsbevis skal konkludere, om der er væsentlig usikkerhed om begivenheder og forhold, som kan rejse betydelig tvivl om evnen til at fortsætte som going concern. Hvis der er væsentlig tvivl om disse begivenheder og forhold, har det konsekvenser for både, hvad der skal oplyses i årsregnskabet, og hvordan revisors erklæring skal udformes.

Afhandlingen vil i et senere afsnit undersøge den revisionsmæssige regulering i forhold til dette, men vil i dette afsnit først beskæftige sig med begrebet ”væsentlig usikkerhed”, som anvendes af standarden. Begrebet er interessant i forhold forventningskløften, da det reelt er fortolkningen af begrebet, som afgør, hvornår der skal oplyses om eventuelle usikkerheder (i relation til going concern-forudsætningen) i årsregnskabet.

3.2.6.1 Begrebet ”væsentlig usikkerhed”

Revisionsstandarden indeholder generelt meget vejledning i forhold til eksempler på de handlinger, som revisor skal udføre for at identificere begivenheder og forhold med betydning for going concern-evnen. Standarden er dog mindre konkret i forhold til, hvad der forstås ved begrebet ”væsentlig usikkerhed”, selvom dette ellers er et centralt element i vurderingen af, hvornår evnen til at fortsætte driften bør omtales i både årsrapporten og revisors erklæring.

Det erindres, at afhandlingen i afsnit 2.3.2.1 indeholdte en undersøgelse af begrebet i forhold til den regnskabsmæssige regulering. Årsregnskabsloven opererer ikke direkte med begrebet, men det følger dog af fortolkningen heraf. De internationale regnskabsstandarder opererer med samme udtryk, men indeholder heller ikke nærmere vejledning om ”graden af usikkerhed”. Et

ændringsforslag fra IFRIC til IAS 1's bestemmelser om going concern indeholder dog nærmere vejledning i relation til dette.

IAASB har i deres Staff Audit Practice Alert (som også tidligere er omtalt) forklaret begrebet på følgende måde:

*"A material uncertainty exists when the magnitude of its potential impact is such that, in the auditor's judgment, clear disclosure of the nature and implications of the uncertainty is necessary for the presentation of the financial statements not to be misleading."*¹¹⁴

I den ovenstående forklaring af begrebet er der lagt meget vægt på, at der eksisterer en "væsentlig usikkerhed", når revisor mener, at det må være væsentligt for regnskabsbrugers forståelse af årsregnskabet. I samme notat henviser IAASB til standardens afsnit 17, som anfører følgende om begrebet:

*"En væsentlig usikkerhed er til stede, når omfanget af den potentielle indvirkning af usikkerheden og sandsynligheden for dens opståen er sådan, at det efter revisors vurdering er nødvendigt at give passende oplysning om arten og indvirkningerne af usikkerheden, for at [...] regnskabet, når det aflægges efter en regnskabsmæssig begrebsramme, der kræver et retvisende billede, giver et retvisende billede [...]."*¹¹⁵

Den væsentligste forskel i forhold til IAASB's forklaring af begrebet er, at det i standarden anføres, at der i vurderingen også bør tages hensyn til sandsynligheden for udfaldet af de fremtidige begivenheder. Dette kan vise sig som en udfordring for revisor, da der er tale om et regnskabsmæssigt skøn. Uden at standarden ellers kommer nærmere ind på "graden af usikkerheden", så er der altså umiddelbart lagt op til, at det er revisors professionelle dømmekraft, der skal være afgørende for vurderingen. Dette hænger formentlig sammen med, at det er svært at definere regler for et skønsmæssigt forhold som going concern. Der kan dog henvises til udviklingen i den regnskabsmæssige regulering, hvor der – som tidligere omtalt – umiddelbart er en udvikling i mod at udbygge vejledningen om blandt andet begrebet "væsentlig usikkerhed".

Revisor kan i sin vurdering overveje det generelle årsregnskabsprincip om, at årsregnskabet skal udvise et retvisende billede af en virksomheds finansielle stilling. Det må således være op til revisor at vurdere, hvorvidt oplysningerne vil være væsentlige for regnskabsbrugers vurdering af en virksomheds finansielle stilling.

---

¹¹⁴ Uddrag af notatet *Staff Audit Practice Alert: Audit Considerations in Respect of Going Concern in the Current Economic Environment*, side 3. Udgivet af IAASB i januar 2009.

¹¹⁵ Uddrag af ISA 570.17.

Nogen vil måske være fortalere for et forsigtighedsprincip i relation til vurderingen af den væsentlige usikkerhed. På denne måde sikres det, at regnskabsbruger selv kan vurdere, om de finder oplysningerne væsentlige eller ej. Dette er dog omvendt ikke i overensstemmelse med cutting clutter-agendaen (som tidligere er omtalt), og det risikeres, at oplysningerne slører for mere væsentlig og aktuel information. Man skal i dette tilfælde huske på, at usikkerheder om going concern netop er en grundlæggende forudsætning for regnskabet og derfor tiltrækker stor opmærksomhed. Endvidere vil ledelsen som oftest ikke være interesseret i, at der "skiltes" med en virksomheds finansielle problemer. Eksempelvis kan det i konkurrenceøjemed være en ulempe for en virksomhed, at konkurrenter kan læse om svagheder og udfordringer. Det kan også have en selvforstærkende effekt i forhold til eventuelle likviditetsmæssige udfordringer, da det kan have betydning for selskabets kreditvurdering, som alt andet lige fører til ringere kreditvilkår generelt.

3.2.7 Udformning af revisors erklæring

I forhold til undersøgelsen af forventningskløften er det i høj grad interessant at se på reguleringen omkring revisors udformning af sin revisionserklæring. Til en virksomheds ledelse kan revisor kommunikere gennem de løbende drøftelser og ikke mindst revisionsprotokollen, men til øvrige regnskabslæsere vil revisors erklæring som udgangspunkt være den eneste kommunikationsform.

Det er i revisionsstandarden reguleret, hvordan revisors erklæring bør udformes i tilfælde af usikkerhed om going concern-erøven. I de følgende afsnit ses der på, hvordan erklæringen bør udformes i de nedenstående tilfælde:

- Going concern-forudsætningen anvendes – men der eksisterer væsentlig usikkerhed **(afsnit 3.2.7.1)**
- Going concern-forudsætningen anvendes – men vurderes ikke passende **(afsnit 3.2.7.2)**

Afhandlingen vil efter ovenstående gennemgang også indeholde en undersøgelse af tendenserne i udviklingen af den revisionsmæssige regulering, hvor blandt andet informationsværdien af revisionspåtegningen diskuteres (afsnit 3.3). Denne vil selvfølgelig være koncentreret omkring de diskussioner, som er relevante i forhold til going concern.

Det skal nævnes, at revisor også vil kunne komme ud for en situation, hvor going concern-forudsætningen ikke anvendes. Dette er dog ikke fundet interessant i forhold til at undersøge forventningskløften, da det i så fald ikke længere er relevant at diskutere denne.

3.2.7.1 Going concern-forudsætningen anvendes – men der eksisterer væsentlig usikkerhed

I situationer, hvor revisor vurderer, at det er passende at anvende going concern-forudsætningen, men at der eksisterer en væsentlig usikkerhed herom, skal revisor undersøge, hvorvidt årsregnskabet indeholder tilstrækkelig information om dette. Dette er i tråd med den regnskabsmæssige regulering i henhold til de internationale regnskabsstandarder og fortolkningen af årsregnskabsloven, der er omtalt tidligere i afhandlingen.

Revisionsstandarden henviser dog ikke til kravene i de regnskabsmæssige begrebsrammer, men indeholder selv egne krav til, hvad årsregnskabet bør indeholde af informationer. Ifølge standardens afsnit 18 skal følgende oplysninger indeholdes i årsregnskabet:

1. En fyldestgørende beskrivelse af de begivenheder og forhold, der kan rejse tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte som en going concern og om hvilke, der eksisterer en væsentlig usikkerhed, jf. standardens afsnit 18(a).
2. Oplysning om, at der eksisterer en væsentlig usikkerhed om ovenstående forhold, og at dette kan have betydning for evnen til at fortsætte som going concern, jf. standardens afsnit 18(b).

Ovenstående krav er ikke modstridende med den regnskabsmæssige regulering, men det er endnu et eksempel på, at den revisionsmæssige regulering – uden at virksomhedens ledelse eller årsregnskabet ellers er omfattet heraf – indeholder et ”minimumskrav” til årsregnskabet, uden at dette egentligt kræves af den regnskabsmæssige begrebsramme (der henvises til omtalen af perioden omfattet af ledelsens vurdering i afsnit 3.2.4.1.2, der skulle omfatte minimum 12 måneder). Det skal dog ses i lyset af, at revisor i sin erklæring oftest kun kort vil beskrive going concern-usikkerhederne og derpå henvise til beskrivelsen i årsregnskabet¹¹⁶.

I tilfælde af væsentlig usikkerhed om going concern-forudsætningen skal revisor altså undersøge, om de ovenfor nævnte informationer er medtaget i årsregnskabet.

3.2.7.1.1 Tilstrækkelig beskrivelse af usikkerheden - supplerende oplysning

Hvis ovenstående er tilfældet, skal revisor – i overensstemmelse med standardens afsnit 19 - udforme en erklæring med en konklusion uden forbehold, men med en supplerende oplysning om going concern for 1) at fremhæve tilstedeværelsen af de væsentlige usikkerheder samt 2) henvise regnskabslæser til den note i årsregnskabet, som indeholder omtalen af disse usikkerheder.

---

¹¹⁶ Dette er i overensstemmelse med ISA 570.19(b).

3.2.7.1.2 Utilstrækkelig beskrivelse af usikkerheden - forbehold eller afkræftende konklusion

Hvis det er revisors vurdering, at oplysningerne i årsregnskabet ikke opfylder de ovenfor nævnte krav, skal revisor afgive en erklæring med forbehold eller en afkræftende konklusion, jf. standardens afsnit 20. Det er formentlig kun i meget sjældne tilfælde, at dette vil være tilfældet, da de fleste regnskabsaflæggere formentlig vil vælge at medtage oplysningerne i årsregnskabet for at undgå en modificeret konklusion i revisors erklæring. Dette skal også ses i lyset af, at hvis revisor vurderer, at der er en væsentlig usikkerhed, så er regnskabsaflæggeren formentlig ikke uforstående over for dette.

Standarden henviser til ISA 705 (om modifikationer til konklusioner i revisors erklæringer) for en nærmere vejledning om, hvilken modificering der er relevant i hvilke tilfælde. Arten af forholdet, der giver anledning til en modificeret konklusion, vil i dette tilfælde være uenighed med ledelsen. Da der er tale om en grundlæggende forudsætning for årsregnskabet, må erklæringen således forventes at skulle modificeres med en afkræftende konklusion, såfremt der i årsregnskabet slet ikke er medtaget nogen oplysninger om de begivenheder og forhold, hvorom der er en væsentlig usikkerhed. Dette skyldes, at der utvivlsomt er tale om et forhold, der er gennemgribende for årsregnskabet.

Hvis ledelsen rent faktisk har medtaget oplysningerne om going concern-usikkerheden i årsregnskabet, men revisor ikke er enig i rigtigheden eller tilstrækkeligheden heraf, kan det dog være relevant at overveje et forbehold med en "bortset fra"-konklusion. Man skal dog være opmærksom på, at denne uenighed i så fald umiddelbart kun skal dreje sig om et specifikt forhold i beskrivelsen af usikkerheden, som ikke i sig selv er af gennemgribende betydning for årsregnskabet.

Ovenstående kan umiddelbart tilsluttes af Jesper Seehausen, cand.merc.aud., ph.d., i en artikel fra januar 2012, hvor følgende anføres om, hvordan der bør skelnes mellem et forbehold (med en "bortset fra"-konklusion) og en afkræftende konklusion:

"Going concern er valgt som regnskabsprincip, og revisor er enig med ledelsen heri. Usikkerheden om fortsat drift er imidlertid ikke tilstrækkeligt omtalt i årsregnskabet. I denne situation skal revisor udtrykke en konklusion med forbehold ("bortset fra"), hvis forholdet er væsentligt, men ikke gennemgribende for årsregnskabet som helhed. Revisor skal derimod udtrykke en afkræftende konklusion ("giver ikke"), hvis forholdet er båd-

de væsentligt og gennemgribende for regnskabet som helhed. Det vil det for eksempel være, hvis usikkerheden slet ikke er omtalt i årsregnskabet.”¹¹⁷

3.2.7.1.2.1 Erklæringsbekendtgørelsen

Danske revisorer er underlagt erklæringsbekendtgørelsen, der regulerer revisors erklæringsafgivelse. Erklæringsbekendtgørelsen nævner ikke direkte ovenstående situation, men det følger heraf, at revisor skal tage forbehold for væsentlige fejl og mangler i årsregnskabet¹¹⁸ og yderligere supplere med afgivelse af en afkræftende konklusion, hvor det er revisors vurdering, at årsregnskabet ikke udviser et retvisende billede i henhold til den regnskabsmæssige begrebsramme¹¹⁹. Det vurderes altså, at ovenstående fortolkning af de internationale revisionsstandarder er i overensstemmelse med erklæringsbekendtgørelsen.

I tilknytning til ovenstående skal dog nævnes, at en afkræftende konklusion umiddelbart ikke nævnes som en mulighed i henhold til erklæringsvejledningen (2009), der udelukkende nævner et forbehold som mulig konsekvens af, at ledelsen ikke har medtaget tilstrækkelige oplysninger omkring usikkerhed i relation til going concern-evnen. Der henvises til figur 2 i bilag 4, der er et udklip af erklæringsvejledningen (2009) (se den røde markering).

Ovenstående synes dog at være utilstrækkeligt, da der er tale om, at årsregnskabet ikke indeholder tilstrækkeligt med oplysninger, som vurderes at være nødvendige for regnskabslæseres forståelse af en grundlæggende forudsætning for årsregnskabet. I de fleste tilfælde vil der være tale om et forhold, der har en gennemgribende betydning for årsregnskabet, da det væsentligt påvirker målingen af både selskabets aktiver og passiver. I tilfælde af eksempelvis en holdingvirksomhed, hvor de fleste af selskabets aktiver er medtaget til dagsværdi, kan der måske argumenteres for, at going concern-forudsætningen ikke vil have nogen væsentlig betydning for målingen af aktiver og passiver, men dette vil formentlig ikke være tilfældet med eksempelvis en produktionsvirksomhed.

Dette tilsluttes umiddelbart af Bisgaard og Seehausen i en artikel i magasinet *Revision og Regnskabsvæsen* i januar 2013, hvor en tabel – tilsvarende den i erklæringsvejledningen nævnt ovenfor – er indsat. Der henvises til figur 3 i bilag 5, som indeholder et udklip af denne tabel. Af tabellen fremgår det, at det er Bisgaard og Seehausens opfattelse, at den afkræftende konklusion netop er en mulighed, hvilket også er i overensstemmelse med revisionsstandarder samt den ovenfor nævnte fortolkning af erklæringsbekendtgørelsen.

---

¹¹⁷ Seehausen (2013)

¹¹⁸ Dette følger af erklæringsbekendtgørelsen § 6, stk. 1, nr. 1.

¹¹⁹ Dette følger af erklæringsbekendtgørelsen § 5, stk. 6.

3.2.7.1.2.2 Standardens egen vejledning

Standardens vejledende afsnit 23 og 24 giver et eksempel på 2 situationer, som henholdsvis ”kun” medfører et forbehold (og en ”bortset fra”-konklusion) eller et forbehold og en afkræftende konklusion. Forskellen på de 2 situationer, som er oplyst i standarden, kan illustreres således:

Eksempel på situation, hvor forbehold med ”bortset fra”-konklusion er relevant:

”Selskabets aftaler om finansiering udløber, og restgælden forfalder den 19. marts 20X1. Selskabet har ikke været i stand til at genforhandle eller opnå ny finansiering.”¹²⁰

Eksempel på situation, hvor afkræftende konklusion er relevant:

”Selskabets aftaler om finansiering udløb, og restgælden forfaldt den 31. december 20X0. Selskabet har ikke været i stand til at genforhandle og opnå ny finansiering og overvejer anmeldelse af konkurs.”¹²¹

Ifølge eksemplerne ovenfor er det altså primært gradueringen af situationen, der er afgørende for, om der skal følge en afkræftende konklusion eller ej. I det ene eksempel er finansieringsaftalen endnu ikke udløbet, men er heller ikke på plads endnu. I det andet eksempel er finansieringsaftalen allerede udløbet, og virksomhedens ledelse overvejer at indgive konkursbegæring. I begge tilfælde er dog identificeret en væsentlig usikkerhed, som ikke er omtalt i årsregnskabet, og denne mangel må – i kraft af sin karakter som grundlæggende forudsætning – antages at være gennemgribende for årsrapporten, hvilket vil betyde, at revisor nødvendigvis må afgive en afkræftende konklusion. Afhandlingen vil dog ikke berøre emnet yderligere, da begge konklusioner er et klart advarselsflag over for regnskabsbruger. I forhold til forventningskløften er diskussionen altså derfor ikke kritisk.

3.2.7.2 Going concern-forudsætningen anvendes – men vurderes ikke passende

Det følger af standardens afsnit 21, at hvis en virksomheds ledelse har anvendt going concern-forudsætningen ved aflæggelse af årsrapporten, selvom dette tydeligvis ikke er passende, skal revisor udtrykke en afkræftende konklusion. I denne situation er standarden noget mere tydelig i forhold til situationen i forrige afsnit. Kravet om den afkræftende konklusion gælder i øvrigt på trods af, at der ellers er medtaget tilstrækkeligt med oplysninger i årsregnskabet om, hvorvidt going concern-forudsætningen skulle være passende eller ej. Det er altså standardens klare opfattelse, at hvis ikke det er passende at anvende going concern-forudsætningen, vil årsregnskabet klart ikke give et retvisende billede af selskabets aktiver, passiver og finansielle stilling.

---

¹²⁰ Uddrag af ISA 570.A23.

¹²¹ Uddrag af ISA 570.A24.

Ovenstående er også i overensstemmelse med erklæringsbekendtgørelsen. Heraf følger det, at revisor altid skal tage forbehold, hvis forudsætningen om fortsat drift er anvendt, uden at dette anses for passende¹²², samt samtidig afgive en afkræftende konklusion, hvis det er revisors vurdering, at årsregnskabet ikke udviser et retvisende billede¹²³.

Dette understøttes af både figur 2 (i bilag 4) og figur 3 (i bilag 5) samt af en undersøgelse offentliggjort af Erhvervsstyrelsen (dengang ”Erhvervs- og Selskabsstyrelsen”) i september 2010. Undersøgelsen omhandler en konkret revisionspåtegning af en årsrapport, som var revideret af revisionsfirmaet Beierholm. Beierholm har i revisionspåtegningen taget forbehold for, at det ikke var passende, at ledelsen ved aflæggelse af årsrapporten anvendte forudsætningen om fortsat drift. Konklusionen i revisionspåtegningen var således en ”bortset fra”-konklusion og ikke en afkræftende konklusion. Erhvervsstyrelsen anførte følgende i relation til dette:

”Det er styrelsens opfattelse, at revisorerne isoleret set burde have afgivet en afkræftende konklusion, som krævet i henhold til RS 570, afsnit 35, idet revisorerne var uenige med ledelsen i, at årsrapporten kunne aflægges under forudsætning af going concern. Revisorerne kunne ikke med det opnåede revisionsbevis afgive en konklusion med forbehold i deres revisionspåtegning.”¹²⁴

Erhvervsstyrelsen henviser til de ”gamle” revisionsstandarder, som var gældende på tidspunktet, men reglerne i denne situation er dog uændrede, så konklusionen på ovenstående undersøgelse er stadig relevant.

3.2.7.2.1 Manglende konklusion

Det følger af ISA 705.8, at ”[r]evisor skal udtrykke en afkræftende konklusion, når revisor – efter at have opnået tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis – konkluderer, at fejlinformationer enkeltvis eller samlet er både væsentlige og gennemgribende for regnskabet.”¹²⁵. Heraf kan det altså slutes, at revisor skal opnå revisionsbevis, der tillader revisor at konkludere, at der er en gennemgribende fejl i årsregnskabet. I den ovenfor omtalte situation, hvor revisor afgiver en afkræftende konklusion om, at det ikke er passende at anvende going concern-forudsætningen, skal revisor altså opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for, at det netop ikke er korrekt at anvende going concern-forudsætningen.

---

¹²² Dette følger af erklæringsbekendtgørelsen § 6, stk. 2, nr. 4.

¹²³ Dette følger af erklæringsbekendtgørelsen § 5, stk. 6.

¹²⁴ Uddrag af notat om Erhvervsstyrelsens undersøgelse af den af revisionsfirmaet Beierholms revisionspåtegning på en årsrapport for 2008 (link: <http://www.eogs.dk/graphics/nyheder/unders%F8gelse%20af%20revisionsp%E5tegningen%20p%E5%20%E5rsrapporten.pdf>, tilgået den 16. juli 2013).

¹²⁵ Uddrag af ISA 705.8.

Da der er tale om væsentlige skøn om udfaldet af fremtidige begivenheder, skal man dog huske på, at det kan være svært at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis herom. Standarden nævner ikke noget herom men antager, at revisor kan opnå tilstrækkeligt med revisionsbevis om enten, at going concern-forudsætningen er passende eller ikke¹²⁶. Af ISA 705.9 følger dog følgende om situationer, hvor det er relevant at afgive en manglende konklusion:

”Revisor skal ikke udtrykke en konklusion, når revisor er ude af stand til at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis, som konklusionen kan baseres på, og revisor konkluderer, at de mulige indvirkninger på regnskabet af eventuelle uopdagede fejlinformationer kan være både væsentlige og gennemgribende.”¹²⁷

Der kan argumenteres for, at det ”manglende revisionsbevis” netop er en del af den usikkerhed, som hænger sammen med de fremtidige begivenheder, og at revisor derfor som udgangspunkt bør være i stand til at afgive en anden konklusion end en ”manglende konklusion”. IAASB har dog også givet udtryk for, at der kan forekomme (ekstremt sjældne) tilfælde, hvor det forhold, at der er mange usikkerheder, i sig selv er en usikkerhed. Følgende fremgår af deres Staff Audit Practice Alert, som også tidligere er omtalt:

”ISA 570 also acknowledges that there may be extreme cases, such as situations involving multiple material uncertainties that are significant to the financial statements, when the auditor may consider it appropriate to express a disclaimer of opinion instead of adding an emphasis of matter paragraph. Such a disclaimer would only be considered when, notwithstanding having obtained sufficient appropriate audit evidence regarding each of the individual uncertainties, the auditor concludes that it is not possible to form an opinion on the financial statements due to the potential interaction of the uncertainties and their possible cumulative effect on the financial statements.”¹²⁸

Det har i forbindelse med udarbejdelsen af afhandlingen ikke været muligt at finde et eksempel på en årsrapport for et ejendomsselskab, som er forsynet med en manglende konklusion. Et eksempel fra en anden branche er dog årsrapporten 2012 for hotelvirksomheden Helnan Holding A/S, der indeholder koncernårsregnskabet for Helnan Gruppen. Koncernens revisor, RSM Plus,

---

¹²⁶ ISA 570 nævner kun én situation, hvor det er relevant at overveje at afgive en erklæring med en manglende konklusion. Det følgende følger af ISA 570.A27: ”I visse tilfælde kan revisor finde det nødvendigt at anmode den daglige ledelse om at udføre eller udvide sin vurdering. Hvis den daglige ledelse ikke er villig til at gøre dette, vil en konklusion med forbehold eller en manglende konklusion kunne være passende, da det kan være umuligt for revisor at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis vedrørende anvendelsen af forudsætningen om fortsat drift”

¹²⁷ Uddrag af ISA 705.9.

¹²⁸ Uddrag af notatet *Staff Audit Practice Alert: Audit Considerations in Respect of Going Concern in the Current Economic Environment*, side 10. Udgivet af IAASB i januar 2009.

har nemlig afgivet en revisionspåtegning med et forbehold og en manglende konklusion – der henvises til bilag 6, som indeholder et udklip af revisionspåtegningen.

Det ses af udklippet i bilag 6, at revisor begrundet den manglende konklusion med, at det ikke har været muligt at opnå tilstrækkeligt revisionsbevis omkring selskabets finansielle situation. Af den konkrete forklaring ligner det dog umiddelbart nærmere, at der ”blot” er en væsentlig usikkerhed om bankernes villighed til at finansiere virksomhedens aktiviteter. Dette skal ses i lyset af, at revisor jo netop har identificeret det forhold, hvorom der er en betydelig usikkerhed (opnåelse af tilsagn fra bankforbindelser om fortsat finansiering).

I forhold til forventningskløften vurderes forholdet dog ikke videre interessant, da regnskabslæser under alle omstændigheder har adgang til årsregnskabets oplysninger om usikkerheden, samt at de i øvrigt formentlig finder både en afkræftende konklusion og en manglende konklusion lige ”alvorlige”. Revisionsmæssigt er forskellen dog, at revisor ved en manglende konklusion ikke rent faktisk erklærer sig om, at going concern-forudsætningen er direkte forkert – de har bare ikke kunnet opnå tilstrækkelig og egnet revisionsbevis herom. Dette kan tænkes at have stor betydning hvad angår revisors forhold til ledelsen, der formentlig ikke ønsker at se årsregnskabet forsynet med en konklusion om, at revisor ikke tror på koncernens fortsatte drift.

3.2.8 Kommunikation med den øverste ledelse

Når der er identificeret væsentlig usikkerhed om begivenheder og forhold, der kan rejse betydelig tvivl om en virksomhedes evne til at fortsætte som en going concern, skal revisor underrette den øverste ledelse (medmindre disse også er en del af den daglige ledelse). Dette er fastsat i standardens afsnit 23, der også indeholder en nærmere vejledning om, hvad revisor bør underrette den øverste ledelse om i denne henseende.

Standarden nævner ikke direkte hvilken måde, hvorpå revisor bør kommunikere dette til den øverste ledelse. Af bilaget til de internationale standarder om revision, ”Yderligere krav ifølge dansk revisorlovgivning”, er det dog anført, at kommunikationen med selskabets øverste ledelse bør foregå gennem revisionsprotokollen, da dette vil opfylde kravene i både revisorloven § 20 samt ISA 260 om revisors kommunikation med den øverste ledelse.

Afhandlingen vil ikke indeholde en dybdegående gennemgang af kommunikationen med en virksomheds øverste ledelse, da afhandlingen generelt fokuserer på forventningskløften i forhold til den eksterne regnskabsbruger. Det er dog vigtigt at slå fast, at en virksomheds øverste ledelse bør inddrages – formentlig allerede på et tidspunkt tidligere end revisionsprotokollen –

da disse ofte vil have et længere strategisk udsyn end den daglige ledelse og samtidig også et ansvar over for virksomhedens ejere i forhold til at forvalte den investerede formue.

3.3 Udviklingen af fremtidens revisionsmæssige regulering

Da det er afhandlingens formål at undersøge, hvorvidt forventningskløften kan begrænses, findes det relevant at inddrage en diskussion af de tendenser, som præger den aktuelle udvikling af den revisionsmæssige regulering vedrørende going concern.

3.3.1 Forslag til ny EU-forordning

Europa-Kommissionen ("Kommissionen") udsendte i oktober 2010 sin grøn bog om fremtidens revisionspolitik¹²⁹, der havde til hensigt at forbedre den europæiske revisionspolitik ved at lære af erfaringerne fra finanskrisen. En "grøn bog" er en form for diskussionsoplæg fra Kommissionen og er typisk forløberen for forslag til nye direktiver og forordninger. Grønbogen er i sig selv altså ikke noget lovgrundlag men kan være et udtryk for Kommissionens holdninger og intentioner. I relation til forventningskløften lægges der i grøn bogen blandt andet op til, at revisor i sin erklæring om revision skal redegøre for en virksomheds økonomiske fremtid:

*"Hidtil har revisionsundersøgelserne i vid udstrækning været baseret på historiske oplysninger. Det er vigtigt at overveje, i hvilket omfang revisorerne bør vurdere fremadskuende oplysninger fra virksomheden og, som følge af deres privilegerede adgang til vigtige oplysninger, i hvilket omfang revisorerne selv bør redegøre for de økonomiske og finansielle perspektiver for virksomheden. Sidstnævnte vil være særlig relevant i forbindelse med "going concern"."*¹³⁰

Ud over ovenstående, som primært er rettet mod den eksterne rapportering, indeholder grøn bogen også forslag vedrørende kommunikationen med revisionskomitéer mv. Dette er dog ikke inddraget i afhandlingen, der primært koncentrerer sig om forventningskløften mellem revisor og den eksterne regnskabsbruger.

Kommissionen har modtaget et stort antal kommentarer fra interessenter – herunder revisorstanden, regnskabsbrugere og regnskabsaflæggere – og dette vil blive inddraget som en del af empirien ved analysen af forventningskløften (der henvises til bilag 2, hvor denne empiri er kort opsummeret). Grønbogen og de modtagne besvarelser fra interessenter har i november 2011

---

¹²⁹ Der henvises til Europa-Kommissionens Grøn bog, KOM(2010) 561: *Revisionspolitik: Læren af krisen*, 13.10.2010.

¹³⁰ Udklip af Europa-Kommissionens Grøn bog, KOM(2010) 561: *Revisionspolitik: Læren af krisen* (side 9), 13.10.2010.

udmøntet sig i et egentligt forslag til ændringer til det 8. direktiv om revision (som er omtalt tidligere i afhandlingen) samt et forslag til en ny forordning om revisionen af virksomheder af særlig offentlig interesse (primært finansielle virksomheder, børsnoterede virksomheder, mv.). I relation til forventningskløften er det primært forslaget til den nye forordning¹³¹, som er interessant. Forslaget til forordningen indeholder følgende bestemmelse om revisors rapportering om going concern:

”[Revisionspåtegningen skal som minimum indeholde] en erklæring om den reviderede virksomheds situation eller ved lovpligtig revision af konsoliderede regnskaber om modervirksomhedens og koncernens situation, herunder især en vurdering af virksomhedens eller modervirksomhedens og koncernens evne til at opfylde deres forpligtelser i den nærmeste fremtid og dermed fortsætte som going concern”¹³²

Teksten er ikke umiddelbart særlig specifik i forhold til, hvordan revisionspåtegningen bør udformes, men det er tydeligt, at Kommissionen ønsker, at revisor i sin erklæring skal udtale sig eksplicit om virksomhedens evne til at fortsætte driften. I den nuværende regulering erklærer revisor sig kun implicit om dette, da regnskabslæser kan antage dette, hvis ikke andet er oplyst i revisionspåtegningen. Forskellen består umiddelbart i, at det må antages at have en betydning for revisor, at denne nu direkte – sort på hvidt – skal forsikre regnskabslæser om den fortsatte drift.

3.3.2 IAASB’s projekt om ”Improved Auditor’s Reporting”

Hvor Kommissionens forslag ovenfor naturligvis i en vis grad er politisk motiveret, så bygger IAASB’s projekt om revisors forbedrede rapportering snarere på en række undersøgelser i perioden 2006 – 2009¹³³, som havde til formål at undersøge, hvordan regnskabsbruger kunne drage fordel af en forbedret rapportering (i revisors erklæring) og samtidig tage hensyn til regnskabsaflægger og revisor. Nogle af undersøgelserne omhandler blandt andet revisors rapportering om going concern og er bygget op omkring interviews af fokusgrupper, der både består af regnskabsbrugere, regnskabsaflæggere og revisorer. Dette vil blive inddraget som empiri ved analysen af forventningskløften – der henvises til bilag 2, hvor denne empiri er kort opsummeret. I juli 2013 har IAASB har i forlængelse af dette (og som opfølgning på deres ”Consultation Pa-

---

¹³¹ Der henvises til Europa-Kommissionens forslag til en ny forordning, KOM(2011) 779: *Forslag til Europa-Parlamentets og Rådets forordning om specifikke krav til lovpligtig revision af virksomheder af interesse for offentligheden*, 30.11.2011.

¹³² Udklip af Europa-Kommissionens forslag til en ny forordning om revisionen af virksomheder af offentlig interesse, KOM(2011) 779: *Forslag til Europa-Parlamentets og Rådets forordning om specifikke krav til lovpligtig revision af virksomheder af interesse for offentligheden* (side 42), 30.11.2011.

¹³³ For yderligere information om undersøgelserne henvises der til beskrivelsen heraf på IFAC’s hjemmeside (link: <http://www.ifac.org/auditing-assurance/projects/auditor-reporting>, tilgået den 17. juli 2013).

per”¹³⁴ og ”Invitation to Comment”¹³⁵ om ”Improved Auditor’s Reporting”) frigivet et Exposure Draft, der indeholder omfattende ændringer i forhold til den nuværende ISA 570¹³⁶.

Ændringerne vedrører primært kravene til revisors rapportering om going concern, som nu omfatter et særskilt afsnit i revisors erklæring om revision – også når der ikke er identificeret usikkerhed om going concern-forudsætningen. Det nye afsnit skal indeholde en forklaring af going concern-forudsætningen, revisors vurdering af, om denne er passende, revisors vurdering af, om der er væsentlighed usikkerhed om forudsætningen og – som det er særligt interessant i forhold til forventningskløften – en forklaring af, at hverken selskabets ledelse eller revisor kan garantere for virksomhedens fortsatte drift. Der henvises til bilag 7, som indeholder et udklip af den foreslåede standards eksempel på dette afsnit om going concern i tilfælde, hvor der ikke er væsentlig usikkerhed, og forudsætningen vurderes passende.

IAASB’s forslag vil umiddelbart opfylde de betingelser, som indgår i Kommissionens forslag til den nye forordning. Det er dog uklart, om Kommissionen ønsker, at revisor tager stilling til anvendelsen af going concern-forudsætningen (som IAASB umiddelbart foreslår) eller selve going concern-evnen (som egentlig antydes af Kommissionens ordvalg). Dette har reelt ikke den store betydning, men kan dog have en psykologisk betydning for revisor, da sidstnævnte principielt vil grænse til, at revisor direkte udtaler sig om virksomhedens økonomiske sundhedstilstand.

Styrken ved det nye, foreslåede afsnit i revisionserklæringen er, at den både informerer om revisors vurdering af going concern-forudsætningen samt tydeliggør revisors ansvar i denne henseende. Forslaget går dog ikke så vidt, at afsnittet også skal indeholde en forklaring af revisors handlinger i relation til going concern. Afsnittet omhandler altså primært revisors (og ledelsens) vurdering og ansvar.

Der er umiddelbart én ulempe ved den nye erklæringsstandard – den forudsætter, at regnskabsbruger rent faktisk læser denne. I praksis vil mange regnskabsbrugere formentlig kun skimme revisorerklæringen med henblik på at se, om denne er modificeret eller indeholder supplerende oplysninger, som oftest ”springer i øjnene”. I henhold til IAASB’s Exposure Draft er det dog ikke

---

¹³⁴ IAASB’s ”Consultation Paper” er udgivet i maj 2011 og kan findes på IFAC’s hjemmeside (link: <http://www.ifac.org/publications-resources/enhancing-value-auditor-reporting-exploring-options-change>, tilgået den 17. juli 2013).

¹³⁵ IAASB’s ”Invitation to Comment” er udgivet i juni 2012 og kan findes på IFAC’s hjemmeside (link: <http://www.ifac.org/publications-resources/improving-auditor-s-report>, tilgået den 17. juli 2013)

¹³⁶ I forbindelse med projektet ”Improved Auditor’s Reporting” er flere standarder foreslået ændret (”revised”), og den foreslåede ISA 701 er helt ny. ISA 701 omhandler ”key audit matters”, der dog ikke omfatter usikkerheder om going concern-forudsætningen, da dette jf. de foreslåede ændringer til ISA 570 skal omtales i et særskilt afsnit om going concern. Alle Exposure Drafts, som er udgivet i forbindelse med projektet, kan findes på IFAC’s hjemmeside (link: <http://www.ifac.org/publications-resources/reporting-audited-financial-statements-proposed-new-and-revised-international>, tilgået den 29. juli 2013).

længere nødvendigt at medtage en supplerende oplysning, da man blot skal oplyse om usikkerheden i det nye afsnit om going concern. Dette kan synes at være uhensigtsmæssigt i forhold til, at det trods alt må antages at være et forhold af stor betydning for regnskabsbruger, der formentlig vil forvente, at dette er tydeligt fremhævet i revisors erklæring. Dette skal især ses i lyset af, at afsnittet om going concern umiddelbart vil være meget standardiseret (jf. IAASB's eksempel i bilag 7), medmindre der rent faktisk identificeres en usikkerhed.

3.4 **Sammenfatning**

I relation til afhandlingens formål om at undersøge mulighederne for at "bygge bro" over forventningskløften, kan der efter ovenstående undersøgelse af den revisionsmæssige regulering umiddelbart foreslås følgende forbedringspunkter til den revisionsmæssige regulering, som vil være hensigtsmæssige i denne henseende:

- III. Yderligere information i revisors erklæring til regnskabslæser om revisors ansvar i relation til vurderingen af going concern-evt. – også hvis der ikke er identificeret nogen usikkerhed.
- IV. Yderligere information i revisors erklæring til regnskabslæser om de revisionshandlinger, der egentlig er udført af revisor – også hvis der ikke er identificeret nogen usikkerhed.
- V. Revisor skal eksplicit redegøre for dennes vurdering af going concern-evt.

Der henvises i øvrigt til afhandlingens bilag 2, som indeholder en kort opsummering af dette kapitels hovedpunkter.

4 Informationsniveauet i ejendomsbranchens årsrapporter

I henhold til afhandlingens problemformulering vil nærværende kapitel undersøge informationsniveauet i ejendomsbranchens årsregnskaber, samt hvorvidt finanskrisen har haft en indflydelse herpå. Af hensyn til afhandlingens omfang er det valgt at koncentrere gennemgangen omkring de børsnoterede ejendomskoncerner Asgaard Group og Sjælsø Gruppen. De 2 ejendomskoncerner er valgt primært fordi de – som det skal vise sig af kapitlets undersøgelser – er meget forskellige i forhold til informationsniveauet omkring risici relateret til going concern.

Gennemgangen bygger på empiri opnået gennem den i bilag 1 medtagede undersøgelse af ejendomsbranchens udvikling igennem finanskrisen og dennes aktuelle tilstand. Det anbefales, at læser sætter sig ind i denne empiri.

4.1 Asgaard Group

I henhold til den i bilag 1 omtalte figur 1, er det især aktionærerne i ejendomskoncernen Asgaard Group, som har oplevet store stigninger i børsværdien i perioden op til finanskrisen. Koncernen har i hvert af de seneste 5 år siden regnskabsåret 2007/08 (regnskabsafslutning pr. 30/9), kunne præsentere negative pengestrømme fra koncernens driftsaktiviteter samt en stigende rentebærende gæld. Samtidig har resultatet af koncernens aktiviteter udvist et underskud hvert år siden regnskabsåret 2009/10. Det er ikke just imponerende nøgletal at kunne fremvise over for en finansieringsgiver, og man kan forestille sig, at banker vil være kritiske i deres vurdering af kreditværdigheden af selskabet og dets portefølje af ejendomme og projekter.

Et enkelt af koncernens nøgletal er dog meget pænt i forhold til sædvanlige kendetegn for branchen – den finansielle gearing. Koncernens soliditetsgrad har på intet tidspunkt i perioden fra regnskabsåret 2003/04 – 2011/12 været mindre end 40 %. Dette ændrer dog ikke ved, at hvis et selskab i en længere periode oplever negative pengestrømme fra driftsaktiviteter, skal der kompenseres herfor gennem pengestrømme fra investeringsaktiviteter (i form af frasalg) eller via øget finansiering. Frasalg er på den længere bane dog ikke noget reelt alternativ, da der er tale om et ejendomsselskab, som netop har til hovedaktivitet at investere i ejendomsprojekter.

I henhold til årsregnskabsloven skal selskabet i ledelsesberetningen oplyse om særlige risici, herunder finansielle risici¹³⁷. Set i lyset af ejendomsbranchens udvikling i perioden mellem regnskabsåret 2007/08, som er den tidligste af de tilgængelige årsrapporter, og regnskabsåret 2001/12, er det fundet interessant at se på, hvad selskabet selv nævner omkring deres vurdering af finansieringsrisici. Husk i denne forbindelse på, at årsrapporten 2007/08 er afsluttet den 30. september 2008, hvor selskabets indekserede aktiekurs (i henhold til de data,

---

¹³⁷ Der henvises til årsregnskabsloven § 99, stk. 1, nr. 8, som lyder: "Ledelsesberetningen skal [...] beskrive de særlige risici ud over almindeligt forekommende risici inden for virksomhedens branche, herunder forretningsmæssige og finansielle risici, som virksomheden kan påvirkes af".

som er benyttet ved tidligere omtalte figur 1) er på 609 – lidt lavere end højdepunktet på mere end 750 (2005 = indeks 100). Regnskabet er godkendt af selskabets ledelse og revisor den 11. december 2008, hvor den indekserede aktiekurs er faldet til 389. Allerede på dette tidspunkt er børsværdien altså faldet betragteligt, men det er dog nok lige før, man for alvor har fået øjnene op for, at der er tale om en længerevarende finanskriser. I årsrapporten 2012 lægger man i omtalen af de finansielle risici således primært vægt på koncernens renterisici (som i øvrigt afdækkes via renteswaps eller fastforrentede lån) samt kreditrisici vedrørende tilgodehavender hos kunder og samarbejdspartnere. Omkring likviditetsberedskab og finansieringsgrundlag nævnes udelukkende følgende:

Likviditetsrisici

Det er koncernens politik, at kapitalfrembringelse samt placering af overskudslikviditet styres centralt af moderselskabet i det omfang, dette er hensigtsmæssigt. Koncernens likviditetsreserve består af likvide midler, værdipapirer og uudnyttede kreditfaciliteter. Det er koncernens målsætning at have et tilfredsstillende likviditetsberedskab til fortsat at kunne disponere hensigtsmæssigt i tilfælde af udsving i likviditeten.”¹³⁸

Ovenstående omhandler primært koncernens politikker og målsætninger – der gives ikke mange konkrete oplysninger om kreditfaciliteter mv., herunder hvorvidt selskabet forventer at skulle indfri deres kortfristede gæld til kreditinstitutter, eller om dette er en stående kredit. Ved udgangen af regnskabsåret 2008 er det dog tydeligt, at koncernens likviditetsberedskab er stærkt. Den korfristede gæld udgør i alt DKK 64 mio. mod kortfristede aktiver for samlet DKK 262 mio., hvoraf DKK 94 mio. udgøres af likvide beholdninger og omsættelige værdipapirer. I dette lys kan ovenstående oplysning om selskabets finansielle risici formentlig nok være tilstrækkelig, da der ikke umiddelbart er tegn på usikkerhed omkring koncernens nuværende finansieringsgrundlag.

Situationen er dog anderledes ved udgangen af regnskabsåret 2011/12, hvor koncernens korfristede gæld er steget til DKK 76 mio., hvoraf gæld til kreditinstitutter udgør DKK 51 mio. mod kortfristede aktiver for samlet DKK 135 mio., hvoraf kun DKK 17 mio. udgøres af likvide beholdninger og omsættelige værdipapirer. Hovedparten af de kortfristede aktiver udgøres derimod af projektbeholdninger (ejendomme som udvikles med henblik på salg¹³⁹) med i alt DKK 109 mio. Uanset om projektbeholdninger i henhold til IFRS-begrebsrammen, hvorefter Asgaard Group aflægges årsregnskabet, opføres som varebeholdninger under kortfristede

---

¹³⁸ Ledelsesberetningen i koncernårsrapporten 2007/08 henviser, for omtalte af finansielle risici, til note 38 i årsregnskabet, hvoraf ovenstående tekst fremgår.

¹³⁹ Dette fremgår af note 1 om anvendt regnskabspraksis (side 47) i årsrapporten 2011/12 for Asgaard Group.

aktiver, bør man formentlig være kritisk over for investeringshorisonten for disse projektbeholdninger, der naturligt kan overstige 1 år. Selskabets reelle kortfristede aktiver er altså noget underlegne i forhold til selskabets kortfristede gæld. Alligevel er afsnittet om finansielle risici¹⁴⁰ uændret i årsrapporten 2011/12 på trods af, at selskabets finansielle situation umiddelbart ser noget anderledes ud. Årsregnskabet note 35, hvori finansielle risici omtales, indeholder flere oplysninger end årsrapporten 2007/08, og det omtales endvidere i ledelsesberetningen, at det for tiden er vanskeligere end normalt at fremskaffe finansiering af projekter¹⁴¹. Der fremgår dog – eksempelvis – ikke nogen nærmere omtale af størrelsen af koncernens ”uudnyttede kreditfaciliteter¹⁴²”, der i note 35 nævnes som en del af selskabets likviditetsberedskab.

Det erindres fra undersøgelsen af den regnskabsmæssige regulering (afsnit 2.3.1), at det faktisk ikke er nødvendigt at oplyse yderligere i årsregnskabet, medmindre der altså konstateres en væsentlig usikkerhed om den fortsatte drift. Uagtet dette ville en regnskabsbruger dog formentlig have stor glæde heraf, da finansieringsgrundlaget, uanset ledelsens vurdering af tilstrækkeligheden heraf, stadig vil indgå som en del af en investors eller finansieringsgivers vurdering af koncernens risikoprofil. Det kan især være svært at forstå, at koncernen ikke nærmere omtaler, hvorvidt den kortfristede kreditinstitutgæld DKK 52 mio., der ifølge årsregnskabet note 29 ”forfalder på anfordring”, forventes forlænget som en del af finansieringsgivers opretholdelse af koncernens kreditfaciliteter. I ledelsesberetningen i årsrapporten 2011/12 nævnes det kort, at selskabets pengestrømme forventes forbedret i løbet af regnskabsåret 2012/13 som følge af afhændelse af ejendomsprojekter, men af halvårsrapporten pr. 31/3 2013 fremgår det, at pengestrømme fra investeringsaktiviteter kun bidrager med DKK 3 mio. i positive pengestrømme¹⁴³.

4.2 Sjælsø Gruppen

Sjælsø Gruppen har på mange måder været mærket af den samme udvikling i ejendomsbranchen, som i de senere år har haft betydning for Asgaard Group. Aktiekursen for Sjælsø Gruppen

---

¹⁴⁰ Ledelsesberetningen i koncernårsrapporten 2011/12 henviser, for omtalte af finansielle risici, til note 35 i årsregnskabet.

¹⁴¹ Dette nævnes blandt andet i ledelsesberetningens første og andet afsnit på side 9 i årsrapporten 2011/12 for Asgaard Group.

¹⁴² Af årsregnskabet note 29 fremgår det, at uudnyttede trækingsretter på kassekreditter udgør DKK 3 mio. pr. balancedagen. Størrelsen af kreditfaciliteten taget i betragtning (og det faktum, at oplysningen er ”gemt godt af vejen”) er det antageligt ikke udelukkende denne kreditfacilitet, som koncernen omtaler i afsnittet om likviditetsreserver i årsregnskabet note 35 om finansielle risici.

¹⁴³ Dette fremgår af pengestrømsopgørelsen (side 20) i halvårsrapporten for perioden 1/10 2012 – 31/3 2013 for Asgaard Group (link: <http://www.asgaardgroup.com/files/manager/investor-halvaarsrapporter/asgaard%20group%20as%20-%20halvaarsrapport%2001.10.2012%20-%202031.03.2013.pdf>, senest tilgået den 11. juni 2013)

har, som det fremgår af figur 1, udviklet sig på samme vis som Asgaard Group, hvor aktiekursen er steget kraftigt i perioden forud for finanskrisen. Årsrapporten 2007 udviser koncernens største overskud nogensinde og skyldes blandt andet, at der i regnskabsåret er færdiggjort og leveret ekstraordinært mange ejendomme i netop 2007. Grundet koncernens regnskabspraksis betyder det ikke nødvendigvis, at året har været ekstraordinært godt¹⁴⁴ – dog betyder det for koncernens finansielle stilling, at koncernens likvide beredskab ved udgangen af 2007 er meget stærkt samtidig med at det kan konstateres, at koncernens kortfristede aktiver længe overstiger de kortfristede forpligtelser. Koncernens korrigerede soliditetsgrad¹⁴⁵ er på 56 %, hvilket et pænt stykke over deres mål om en soliditet på minimum 40 %.

Ved en nærmere gennemgang af årsrapporten 2007 for Sjælsø Gruppen er det tydeligt, at koncernens ledelse har stor fokus på vigtigheden af en solid soliditetsgrad og et tilstrækkeligt beredskab af likvide midler. Ligesom ved årsrapporten 2007/08 for Asgaard Group er der primært fokus på politikker og styringsmål, men regnskabslæser oplyses flere steder om, at selskabets likvide beredskab vurderes at være stærkt og et godt udgangspunkt i forhold til at kunne igangsætte nye projekter. Dette skal formentlig ses i lyset af, at ledelsen samtidig giver udtryk for, at man er opmærksom på, at der allerede på dette tidspunkt er visse tendenser, der antyder vanskeligere vilkår for ejendomsbranchen i forhold til at opnå finansiering af ejendomsprojekter og -investeringer.

Koncernens finansielle stilling er 5 år senere - ved udgangen af regnskabsåret 2012 - dog ændret væsentligt. Selskabet har i perioden 2009 – 2012 tabt et samlet beløb efter skat på DKK 2,3 mia.¹⁴⁶, hvilket har betydet, at man har tabt mere end halvdelen af koncernens aktiekapital ved indgangen til 2012. I løbet af regnskabsåret er der dog gennemført en kapitalnedsættelse med overførsel af kapital til de frie reserver således, at kapitaltabet er løst (regnskabsteknisk), uden at der er sket en egentlig tilførsel af kapital. En kapitalnedsættelse som i dette tilfælde signalerer

---

¹⁴⁴ Af koncernens regnskabspraksis i årsrapporten 2007 (side 91) fremgår det, at al omsætning og tilhørende omkostninger hidrørende fra salg af ejendomme, som ikke opfylder kriterierne for entreprisekontrakter, indregnes i takt med levering (og risikoovergang) i henhold til salgsmetoden. Dette bevirker, at der kan ske store udsving i koncernens omsætning og resultat, hvorimod produktionsmetoden ville have bevirket en indkomstudjævning over årene.

¹⁴⁵ Normalvis beregnes soliditetsgraden som forholdet mellem egenkapitalen og den samlede balance. Sjælsø Gruppen mener dog, at igangværende solgte projekter, tilgodehavender fra salg samt likvider kan anses for "sikre aktiver" og derfor korrigeres balancesummen for disse aktiver. Dette bevirker, at den korrigerede soliditetsgrad er højere end den faktiske soliditetsgrad. Den korrigerede soliditetsgrad er forklaret i ledelsesberetningen i årsrapporten 2007 (side 18). Man er dog ophørt med denne praksis i 2009, hvilket i øvrigt falder sammen med, at det er lykket koncernen kraftigt at nedbringe tilgodehavender fra salg samt tilgodehavender fra solgte projekter. Baggrunden for ændringen af denne praksis er dog ikke omtalt nærmere.

¹⁴⁶ Som det fremgår af hoved- og nøgletalsoversigten i årsrapporten 2012 (side 11) for Sjælsø Gruppen, har koncernen efter skat tabt DKK 0,5 mia. i 2009, DKK 0,3 mia. i 2010, DKK 1,0 mia. i 2011 og DKK 0,5 mia. i 2012 – i alt DKK 2,3 mia.

tydeligt, at selskabet ikke længere har det som styringsmål for koncernens succes, at soliditeten er på minimum 40 %. For en finansieringsgiver kan dette opfattes som, at investorerne ikke ønsker at investere yderligere kapital i koncernens aktiviteter – ikke umiddelbart et godt signal at sende i en krisetid, hvor ledelsen i både ledelsesberetningen og årsregnskabs noter lægger stor vægt på, at vilkårene for opnåelse af finansiering for tiden er meget vanskelige, men at opretholdelse af kreditfaciliteter i øvrigt er af afgørende betydning for koncernens muligheder for at fortsætte driften¹⁴⁷.

Ligesom tilfældet med Asgaard Group kan det altså være interessant at se på, hvorledes oplysninger om finansieringsgrundlag mv. har ændret sig siden årsrapporten 2007, hvor det var tydeligt, at koncernens likvide beredskab og finansielle stilling var stærk. Som de væsentligste ændringer kan nævnes, at

- der i ledelsesberetningen generelt er fokuseret meget på at oplyse regnskabsbruger om selskabets finansielle situation og betydningen af, at man både kan opnå finansiering af nye projekter men samtidig også opretholde finansieringen af igangværende projekter.
- der er i årsregnskabs note om finansielle risici er medtaget (i modsætning til samme note i årsrapporten 2007) en redegørelse om koncernens likviditetsrisici.
- der er i 2012-årsregnskabet er medtaget en note (note 0 på side 50) om ”*væsentlige forudsætninger og usikkerheder vedrørende likviditet, finansiering og værdiansættelsen af visse aktiver*”, der blandt andet omtaler vigtigheden af, at koncernens finansieringsgivere opretholder kreditfaciliteterne.

Sidstnævnte skal selvfølgelig især ses i lyset af, at selskabet nu befinder sig en situation, hvor det er ledelsens vurdering, at der er en væsentlig usikkerhed om selskabets evne til at fortsætte driften grundet det usikre finansieringsgrundlag, der især afhænger af eksterne finansieringsgivers tiltro til koncernens aktiviteter. I tilfælde, hvor der er væsentlig tvivl om selskabets evne til at fortsætte driften, skal dette nemlig oplyses i årsregnskabet, ligesom det er omtalt ved undersøgelsen af den revisionsmæssige og regnskabsmæssige regulering.

Allerede i årsrapporten 2011 var ovennævnte note medtaget – dog placeret i slutningen af noterne og i en lidt forkortet version. At usikkerheden om forudsætningerne for virksomhedens fortsatte drift er øget yderligere siden årsrapporten 2011, bliver dog ikke kun afsløret af ledelsens beretning og noten i årsregnskabet. Det ses også tydeligt af revisors omtale i deres supple-

---

¹⁴⁷ Dette fremhæves blandt andet i note 0 i årsrapporten 2012 (side 50) for Sjælsø Gruppen.

rende oplysning (om ovenstående forhold), som blev afgivet første gang i 2011 og igen i 2012 – udklip heraf er medtaget i afhandlingens bilag 8¹⁴⁸.

På baggrund af undersøgelsen af den revisionsmæssige regulering (afsnit 3.2.7.1.1) kan det diskuteres, hvorvidt den supplerende oplysning i årsrapporten 2011 tilstrækkeligt fremhæver usikkerheden om den fortsatte drift (som det kræves af ISA 570.19, punkt a) og reelt blot henviser til, hvor ledelsen har omtalt usikkerheden (som det kræves ISA 570.19, punkt b). I hvert fald har revisor i 2012 fundet anledning til kraftigt at udvide omtalen af de usikre forhold.

4.3 *Sammenfatning*

Gennemgangen af årsrapporterne for de 2 ejendomskoncerner har i begge tilfælde vist, at ledelsen grundet det finansielle miljø og branchens tilstand generelt har fundet anledning til at fokusere yderligere på at oplyse regnskabsbruger omkring koncernernes finansielle grundlag, likvide beredskab mv. Dog er det kun Sjælsø Gruppen, som i særlig høj grad har været meget proaktiv i denne henseende. Det er dog uvist, om dette i høj grad skyldes et samspil med selskabets revisor, som måske har krævet dette af ledelsen, førend revisor ville kunne godkende årsrapporten. Det er nemlig naturligvis også en afvejning af, om det i en konkurrencesituation kan svække koncernen, at ledelsen erkender, at der eksisterer en væsentlig usikkerhed. Omvendt kan der også argumenteres for, at finansieringsgivere og kreditorer har større tiltro til en årsrapports billede af en koncerns finansielle situation, hvis – i tilfælde hvor visse signallamper tydeligvis blinker – ledelsen rent faktisk redegør for dens vurdering af forholdene.

I forhold til forventningskløften kan på baggrund af ovenstående foreslås det følgende forbedringspunkt, der kan være med til at begrænse forventningskløften.

- VI. Yderligere vejledning i den regnskabsmæssige regulering omkring den information (om going concern), som anses for at bidrage til regnskabslæsers udbytte af årsregnskabet.

Der henvises i øvrigt til afhandlingens bilag 2, som indeholder en kort opsummering af dette kapitels hovedpunkter.

---

¹⁴⁸ Sjælsø Gruppen har den 7. august 2013 faktisk indgivet begæring om rekonstruktion til skifteretten for en del af koncernens selskaber. Kilde: Børsen, "Sjælsø rekonstruerer - aktien søges suspenderet", 7. august 2013 (link: http://investor.borsen.dk/artikel/1/262951/sjaelsoe_rekonstruerer_-_aktien_soeges_suspenderet.html?hl=U2rmbHP4, senest tilgået den 7. august 2013)

5 Brobygning over forventningskløften

Det følgende kapitel vil indeholde en analyse af den i afhandlingen inddragede empiri med det formål at opstille konkrete forslag, som kan ”bygge bro” over forventningskløften. Det erindres fra afhandlingens beskrivelse af problemområdet (afsnit 1.2), at afhandlingen koncentrerer sig om den del af forventningskløften, som ifølge Bøg & Kiertzner (2007) udgøres af 1) den mangelfulde regulering og 2) den urimelige forventning¹⁴⁹.

5.1 Afhandlingens empiri

Empirien omfatter blandt andet den i afhandlingen medtagne undersøgelse af gældende regnskabs- og revisionsmæssig regulering samt den aktuelle udvikling heraf (kapitel 2 og 3). Udviklingen drives primært af Europa-Kommissionen, IAASB samt IASB, der i arbejdet med udviklingen heraf blandt andet har fokus på going concern-forudsætningen. Empirien omfatter også en undersøgelse af informationsniveauet i årsregnskaber i ejendomsbranchen (kapitel 4).

På baggrund af den ovenfor omtalte empiri er der som en sammenfatning af de enkelte kapitler opstillet i alt 4 forbedringspunkter, der kan bidrage til at begrænse forventningskløften mellem revisor og regnskabsbruger. Der henvises til bilag 2, som indeholder en kort opsummering af de 3 undersøgende kapitler.

Herudover omfatter afhandlingens empiri også de besvarelser og fokusgruppeundersøgelser, som er indhentet i forbindelse med de 3 ovennævnte organisationers arbejde med at udvikle den fremtidige regulering, hvor både regnskabsbrugere, regnskabsaflæggere samt revisorer har haft mulighed for at bidrage til den faglige drøftelse. Denne empiri er ligeledes opsummeret i den ovenfor nævnte bilag 2 og på baggrund heraf, er der opstillet yderligere 3 forbedringspunkter, som er relevante at se på i relation til at begrænse forventningskløften.

Sidstnævnte undersøgelse af besvarelser, fokusgruppeinterviews mv. er ikke behandlet i selve afhandlingen. Der henvises derfor til bilag 2, der indeholder en opsamling og beskrivelse af afhandlingens samlede empiri, der ligger til grund for dette kapitels analyse; herunder også en kort opsummering af den empiri, som jævnfør ovenfor ikke er direkte omtalt i afhandlingen.

5.2 Forslag til begrænsning af forventningskløften

Af bilag 2 fremgår det, at der på baggrund af afhandlingens empiri er identificeret i alt 7 punkter, hvor henholdsvis den regnskabsmæssige og revisionsmæssige regulering kan forbedres med henblik på at begrænse forventningskløften mellem revisor og regnskabsbruger hvad angår

---

¹⁴⁹ Bøg & Kiertzner (2007), side 15 (der henvises til forventningskløften, som den er defineret i figur 1 i udgivelsen).

going concern. De 7 punkter er diskuteret i dette kapitel og kan overordnet opdeles i følgende kategorier:

- **A) Klarere definition af begrebet væsentlig usikkerhed (afsnit 5.2.1)**
- **B) Yderligere information om going concern i revisors revisionserklæring (afsnit 5.2.2)**
- **C) Klarere vejledning i den regnskabsmæssige regulering om oplysninger om going concern (afsnit 5.2.3)**

Til brug for diskussionen af forbedringspunkterne er der gennemført interviews med henholdsvis Pia Flade Jensen, kreditspecialist hos Nykredit, samt Lars Kiertzner, chefkonsulent hos FSR og tidligere lektor ved institut for Revision og Regnskab på CBS. Spørgsmålene til interviewene er formuleret på baggrund af de opstillede forbedringspunkter. De interviewedes svar skal derfor ses som et input til den nedenfor følgende diskussion af forbedringspunkterne.

Pia arbejder som kreditspecialist hos finansieringsgiveren Nykredit og beskæftiger sig med kreditvurdering af mellemstore selskaber i både ejendomsbranchen og andre brancher. Hun har ikke en revisionsmæssig baggrund men kan anses for at være en professionel regnskabsbruger. Lars er ansat som chefkonsulent hos FSR og ud over at være repræsentant for revisorernes brancheorganisation, kan han også anses for at være ekspert i den revisions- og regnskabsmæssige regulering. Interviewene er optaget på diktafon og referater heraf er vedlagt som bilag 9¹⁵⁰.

5.2.1 A) Klarere definition af begrebet væsentlig usikkerhed

Det første forbedringsforslag kan formuleres således:

- I. Klarere definition af begrebet væsentlig usikkerhed samt nærmere vejledning om, hvornår en usikkerhed kan anses for væsentlig.

Set i lyset af, at den nuværende regulering ikke indeholder meget vejledning omkring, hvilken grad af usikkerhed, der anses for ”væsentlig usikkerhed”, er i afhandlingen diskuteret tendenserne i den aktuelle udvikling i både den amerikanske, britiske og internationale (ISA’erne) regulering. Af hensyn til forventningskløften er det hensigtsmæssigt, at der er en vis vejledning om, hvornår graden af usikkerhed er væsentlig. Ifølge Lars Kiertzners opfattelse bør den væsentlige usikkerhed omtales i regnskabet allerede, når der vurderes at være 10 % sandsynlighed for, at virksomheden ikke overlever¹⁵¹. Dette er meget i tråd med udviklingen i den britiske regu-

---

¹⁵⁰ Lydoptagelserne kan udleveres ved forespørgsel herom.

¹⁵¹ Der henvises til referatet af interviewet med Lars Kiertzner (bilag 9), hvor han anfører, at det er hans opfattelse, at en supplerende oplysning om usikkerhed om going concern må være relevant, når der er

lering, hvor det er foreslået, at en usikkerhed skal omtales allerede, når revisor ikke kan opnå en høj grad af sikkerhed om evnen til at fortsætte driften.

Pia Flade Larsen mener derimod, at der ikke må gå inflation i udtrykket, da regnskabsbruger vil tage ”advarslen” mindre alvorligt, hvis det bliver for almindeligt at omtale usikkerheder om going concern. Hendes opfattelse er altså mere i tråd med udviklingen i den amerikanske regulering, som introducerer en ”more-likely-than-not” fortolkning. Dette kan tilsluttes ud fra en betragtning af, at der som udgangspunkt er tale om et advarselsflag samt at der altid vil være en risiko for, at en virksomhed ikke kan fortsætte driften. Dette kunne eksempelvis være afledt af makroøkonomiske forhold eller uforudsete ændringer i virksomhedens omverden.

Ligesom det er tilfældet med udviklingen i den amerikanske regulering, mener Lars Kiertzner, at det bør være den regnskabsmæssige regulering, der skal forbedres med hensyn til at indeholde vejledning om graden af usikkerhed, da han ikke mener, at revisor skal pålægges en rapporteringspligt, der går videre end regnskabsreguleringen. Dette ser i øvrigt også ud til at være udgangspunktet i IAASBs forslag til ændring af ISA 570 om going concern, som tidligere er omtalt. Dette kan ligeledes tilsluttes, da den professionelle regnskabsbruger alt andet lige vil have større indsigt i den regnskabsmæssige regulering fremfor den revisionsmæssige.

5.2.2B) Yderligere information om going concern i revisors erklæring om revision

I denne kategori er opstillet i alt 3 forbedringspunkter, hvoraf de 2 første kan formuleres på følgende måde:

- III. Yderligere information i revisors erklæring til regnskabslæser om revisors ansvar samt revisionshandlinger i relation til vurderingen af going concern-evnen – også hvis ikke der er identificeret nogen usikkerhed.
- VII. Revisors erklæring kan mere tydeligt informere om den grad af sikkerhed, som den kan forventes at give om årsregnskabet, herunder hvad regnskabsbruger kan forvente af sikkerhed om en virksomheds fortsatte drift, hvis revisor afgiver en ”blank” erklæring.

Forslagene udspringer af afhandlingens undersøgelse af den revisionsmæssige regulering samt de fokusgruppeinterviews med deltagelse af regnskabsbrugere, regnskabsaflæggere og revisorer, som er afholdt i forbindelse med IAASB’s forberedende undersøgelser til brug for deres projekt, ”Improved Auditor’s Reporting” (se eventuelt uddrag herfra i bilag 2).

---

mellem 10 % og 90% usikkerhed om en virksomheds overlevelse. Hans argument for denne opfattelse er, at der som udgangspunkt er klare regler i begge ender.

Forslag III om yderligere information om revisors ansvar og revisionshandlinger er faktisk meget i tråd med IAASB's forslag til ændring af ISA 570, der vil indføre et særskilt afsnit om going concern i revisionspåtegningen. Afsnittet skal også medtages, såfremt der netop ikke er identificeret nogen væsentlig usikkerhed om evnen til at fortsætte driften. Både Lars Kiertzner og Pia Flade Larsen tror dog, at der i de fleste tilfælde vil være tale om standardtekster, som reelt ikke tilfører regnskabsbruger brugbar information. Lars Kiertzner pointerer, at det ligefrem kan have en negativ kommunikationsværdi, da det kan virke som ansvarsfraskrivende, når revisor skriver, at hverken ledelsen eller revisor kan garantere for selskabets fortsatte drift¹⁵². Dette synspunkt kan dog ikke tilsluttes, da det i forhold til forventningskløften kun kan være en fordel, at denne "ansvarsfraskrivelse" nu er eksplicit og tilgængelig for regnskabsbrugere, som ikke har stor indsigt i den revisionsmæssige regulering.

Et afsnit om revisors ansvar vil uden tvivl indeholde standardtekst, da en fortolkning heraf ikke kan være op til den enkelte revisor. Argumentet om, at et afsnit om revisors handlinger også vil indeholde standardtekst, er mere berettiget. Det vurderes dog ikke at være et problem i sig selv, at regnskabsbrugeren har adgang til information – standardtekst eller ej. Problemet ved en udvidelse af revisionspåtegningen kan være, at informationen risikerer at overskygge anden information, som er mere aktuel for regnskabsbruger. Pia Flade Larsen henviser direkte til, at hun vil foretrække, at "advarsler" om going concern-evnen fremgår som supplerende oplysninger og ikke blot som en del af det særskilte going concern-afsnit, da hun mener, at dette bør fremhæves og ikke "skjules" i standardteksten, som der ellers er lagt op til i IAASB's forslag om ISA 570.

Angående forslag VII om graden af sikkerhed ved en "blank" påtegning¹⁵³, så vil dette formentlig bedst kunne kommunikeres til regnskabsbruger ved at forklare netop revisors ansvar. Nogle af de interviewede i de ovennævnte fokusgruppeinterviews efterlyste mere klarhed om, hvad en blank påtegning betyder i relation til going concern. Der var en opfattelse af, at regnskabsbrugere kan anse dette som et signal om, at selskabet er økonomisk solidt, hvilket naturligvis ikke er en korrekt opfattelse. Dette argumenterer også for, at sætningen "*However, neither manage-*

¹⁵² Lars Kiertzner henviser til de foreslåede ændringer af ISA 570, der er udgivet af IAASB i juli 2013, hvor afsnit A22 indeholder et forslag om at medtage følgende sætning i revisors erklæring om revision: "*However, neither management nor the auditor can guarantee the Company's ability to continue as a going concern.*". Lars er af den opfattelse, at professionelle regnskabsbrugere i forvejen er klar over dette, så sætningen tilfører dem ikke ny information. I stedet påpeger han, at det for andre kan virke som en ansvarsfraskrivelse.

¹⁵³ Forslaget udspringer af afhandlingens undersøgelse af de fokusgruppeinterviews med deltagelse af regnskabsbrugere, regnskabsafleggere samt revisorer, som er afholdt i forbindelse med IAASBs forberedende undersøgelser til brug for IAASB-projektet, "Improved Auditor's Reporting" (se eventuelt uddrag herfra i bilag 2, som omhandler ovenstående punkt). Nogle af de interviewede efterlyste mere klarhed om, hvad en blank påtegning betød i relation til going concern. Der var en opfattelse af, at regnskabsbrugere kan opfatte dette som et signal om, at selskabet er økonomisk solidt.

ment nor the auditor can guarantee the Company's ability to continue as a going concern"¹⁵⁴ med fordel kunne medtages i revisionspåtegningen, på trods af Lars Kiertzners ovennævnte advarsel om, at denne "ansvarsfraskrivelse" kan have en negativ kommunikationsværdi.

Lars Kiertzner påpeger, at det teoretisk set formentlig er mere korrekt at anerkende, at revisor i udgangspunktet kun kan opnå en begrænset grad af sikkerhed om going concern-evnen. Dette er dog ret kontroversielt og vil næppe blive accepteret af lovgivere og standardsættere, da den høje grad af sikkerhed netop er grundstenen i en revision.

Det tredje forslag i denne kategori er i høj grad mere vidtgående end de 2 øvrige:

IV. Revisor skal eksplicit redegøre for dennes vurdering af going concern-evnen.

Forslaget er egentlig essensen af de ændringer, som Europa-Kommissionen har lagt op til i deres grøn bog, som ligger til grund for deres forslag til en ny forordning om revisionen af virksomheder af offentlig interesse (denne er omtalt i afsnit 3.3.1). Selvom hensigten med forslaget er at begrænse forventningskløften ved at "lægge alle kort på bordet", kan det dog også tænkes at have en negativ effekt. Ud over at det selvfølgelig er uheldigt, at revisor skal udtale sig om et forhold, som ellers er præget af at være et fortroligt tillidsforhold, så er det heller ikke sikkert, at revisors vurdering er bedre end ledelsens vurdering i årsregnskabet. Der bør selvfølgelig være en vis sammenhæng, men det kan give regnskabsbruger en falsk tryghed, at en ekstern part har udtalt sig om going concern-evnen. Pia Flade Larsen påpeger netop, at hun finder det mere troværdigt, når revisor udtaler sig direkte frem for, at revisor blot reviderer de informationer, som ledelsen giver i årsregnskabet. Lars Kiertzner pointerer endvidere, at det er en "misforståelse af format", at revisor skal erklære sig om en virksomheds sundhedsstilstand, da revisor reviderer regnskaber underlagt regnskabsmæssige begrebsrammer og ikke udfører investeringsanalyser. Det kan altså konkluderes, at forslaget på mange måder indeholder flere uhensigtsmæssigheder, end det reelt er med til at begrænse forventningskløften. Forslaget er i sin originale udformning dog heller ikke blevet en del af Kommissionens endelige forslag til den nye forordning.

5.2.3C) Klarere vejledning i den regnskabsmæssige regulering om oplysninger om going concern

I den sidste kategori er også diskuteret i alt 3 forbedringspunkter, hvoraf de 2 første kan formuleres på følgende måde:

---

¹⁵⁴ Uddrag af afsnit A22 i "Proposed ISA 570 (Revised)", der er udgivet af IAASB den 25. juli 2013 (link: <http://www.ifac.org/publications-resources/reporting-audited-financial-statements-proposed-new-and-revised-international>, tilgået den 29. juli 2013)

- II. Præcisering af krav til oplysning om usikkerheder i årsregnskabet samt nærmere vejledning om, hvad der anses for relevant (og væsentligt) for regnskabsbruger i denne henseende.

- V. Yderligere vejledning i den regnskabsmæssige regulering omkring den information (om going concern), som anses for at bidrage til regnskabslæsers udbytte af årsregnskabet.

De ovennævnte forbedringsforslag udspringer fra afhandlingens undersøgelser af henholdsvis den regnskabsmæssige regulering og informationsniveauet i årsregnskaber i ejendomsbranchen. Forslag nr. II går primært ud på, at den regnskabsmæssige regulering ikke indeholder meget vejledning omkring hvad og hvor meget, der bør oplyses i årsregnskabet i tilfælde af usikkerhed om going concern. Pia Flade Larsen mener umiddelbart, at hendes erfaring er positiv, hvad angår informationsniveauet, når der er identificeret usikkerheder om going concern. Hun nævner blandt andet, at det generelt har været nemt at konkludere, hvad usikkerheden skyldes mv. Endvidere forklarer hun, at hun generelt lægger vægt på, om regnskabet afspejler en "åbenhed". Dette kan forklare, at regnskabsaflæggere generelt er "åbne", når de fortolker oplysningskravene i tilfælde af usikkerhed om going concern, hvilket også nævnes i sammenfatningen af afhandlingens kapitel 4 (afsnit 4.3). Forslag nr. II kan altså godt bevirke, at forventningskløften begrænses, men det er næppe et afgørende punkt. Informationen er dog vigtig set i lyset af, at den danske (og internationale) regulering umiddelbart indeholder en stor gråzone, hvor den væsentlige usikkerhed kan være enten "lidt" eller "meget" sandsynlig uden, at det reelt har indflydelse på det "advarselsflag", som revisor rejser¹⁵⁵.

Forslag nr. V handler derimod mere om den information, som bør fremgå af et årsregnskab uden, at der er identificeret væsentlig usikkerhed om evnen til at fortsætte driften. Forslaget er udledt af analysen af informationsniveauet i årsregnskaberne før og efter finanskrisen for ejendomskoncernerne Asgaard Group og Sjælsø Gruppen. Der var stor forskel på informationsniveauet hvad angik oplysninger om finansielle risici, likviditetsrisici mv., som kan have betydning for regnskabsbrugers egen vurdering af going concern-evnen og i det hele taget en virksomheds finansielle sundhedstilstand.

Set i lyset af finanskrisen er der måske brug for at se nærmere på hvilke oplysninger, som regnskabsbruger har brug for. For mange (både ledelse og regnskabsbrugere) har konkurser været pludselige og "ud af det blå". Revisorer og regnskabsaflæggere vil argumentere for, at meget

---

¹⁵⁵ Der henvises til, at graden af usikkerhed ikke er defineret. Eksempelvis er Lars Kiertzners opfattelse, at graden af usikkerhed kan defineres som mellem 10 % og 90 % sandsynlig for, at virksomheden ikke kan fortsætte. Der er dog ikke forskel på, hvordan en væsentlig usikkerhed (skal) afspejles i årsrapporten hvad enten man vurderer, at der er enten 10 % eller 90% sandsynlighed for virksomhedens overlevelse.

information netop kan udledes af den finansielle information, men den finansielle information fortæller ikke noget om de grundlæggende forudsætninger og regnskabsmæssige skøn. Pia Flade Larsen pointerer dog, at hvis ledelsen bliver pålagt altid at redegøre for deres vurdering af going concern, så kan det udvikle sig til at være standardfraser, som ikke er aktuelle for regnskabsbrugere. Denne risiko er forståelig, men det må anses for at være et spørgsmål om kvaliteten af årsregnskabet, som det også er tilfældet med ledelsesberetningen, der for især små og mellemstore virksomheder ofte bærer præg af at indeholde den samme tekst år efter år.

Det sidste forbedringsforslag kan formuleres som nedenfor:

- VI. Revisors rolle kunne udvides, hvis ledelsen i årsregnskabet var pligtig til at medtage yderligere information omkring going concern-evnen. På denne måde vil revisor indirekte skulle erklære sig om informationen som en del af revisionspligten – uden at revisors rolle direkte udvides til at omfatte en redegørelse om going concern-evnen.

Forslaget udspringer af de besvarelser, som Europa-Kommissionen har modtaget på deres grønbog, som ligger til grund for deres forslag til en ny forordning om revisionen af virksomheder af offentlig interesse (dette er omtalt i afsnit 3.3.1). Ovennævnte forslag skal ses i kontrast til Kommissionens forslag om, at revisor i sin revisionspåtegning skal redegøre direkte for sin vurdering af going concern-evnen – også i situationer, hvor der ikke er væsentlig usikkerhed om going concern. Forslaget er primært rejst af revisorbranchen samt offentlige myndigheder og vil uden tvivl være mere spiseligt for både revisorer og regnskabsaflæggere.

Der er dog nogle udfordringer ved forslaget. Lars Kiertzner tror på, at dette vil blive en del af den fremtidige regnskabsregulering, men han stiller spørgsmålstejn ved, om denne information egentlig kan revideres, eller om der blot vil være tale om begrænset sikkerhed for rigtigheden af ledelsens vurdering. Pia Flade Larsen påpeger endvidere, at hvis der ikke er konkrete problemstillinger, så risikerer man, at der bliver tale om ”standardfraser”, der ikke tilfører regnskabsbruger aktuel og relevant information. I værste fald kan det nærmere tænkes at fjerne opmærksomheden fra mere brugbar information, hvilket netop er omdrejningspunktet i ”cutting clutter”-agendaen¹⁵⁶.

Forslaget kan dog være godt, hvis ledelsen netop forstår at fokusere på at inddrage konkrete og relevante forhold i redegørelsen. Samtidig skal en ledelse (som det også pointeres af Lars Kiertzner) være mere kynisk for at skjule eventuelle usandheder, når ledelsen direkte og eksplicit skal sige, at der ikke er nogen usikkerhed om going concern, hvorimod det i dag er implicit.

---

¹⁵⁶ Cutting clutter-agendaen er omtalt tidligere i afhandlingen. Der henvises til afsnit 2.3.2.1.3.

5.2.4 Sammenfatning

På baggrund af diskussionen ovenfor af de 7 opstillede forbedringspunkter, vil afhandlingen i denne sammenfatning besvare problemformuleringens delspørgsmål 5 om, hvordan den regnskabsmæssige og revisionsmæssige regulering kan forbedres i forhold til at begrænse forventningskløften. De nedenfor beskrevne forbedringsforslag er afhandlingens endelige forslag til, hvordan forventningskløften mellem revisor og regnskabsbruger mest hensigtsmæssigt kan forbedres.

5.2.4.1 Klarere definition af begrebet væsentlig usikkerhed

Som det blev diskuteret i de forrige afsnit, så er det især vigtigt, begrebet ”væsentlig usikkerhed” bliver defineret nærmere. Om definitionen skal gå i retning af udviklingen i den amerikanske eller den britiske regulering er ikke så interessant i forhold til forventningskløften, da det i udgangspunktet handler om, at regnskabsbruger kan forvente en standardiseret fortolkning af begrebet. Forbedringspunktet formuleres således:

- A. Klarere definition af begrebet væsentlig usikkerhed samt nærmere vejledning om, hvornår en usikkerhed kan anses for væsentlig.

5.2.4.2 Information om revisors ansvar

Det blev i diskussionen ovenfor også fremhævet, at det ikke nødvendigvis var fordelagtigt at inddrage en masse informationer om revisors handlinger rettet mod going concern, revisors redegørelse om going concern mv. i revisionspåtegningen, da dette formentlig ville bære præg af at være standardfraser, der ikke reelt tilfører regnskabsbruger aktuel og relevant information. Over for en regnskabsbruger, der ikke har indgående kendskab til den revisionsmæssige regulering, kan det dog være hensigtsmæssigt at forklare henholdsvis ledelsens og revisors ansvar i relation til at aflægge et årsregnskab under forudsætningen om fortsat drift. Informationen kunne eksempelvis være formuleret i retningen af følgende: ”*Det er ledelsens ansvar at vurdere, om det er passende at anvende forudsætningen om fortsat drift ved aflæggelse af årsregnskabet, samt hvorvidt der er væsentlige usikkerheder forbundet med den fortsatte drift. Det er revisors ansvar at konkludere, hvorvidt ledelsens vurdering er passende, samt om der er væsentlig usikkerhed herom. Hverken ledelsen eller revisor kan dog garantere for virksomhedens fortsatte drift.*”. En lignende beskrivelse er foreslået i IAASB’s ændringsforslag til ISA 570, som tidligere er omtalt. IAASB’s forslag er blot lidt længere end ovenstående kortfattede beskrivelse, der derimod vil passe godt med idéen om en kortfattet revisionspåtegning, der kun indeholder aktuel og relevant information. Forbedringsforslaget formuleres således:

- B. Yderligere information til regnskabsbruger i revisionserklæringen om ledelsens og revisors ansvar i relation til going concern – også hvis der ikke er identificeret væsentlig usikkerhed herom.

5.2.4.3 Aktuel og relevant information om den fortsatte drift

Det kan diskuteres, om det næste forslag har en sammenhæng med forventningskløften mellem revisor og regnskabsbruger. Som det er nævnt tidligere i dette kapitel, kan det være hensigtsmæssigt, om regnskabsbruger selv var i stand til at vurdere going concern-forudsætningen. Ledelsen og revisor inddrager i sin vurdering en række forudsætninger, begivenheder og forhold, som enkeltvist eller samlet kan have betydning for evnen til at fortsætte driften. At revisor konkluderer, at der ikke er væsentlig usikkerhed om going concern-evnen, betyder dog ikke (som det også nævnes ovenfor), at det er regnskabsbrugers garanti for at han ikke løber en vis investeringsrisiko. Det handler altså om, at årsregnskabets informationer skal kunne sætte regnskabsbruger i stand til selv at vurdere risikoen for, at virksomheden ikke kan fortsætte som en going concern. For at dette skal kunne lade sig gøre, er det en nødvendighed, at den regnskabsmæssige regulering indeholder krav om aktuel og relevant information om ledelsens vurdering af going concern-forudsætningen. Forbedringsforslaget affattes således:

- C. Årsrapporten bør indeholde aktuel og relevant information, som sætter regnskabsbruger i stand til at forstå og vurdere ledelsens vurdering af forudsætningen om fortsat drift.

6 Konklusion

I de indledende afsnit er afhandlingens formål beskrevet således:

- ❖ *Nærværende afhandling vil analysere forventningskløften mellem regnskabsbruger og revisor i relation til revisionspåtegningens betydning i forhold til at aflægge en årsrapport under forudsætningen om fortsat drift samt undersøge, hvorvidt det er muligt at begrænse denne forventningskløft.*

Indledningsvist er medtaget en undersøgelse af den eksisterende regnskabsmæssige og revisionsmæssige regulering, den aktuelle udvikling af denne regulering, samt hvordan reguleringen kommer til udtryk i årsrapporter i ejendomsbranchen. Endvidere er i analysen inddraget fokusgruppeinterviews og holdningstilkendegivelser omkring forventningskløften, som er fremkommet ved videnskabelige undersøgelser foranlediget af IASB samt i forbindelse med Europa-Kommissionens arbejde med det nye regnskabsdirektiv.

I forbindelse med afhandlingens undersøgelse af, hvorvidt det er muligt at begrænse forventningskløften, er diskuteret en række foreslåede forbedringspunkter. I diskussionen blev inddraget synspunkter og erfaringer fra både en professionel regnskabsbruger samt en ekspert i revision- og regnskab.

Afhandlingens overordnede konklusion må være, at de i kapitel 5 nævnte forbedringsforslag kan medvirke til en begrænsning af forventningskløften mellem revisor og regnskabsbruger, men at eksistensen af denne er uundgåelig under de nuværende rammer i form af den samlede revisions- og regnskabsmæssige regulering, som på mange måder er så omfattende og kompleks, at en almindelig regnskabsbruger ikke kan forventes af have indsigt heri på samme niveau som en professionel revisor. Samtidig er det svært for revisor at kommunikere denne viden i en erklæring om revision, der er begrænset af sin form, der ideelt set kun indeholder aktuel og relevant information.

Ovenstående afføder også den konklusion, at information om going concern-usikkerheder i udgangspunktet bør indeholdes i årsregnskabet snarere end revisors erklæring om revision. To af de tre nævnte forbedringsforslag går netop på en forbedring af den regnskabsmæssige regulering, hvilket kan synes naturligt nok med det udgangspunkt, at forventningskløften ikke udelukkende følger af utilstrækkelig kommunikation fra revisor til regnskabsbruger. Det er netop årsregnskabet og ledelsesberetningen, som udgør langt størstedelen af det kommunikative medie, som årsrapporten er. En forbedring af den regnskabsmæssige regulering vil ikke i sig selv begrænse regnskabsbrugers urimelige forventninger til revisors arbejde – det vil dog bidrage posi-

tivt til regnskabsbrugers mulighed for selv at vurdere virksomhedens økonomiske sundhedstilstand.

Afhandlingen har generelt været koncentreret omkring virksomheder i ejendomsbranchen, der er brugt som case study. Forbedringsforslagene er dog generelt opstillet med henblik på at være generiske, hvad angår branche og aktivitetstype, da det ikke er vurderet hensigtsmæssigt med branchespecifikke regler, som det eksempelvis er tilfældet for finanssektoren. Dette vil næppe være gavnligt i forhold til at begrænse forventningskløften, da dette vil bidrage til at gøre det revisions- og regnskabsmæssige område endnu mere komplekst at sætte sig ind i for en regnskabsbruger. Af denne grund skal det som en afslutning på opgaven derfor nævnes, at ovenstående forbedringsforslag også anses for at være anvendelige i andre brancher end ejendomsbranchen.

Litteraturliste

Bøger

Bunch & Rosenberg (2010):

Bunch, Lars og Ida Rosenberg: *Selskabsloven med kommentarer*. 1. udg. Thomson Reuters, 2010. (Bog)

Bøg & Kiertzner (2007):

Bøg, Kjeld Chr. og Lars Kiertzner: *Professionsetik for revisorer*. 1. udg. Foreningen af Statsautoriserede Revisorer, 2007. (Bog)

Eilifsen, Messier Jr, m.fl. (2010):

Eilifsen, Aasmund m.fl.: *Auditing & Assurance Services - Second International Edition*. 2. udg. McGraw-Hill Higher Education, 2010. (Bog)

Elliot & Elliot (2009)

Elliot, Barry og Jamie Elliot: *Financial Accounting and Reporting*. 13. udg. Pearson Education Limited, 2009. (Bog)

Fedders & Steffensen (2012):

Fedders, Jan og Steffensen, Henrik: *Årsrapport efter internationale standarder - fra dansk praksis til IFRS*. 3. udg. Karnov Group, 2012. (Bog)

PwC's Manual of accounting (2013):

PwC: *Manual of accounting - IFRS 2013*. 1. udg. Bloomsbury Professional, 2012. (Bog)

Steffensen, Skødt, m.fl. (2011):

Steffensen, Henrik m.fl.: *Årsrapporten - Kommentarer til årsregnskabsloven*. 6. udg. Karnov Group, 2011. (Bog)

Sudan, Samuelsen, m.fl. (2012)

Sudan, Sumit m.fl.: *Revision i praksis*. 1. udg. Karnov Group, 2012. (Bog)

Faglige artikler, notater mv.

Bisgaard, Anders og Seehausen, Jesper: *Going concern, konkursramte selskab og revisors ansvar - nu og i fremtiden*. I: Revision og Regnskabsvæsen nr. 1, 2013, s. 14-44 (Artikel)

Europa-Kommisionen: *Summary of Responses – Green paper, Audit Policy: Lessons from the Crisis (KOM(2011) 561)*. 4. februar 2011. Rapporten er en sammenfatning af besvarelser modtaget af Europa-Kommision i forbindelse med deres grønbog om fremtidens revisionspolitik (KOM(2011) 561). Internetadresse: http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2010/audit/summary_responses_en.pdf Tilgået den 18.7.2013 (Rapport)

IAASB: *Staff Practice Alert: Audit Considerations in Respect of Going Concern in the Current Economic Environment*. Udgivet i januar 2009 (Faglig information)

Mock, Theodore J. m.fl.: *The Unqualified Auditor's Report: A Study of User Perceptions, Effects on User Decisions and Decision Processes, and Directions for Further Research – A Revision of the Summary Report Presented to the Auditing Standards Board and the International Auditing and Assurance Standards Board on April 29, 2009*. 11. maj 2009. Rapporten er én af de undersøgelser, som ligger til grund for IAASB's projekt om "Improved Auditor's Reporting". Internetadresse: http://www.ifac.org/sites/default/files/downloads/Study_1_ASBSummaryReport.pdf Tilgået den 18.7.2013 (Rapport)

Porter, Brenda: *An Empirical Study of the Audit Expectation-Performance Gap*. I: Accounting and Business Research, vol. 24, nr. 93, 1993, s. 49-68 (Artikel)

Regnskabsteknisk udvalg (REGU) & Revisionsteknisk Udvalg (REU): *Oplysning om usikkerheder om going concern, usikkerhed ved indregning og måling*. Udgivet af: Foreningen af Statsautoriserede Revisorer (FSR), 16.12.2009 (Faglig information)

Seehausen, Jesper: *Going concern – forbehold og supplerende oplysninger*. I: Advokatavisen, 11.1.2012. Internetadresse: <http://www.advokatavisen.dk/flx/artikler/going-concern-forbehold-og-supplerende-oplysninger-422/> Tilgået den 16.7.2013 (Artikel)

Standarder, vejledninger mv.

Internationale regnskabsstandarder:

- **IAS 1** Præsentation af årsregnskaber
- **IAS 10** Begivenheder efter balancedagen
- **IASC's begrebsramme for udarbejdelse og præsentation af årsregnskaber**

Internationale revisionsstandarder:

- **ISA 200** *Den uafhængige revisors overordnede mål*
- **ISA 260** Kommunikation med den øverste ledelse
- **ISA 315** Identifikation og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation igennem forståelse af virksomheden og dens omgivelser
- **ISA 570** Fortsat drift (Going concern) (*gældende*)
- **Proposed ISA 570** Fortsat drift (Going concern) (*ikke gældende*)
- **ISA 705** Modifikationer til konklusionen i den uafhængige revisors erklæring
- Yderligere krav ifølge dansk revisorlovgivning (Bilag til Internationale Standarder om Revision)

Øvrige revisionsstandarder:

- **AU Section 341** The Auditor's Consideration of an Entity's Ability to Continue as a Going Concern (gældende i USA)

Vejledninger:

- **FSRs Regnskabsvejledning (2013):**
Regnskabsteknisk Udvalg (REGU): *Regnskabsvejledning for klasse B- og C-virksomheder*. Udgivet af: Foreningen af Statsautoriserede Revisorer (FSR), 28.2.2013 (Vejledning)
- **Erklæringsvejledningen (2009):**
Vejledning om bekendtgørelsen om godkendte revisorerers erklæringer (erklæringsbekendtgørelsen). Udgivet af: Erhvervsstyrelsen (dengang "Erhvervs og Selskabsstyrelsen"), 24.3.2009 (Vejledning)

Høringsudkast mv.:

- **FASBs Exposure Draft: Presentation of Financial Statements (Topic 205) – Disclosure of Uncertainties about an Entity's Going Concern Presumption:**
Financial Accounting Standards Board (FASB): *Presentation of Financial Statements (Topic 205) - Disclosure of Uncertainties about an Entity's Going Concern Presumption*. Udsendt den 26.6.2013 (Exposure Draft)
- **FRC: Consultation Draft: Guidance on Going Concern:**
Financial Reporting Council (FRC): *Consultation Draft: Guidance on Going Concern*. Udsendt i januar 2013.

Lovregulering

Dansk regulering:

- **Årsregnskabsloven**
LBK nr 323 af 11/04/2011: Bekendtgørelse af årsregnskabsloven
- **Revisorloven**
LOV nr 468 af 17/06/2008: Lov om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder
- **Selskabsloven**
LBK nr 322 af 11/04/2011: Bekendtgørelse af lov om aktie- og anpartsselskaber
- **IFRS-bekendtgørelsen**
BEK nr 1329 af 14/12/2004: Bekendtgørelse om anvendelse af internationale regnskabsstandarder for virksomheder omfattet af årsregnskabsloven

EU-regulering:

- **Regnskabsdirektivet**
EU's fjerde direktiv, 78/660/EØF af 25. juli 1978 om årsregnskaberne for visse selskabsformer

Øvrige kilder

Økonomi- og Erhvervsministeriet (nu Erhvervs- og Vækstministeriet): *Den finansielle sektors eksponering mod landbruget*. Udgivet den 24. november 2009 (Notat)

Bilag

Bilag 1 – Analyse af ejendomsbranchens udvikling igennem finanskrisen

Det følgende bilag var oprindeligt tiltænkt at være en del af afhandlingen, men er medtaget som bilag, da dette har været nødvendigt af hensyn til det maksimale sideantal, der er udstukket for kandidatafhandlinger for studerende på cand.merc.aud. hos Copenhagen Business School (CBS).

Bilaget indeholder en kort gennemgang af ejendomsbranchens udvikling under finanskrisen og en beskrivelse af den aktuelle økonomiske tilstand i branchen. Det er meningen, at gennemgangen skal være en del af empirien i forbindelse med afhandlingens case study af going concern i ejendomsbranchens årsregnskaber.

Krise i ejendomsbranchen

Afhandlingen er ikke ment som en brancheanalyse, men afhandlingens undersøgelser af going concern-forventningskløften tager sit udgangspunkt i ejendomsbranchen, og derfor er det nødvendigt at forstå branchens udfordringer i de senere år. I kølvandet på finanskrisen har der været megen debat om, hvorvidt både banker og ejendomsselskaber har været særlig risikovillige med en nærmest naiv tro på, at fast ejendom var en sikker investering – med højt afkast.

Ovenstående holdning afspejler sig i dansk politik i form af et udvalg under ledelse af Jesper Rangvid, professor hos CBS, der blev nedsat i forbindelse med forhandlingerne om finansloven 2012. Udvalgets opgave består i at undersøge årsagerne til finanskrisen med det formål at opstille konkrete forslag og initiativer, der kan forebygge lignende situationer i fremtiden. Udvalgets i alt 5 opgaver omfatter blandt andet følgende:

”2) Særlige nationale forhold som medvirkede til finanskrisen

Udvalget skal undersøge, hvilke særlige danske forhold som kan have medvirket til krisen i den danske finanssektor, herunder bl.a. udviklingen på ejendomsmarkedet, rammebetingelserne for kreditinstitutterne samt institutternes forretningsmodeller. Desuden skal det belyses, om aflønningsstrukturen i finansielle virksomheder kan have medvirket til for høj risikotagning.”¹⁵⁷

Det nævnes altså specifikt, at især kreditinstitutternes forretningsmodeller og udviklingen på ejendomsmarkedet bør være genstand for udvalgets undersøgelser. Udvalgets arbejde var i henhold til kommissoriet planlagt til at være afsluttet i løbet af 2012, men denne tidsfrist er i flere

---

¹⁵⁷ Erhvervs- og vækstministeriet, kommissorium om nedsættelse af udvalg om finanskrisens årsager, januar 2012 (link: <http://www.evm.dk/~media/oem/pdf/2012/pressemeddelelser-2012/24-01-12-kommissorium-for-udvalg-om-finanskrisens-rsager.ashx>, senest tilgået den 11. juni 2013)

omgange blevet udsat. Senest er det udmeldt, at udvalgets arbejde ikke forventes afsluttet før end september 2013¹⁵⁸, hvorfor det ikke har været muligt at inkludere udvalgets konklusioner på ovenstående i denne opgave.

Dog viser kommissoriet, at man fra politisk side i nogen grad er opmærksom på, at der både er en vis sammenhæng mellem finanskrisen og de forudgående års udvikling i ejendomsbranchen – men også at der er en tydelig sammenhæng ejendomsbranchens aktiviteter og bankernes vilighed til at være finansieringsgiver. Ejendomsbranchen er en meget investeringstung branche, og den eksterne finansieringsgrad er af denne grund ofte meget høj. I et senere afsnit kommer vi – med udgangspunkt i en rapport om det europæiske ejendomsmarked – nærmere ind på ejendomsbranchens aktuelle finansieringsmuligheder, som er væsentligt ændrede siden finanskrisen.

Ejendomsbranchens udvikling

For at forstå investeringslysten i ejendomsbranchen forud for finanskrisen kan man drage visse paralleller til *IT-boblen*, hvor IT-branchens aktier pludseligt faldt kraftigt efter at have toppet i marts 2000. Dette påpeges faktisk allerede i en artikel i Børsen i 2005, forud for finanskrisen, hvor den administrerende direktør for det børsnoterede ejendomsselskab Jeudan, Per W. Hallgren, henviser til, at han er *”nået frem til, at alt kan sælges. Alle grupper og alle størrelser går som varmt brød”*¹⁵⁹. Han nævner endvidere, at han er bekymret for denne udvikling, hvor afkastkravene er meget lave. De lave afkastkrav indikerer, at ejendomsinvestorerne dengang havde klare forventninger om, at der var store gevinster at hente på stigninger i ejendomsværdier, som ville kompensere for det lave, løbende afkast.

Ejendomsbranchens ligheder med IT branchens IT-boble kan eksempelvis illustreres ved den nedenstående graf i figur 1. Grafen indeholder data om markedsværdier for 7 danske ejendomsselskaber, som er noteret på Københavns Fondsbørs. De 7 selskaber omfatter samtlige ejendomsselskaber, som har været noteret siden 2005 – forud for finanskrisen – og frem til i dag. Grafen omfatter altså ikke nyere ejendomsselskaber eller afnoterede ejendomsselskaber som eksempelvis Schaumann Properties.

Grafen indeholder samtidig en grøn, stiplet linie, der illustrerer den generelle udvikling for aktier noteret på Københavns Fondsbørs (OMX Copenhagen) samt en rød, stiplet linie, der illustre-

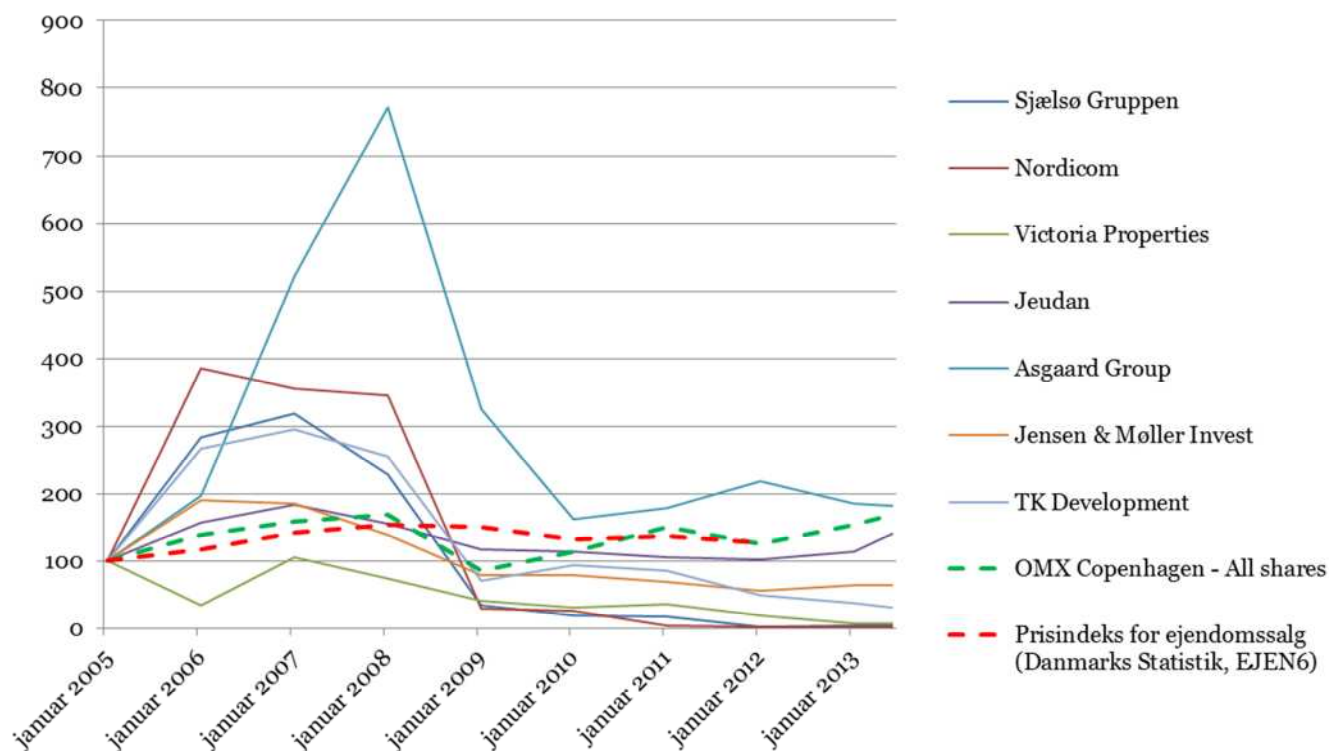
---

¹⁵⁸ TV 2 Nyhederne, ”Rapport om finanskrisen udsættes endnu engang”, 27. maj 2013 (link <http://nyhederne.tv2.dk/article.php/id-68775887:rapport-om-finanskrisen-uds%C3%A6ttes-endnu-engang.html?rss>, senest tilgået den 11. juni 2013)

¹⁵⁹ Børsen, ”Ejendoms-boblen er en realitet”, 3. marts 2005 (link: <http://borsen.dk/nyheder/avisen/artikel/12/1482834/artikel.html>, senest tilgået den 11. juni 2013)

rer udviklingen i ejendomspriser for solgte ejendomme i Danmark. Af den grund, at statistikken med udviklingen i ejendomspriser kun er tilgængelig med en vis ”forsinkelse”, er statistikken kun tilgængelig frem til 2012, hvor det ses, at den røde, stiplede linie stopper. Alle værdier er indekseret (januar 2005 = 100) for at øge sammenligneligheden.

Figur 1 Indekseret udvikling i aktiekursen for udvalgte, børsnoterede selskaber sammenholdt med den generelle prisudvikling på ejendomsmarkedet samt den generelle udvikling for aktier noteret på Københavns fondsbørs (januar 2005 = 100)

Kilde: Egen tilvirkning. Historiske data om udvikling i aktiekurser i perioden januar 2005 – juni 2013 er fra www.euroinvestor.dk. Historiske data om udvikling i indeks ”OMX Copenhagen – All shares” er ligeledes fra www.euroinvestor.dk. Historiske data om udvikling i ejendomspriser er fra Danmarks Statistiks serie ”EJEN6” eksklusive landbrugsejendomme.

Med undtagelse af Victoria properties (grøn linie, ikke stiple) er det tydeligt at se, at alle kurverne har stort set samme mønster. Kurverne stiger hen i mod perioden 2007-2008, hvor finanskrisen bliver en realitet, hvorefter der ses en klar faldende tendens. Det interessante er dog, at 4 af de 7 ejendomsselskaber (Sjælsø Gruppen, Nordicom, Asgaard Group og TK Development) forud for finanskrisen stiger ret kraftigt i forhold til den generelle prisudvikling på ejendomsmarkedet. Til gengæld ses det også, at selskabernes markedsværdi falder tilsvarende kraftigt under finanskrisen. De fleste af selskaberne falder faktisk til en indekseværdi lavere end 100, selvom den generelle prisudvikling for solgte ejendomme i Danmark faktisk holder sig på et niveau, der trods alt er højere end udgangspunktet i 2005. En forklaring kan være, at der i kursen er indbygget visse forventninger til fremtiden, herunder at selskabets

---

muligheder for at løbende at refinansiere driften kan vurderes at være forværret. Hvis ikke selskabet har mulighed for at fortsætte driften, vil ejendomsprojekter mv. risikere at blive solgt med tab til fordel for en kort tidsmæssig horisont for et salg. Især selskaber, hvor dyre ejendomsprojekter ikke forventes at kunne afsættes til de nuværende, lavere ejendomspriser, vil være i denne risikozone.

Det skal nævnes, at udviklingen i det danske ejendomsmarked generelt (repræsenteret ved den røde, stiplede kurve) ikke kan sammenlignes direkte med børsværdien af de 7 ejendomsselskaber. Det skyldes blandt andet, at ejendomsselskaberne kan have udenlandske aktiviteter, at der kan være forskel på prisudviklingen i danske storbyer kontra provinsen samt at ejendomsselskaberne kan have ejendomsprojekter, hvor det gennem ejendomsudvikling netop er målet at skabe øget værdi ud over den normale prisudvikling (eksempelvis via byudvikling af nye områder, modernisering af gamle bygninger, mv.). Ovenstående graf illustrerer dog meget godt de tendenser, som har præget ejendomsbranchen i de seneste 8 år.

En tidligere opfattelse af ejendomsbranchen som en ufejlbarlig, og alligevel højprofitabel investering er efter finanskrisen afløst af en mere kritisk holding i forhold til risikoprofil og rentabilitet. Administrerende direktør for Sjælsø Gruppen, Flemming Joseph Jensen, har i denne forbindelse tidligere udtalt, at *”vi (ejendomsselskaberne, red.) er ikke en livret for bankerne, fordi vi har den branchekode, vi nu engang har”*¹⁶⁰, hvilket understøtter den ovenstående opfattelse.

Ejendomsmarkedets tilstand

Som en afslutning på gennemgangen af ejendomsbranchens tilstand, hvor vi ovenfor især har fokuseret på branchens finansielle udfordringer, vil vi i det følgende kort se på ejendomsmarkedets tilstand og forventninger til den fremtidige udvikling. Uden at det er ment som en egentlig markedsanalyse, vurderes det at være vigtigt at opnå en vis forståelse for aktuelle og fremtidige markedsforhold for at kunne vurdere et selskabs muligheder og risici. Det kan have stor betydning for et ejendomsselskabs muligheder for at fortsætte driften, hvorvidt man i budgetter i flere år fremover bør kalkulere med et udfordrende marked og vanskelige finansieringsvilkår. I sagens natur er der en sammenhæng mellem en budgetperiodes længde og usikkerheden omkring budgettets forudsætninger, og dette kan være en begrænsning i forhold til at indgå varige aftaler om eksempelvis oprettelse af kreditfaciliteter. Endvidere har det stor betydning i forhold til ejendomsbranchens muligheder for at opnå projektf finansiering, at finansieringsgiveres risiko-

---

¹⁶⁰ Berlingske Business, ”Sjælsø lover afkast til de risikovillige”, 17. august 2011 (link: <http://www.business.dk/ejendomme/sjaelsoe-lover-afkast-til-de-risikovillige>, senest tilgået den 11. juni 2013)

---

villighed umiddelbart er mindre end tidligere, samtidig med at prisudviklingen på ejendomsmarkedet er under pres.

Urban Land Institute (ULI) og revisions- og rådgivningsvirksomheden PwC udgiver i samarbejde årligt en analyse af ejendomsmarkedet, ”Emerging Trends in Real Estate”. Analysen udarbejdes særskilt for verdensdelene ”Americas”, ”Asia Pacific” samt ”Europe”. For at bevare fokus på den danske ejendomsbranche (hvor det kan nævnes, at flere af de ovennævnte børsnoterede ejendomsselskaber generelt har koncentreret deres aktiviteter i Danmark og det øvrige Europa), vil vi fokusere på analysen af det europæiske marked, ”Emerging Trends in Real Estate Europe 2013”¹⁶¹. Analysen er baseret på interviews med mere end 500 personer med tilknytning til ejendomsbranchen i Europa¹⁶², herunder danske Jesper Damborg, som er administrerende direktør hos Saxo Properties¹⁶³.

Analysens hovedkonklusioner er, at udsigterne – trods et stadigt udfordrende ejendomsmarked – vurderes at være de mest positive siden 2008, samt at der er en ny tendens hvad angår branchens adgang til finansiering. Analysen bemærker, at tendenser peger i retningen af, at der mindre fremmedkapital til rådighed, men at der i højere grad bliver stillet egenkapital til rådighed fra risikovillige investorer – ”new normal”, kaldes fænomenet i rapporten. Udtrykket er formentlig en henvisning til, at en stor del af den risikovillige kapital i ejendomsbranchen tidligere er stillet til rådighed af finansieringsgivere, men at den finansielle sektor i lyset af finanskrisen har ønsket at nedbringe sin eksponering over for særligt risikofyldte markeder. Analysen konkluderer endvidere, at *”fremmedkapital forventes at være tilgængelig primært for dem, som ikke har brug for den”*¹⁶⁴. Konklusionen understreger, at egenfinansiering og soliditetsgrad fremover formentlig vil være nøgletemaer, når et ejendomsprojekt skal finansieres.

Dette blev tidligere i afhandlingen diskuteret ved gennemgangen af årsrapporten 2012 for Sjælsø Gruppen, hvor det blev konstateret, at der trods kapitaltab som følge af det akkumulerede underskud i perioden 2009 – 2012 ikke er blevet gennemført – og umiddelbart heller ikke planlægges nogen - kapitaludvidelse gennem indskud fra selskabets investorer. Ifølge analysens konklusioner kan dette være en hæmsko i forhold til at opnå adgang til fremmedfinansiering af

---

¹⁶¹ Publikationen ”Emerging Trends in Real Estate Europe 2013” er tilgængelig på Urban Land Institutes (ULI) hjemmeside sammen med et ”executive summary” af rapportens konklusioner (link: <http://www.uli.org/research/centers-initiatives/center-for-capital-markets/emerging-trends-in-real-estate/europe/>, senest tilgået den 13. juni 2013)

¹⁶² Dette fremgår af side 58 i publikationen ”Emerging Trends in Real Estate Europe 2013”, hvor også navnene på de interviewede personer er nævnt.

¹⁶³ Saxo Properties A/S er et ejendomsselskab i Saxo Bank-koncernen. Det henvises til selskabets hjemmeside (<http://www.saxoproperties.com/>) for yderligere informationer.

¹⁶⁴ Dette fremgår af Executive summary (side 3) i publikationen ”Emerging Trends in Real Estate Europe 2013”. Uddraget er oversat fra engelsk til dansk.

---

kommende ejendomsprojekter. Modsat antyder analysen dog, at Sjælsø Gruppen i stedet med fordel kan satse på øget (fremmed) egenfinansiering ved eksempelvis joint ventures med andre investorer og partnere, som har den nødvendige kapital til rådighed. Flemming Joseph Jensen, administrerende direktør for Sjælsø Gruppen, har i tråd med dette tidligere udmeldt (tilbage i 2011), at Sjælsø Gruppen gerne søgte denne type partnere, men at mange stadig var tilbageholdende¹⁶⁵. Meget tyder dog på, at denne tilbageholdenhed er afløst af en større investeringslyst. I april 2013 har Benny Buchardt, investeringsdirektører hos pensionskassen Pensam, ifølge en artikel i dagbladet Børsen udtalt, at *”der bliver i øjeblikket bygget for meget store beløb af os og andre pensionskasser. Lige nu er det en fordel at have en formue, og vi har jo pengene, når der er en pensionsformue, der skal investeres. Det er mere pensionskasserne end developerne, der i dag tager initiativet til projekterne”*¹⁶⁶.

---

¹⁶⁵ Berlingske Business, ”Sjælsø lover afkast til de risikovillige”, 17. august 2011 (link: <http://www.business.dk/ejendomme/sjaelsoe-lover-afkast-til-de-risikovillige>, senest tilgået den 11. juni 2013)

¹⁶⁶ Børsen, ”Pensionskasser tager milliardudlån fra bankerne”, 18. april 2013 (link: <http://borsen.dk/nyheder/avisen/artikel/11/46323/artikel.html>, senest tilgået den 11. juni 2013)

Bilag 2 – Opsummering af afhandlingens empiri

I det følgende bilag er opsummeret den empiri, som er inddraget i afhandlingen.

Opsummeringen er først og fremmest af hensyn til læser. Herudover har det været nødvendigt af hensyn til det maksimale sideantal, der er udstukket for kandidatafhandlinger for studerende på cand.merc.aud. hos Copenhagen Business School (CBS), at dele af opgavens empiri udelukkende omtales i dette bilag til afhandlingen.

Det anbefales derfor, at læser sætter sig ind i indholdet af dette bilag for at få et overblik over afhandlingens empiri, der lægger til grund for afhandlingens overvejelser og konklusioner.

Bilag 2.1: Afhandlingens kapitel 2 - Regnskabsmæssig regulering af going concern

- Der er stor lighed mellem de internationale regnskabsstandarder og fortolkningen af årsregnskabsloven.
- Det er ledelsens ansvar – både regnskabsretligt og selskabsretligt – at vurdere going concern-evnen.
- Ledelsens vurdering skal omfatte en periode på minimum 12 måneder, men dog skal der også tages hensyn til informationer om begivenheder og forhold ud over denne periode.
- Information om begivenheder efter balancedagen skal inddrages i ledelsens vurdering af going concern, uanset at begivenheden ikke var indtruffet senest på balancedagen.
- Ledelsens vurdering er meget individuel og afhænger af konkrete omstændigheder.
- Hvis væsentlig usikkerhed om evnen til at fortsætte driften, skal ledelsen give tilstrækkelige oplysninger herom i årsregnskabet.
- Pt. indeholder den regnskabsmæssige regulering ikke nogen nærmere definition af begrebet ”væsentlig usikkerhed”, men IFRIC har foreslået ændringer til de internationale regnskabsstandarder, som indeholder yderligere vejledning herom.
- Den nuværende fortolkning af væsentlig usikkerhed beror i høj grad på, hvad der findes væsentligt for regnskabslæser samt vejledningen i den revisionsmæssige regulering.

-
- Usikkerheden skal oplyses i både årsregnskabet og ledelsesberetningen (for danske selskaber), men man kan eventuelt nøjes med at lade oplysningen indeholde i årsregnskabet, hvis ledelsesberetningen henviser hertil.
  - Det fremgår ikke nærmere af den nuværende regnskabsmæssige regulering, hvad der præcist bør oplyses i årsregnskabet om eventuelle usikkerheder. IFRIC har dog foreslået ændringer til de internationale regnskabsstandarder, som indeholder yderligere vejledning herom.

Forbedringspunkter:

- I. Klarere definition af begrebet væsentlig usikkerhed samt nærmere vejledning om, hvornår en usikkerhed kan anses for væsentlig.
- II. Præcisering af krav til oplysning om usikkerheder i årsregnskabet samt nærmere vejledning om, hvad der anses for relevant (og væsentligt) for regnskabsbruger i denne henseende.

Bilag 2.2: Afhandlingens kapitel 3 - Revisionsmæssig regulering af going concern

- Der er en særskilt revisionsstandard om going concern, ISA 570, som regulerer revisors tilrettelæggelse, udførelse samt rapportering af revisors revision af going concern-forudsætningen.
- Revisor skal som udgangspunkt kun udføre risikovurderingshandlinger i forhold til going concern samt tage stilling til ledelsens vurdering heraf.
- Revisor skal derudover foretage yderligere, mere dybdegående revisionshandlinger i de tilfælde, hvor revisor bliver opmærksom på begivenheder og forhold, der kan rejse tvivl om going concern-evnen.
- Det er "kun" revisors ansvar at opnå revisionsbevis for rigtigheden af ledelsens vurdering af going concern-evnen. Det er ledelsens ansvar at foretage vurderingen heraf.
- Revisors stillingtagen til ledelsens vurdering kræver ikke nødvendigvis, at ledelsen har udarbejdet detaljerede analyser, hvis selskabet historisk set har haft overskudsgivende aktiviteter og let adgang til finansiering.
- Revisor skal konkludere på det opnåede revisionsbevis og vurdere konsekvensen for revisionspåtegningen.
- Supplerende oplysning hvis væsentlig usikkerhed, og dette er tilstrækkeligt beskrevet i årsregnskabet
- Forbehold (og eventuelt afkræftende konklusion) hvis væsentlig usikkerhed, og dette ikke er tilstrækkeligt beskrevet i årsregnskabet
- Forbehold og afkræftende konklusion hvis ledelsen har anvendt going concern-forudsætningen, uden at dette er passende
- Begrebet "væsentlig usikkerhed" lægger i høj grad op til, at det er revisors professionelle dømmekraft, som skal vurdere, hvorvidt det er en væsentlig information i forhold til regnskabsbrugers forståelse af årsregnskabet.
- Europa-Kommissionen har udsendt forslag til ny forordning på baggrund af deres grøn-bog og de indkomne kommentarer til denne. Der lægges op til, at revisor eksplicit skal redegøre for dennes vurdering af going concern-evnen i revisors erklæring.

- IAASB har udsendt en "Invitation to Comment" som en forløber for et nyt Exposure Draft, der er forventet i juni 2013, men i skrivende stund endnu ikke er frigivet. I denne ITC er der givet udtryk for, at det er IAASB's holdning, at revisor i sin erklæring eksplicit bør tage stilling til anvendelse af going concern-forudsætningen samt forklare revisors ansvar i relation til vurderingen heraf.

Forbedringspunkter:

- III. Yderligere information i revisors erklæring til regnskabslæser om revisors ansvar samt revisionshandlinger i relation til vurderingen af going concern-evnen – også hvis ikke der er identificeret nogen usikkerhed.
- IV. Revisor skal eksplicit redegøre for dennes vurdering af going concern-evnen.

Bilag 2.3: Afhandlingens kapitel 4 – Informationsniveau i ejendomsbranchens regnskaber

- I kapitlet blev analyseret udviklingen i informationsniveauet i årsrapporterne for Asgaard Group samt Sjælsø Gruppen – før og efter finanskrisen.
- Det konstateredes, at informationsniveauet omkring going concern (herunder likviditetsrisici, finansielle risici mv.) var meget forskelligt på trods af, at begge selskaber var børsnoterede selskaber og aflagde årsrapporten efter den samme regnskabsmæssige begrebsramme.
- Forskellene skyldes formentlig graden af den ”åbenhed” over for omverdenen, som udvises af ledelsen, snarere end forskellige fortolkninger af den regnskabsmæssige begrebsramme.
- Det er som udgangspunkt til regnskabsbrugers fordel, at regnskabet indeholder tilstrækkeligt med information omkring going concern, men for ledelsen er det også en afvejning af, hvor meget man vil ”blotte” sine risici og udfordringer over for sine konkurrenter.

Forbedringspunkter:

- V. Yderligere vejledning i den regnskabsmæssige regulering omkring den information (om going concern), som anses for at bidrage til regnskabslæsers udbytte af årsregnskabet.

Bilag 2.4: Sammenfatning af besvarelser modtaget til Europa-Kommissionens grønbog om "Revisionspolitik: Læren af krisen" (KOM(2011) 561)

- Besvarelserne indgår som en del af afhandlingens empiri, da de bidrager med synspunkter fra forskellige parter omkring blandt andet, hvordan forventningskløften og revisors rapportering kan forbedres. Europa-Kommissionen har i alt er modtaget 688 besvarelser, og disse er opsummeret i ét dokument.
- Nedenfor er i uddrag bragt nogle af de synspunkter og forslag, som respondenterne har bidraget med, hvad angår forventningskløften i relation til going concern. Nederst er opsummeret de vigtigste "forbedringsforslag", som kan udtrages af empirien.
- Revisorstanden:
  - *"Quite a number of respondents feel that the role of the auditor could be expanded if those charged with governance were to provide more information in the annual report (e.g. assumptions underlying going concern and the key risks associated with the entities' business model) and the auditor could then provide assurance on this information."* (side 7)
  - *"The majority of respondents believe there is a need to better set out the role, purpose, scope and limitations of audits."* (side 7)
  - *"The respondents generally confirmed that more information could be provided but many maintain that the expectation gap is unlikely to be closed. Nonetheless, what an audit does and does not do should be clearly spelt out especially with more disclosures on the work conducted on key areas of judgement [...]"* (side 7)
- Investorer:
  - *"Most investors believed that auditors should also provide comfort regarding the financial health of companies, but only within their current remit and without any extension of the auditors' role. Specifically, investors underline the importance of the going concern assumption, both in terms of its disclosures by the company and its validation by auditors [...]"* (side 8)
  - *"Moreover, investors suggested that auditors should improve their reporting by explaining what they have done during an audit."* (side 8)
  - *"Most investors were of a view that audit reports should be more qualitative and the negative perception towards audit qualifications should be reconsidered. As a solution, investors propose more informative auditor opinions, more frequent use of the "emphasis of matter" statements"* (side 8)

-
- Offentlige myndigheder
    - *“Most respondents argue that the current role of an auditor is an assurance concerning historical information, not forward looking information. Auditors should not replace the role of rating agencies and analysts, nor of those entrusted with governance.”* (side 9)
    - *“Most respondents agreed that it is important to bridge the expectation gap, to the extent possible, by explaining the methodology used by auditors to users.”* (side 9)
    - *“They agree that there is a need for better communication between auditors, audit committees and external stakeholders. Improved communication, inside or outside the audit report, would be beneficial and might help diminish the expectations gap of stakeholders.”* (side 10)

  - Regnskabsflæggere, erhvervsforeninger mv.
    - *“There is strong support from business respondents that audits should never be considered to provide comfort on the financial health of companies since this would transform audit opinions into credit ratings.”* (side 11)
    - *“Auditor's role should be to give assurance on the financial statements based on historical data. If users require more information, they would be able to form their opinion on the health of the company, based on the financial statements, possibly guided by rating agencies or other professionals in assessment”* (side 11)
    - *“On the audit methodology issue, all respondents admitted that the audit methodology should be better explained to the public and the users but this explanation should not be included within the audit opinion.[...] The opinion should clearly state the responsibility of the auditor and the work performed. Auditors should provide more detailed information as well as more information on key judgments.”* (side 11)

Forbedringspunkter:

- VI. Revisors rolle kunne udvides, hvis ledelsen i årsregnskabet var pligtig til at medtage yderligere information omkring going concern-*evnen*. På denne måde vil revisor indirekte skulle erklære sig om informationen som en del af revisionspligten – uden at revisors rolle direkte udvides til at omfatte en erklæring om going concern-*evnen*.

Bilag 2.5: Uddrag af rapporten ”The Unqualified Auditor’s Report: A Study of User Perceptions, Effects on User Decisions and Decision Processes, and Directions for Further Research – A Revision of the Summary Report Presented to the Auditing Standards Board and the International Auditing and Assurance Standards Board on April 29, 2009”

- Rapporten indgår som en del af IAASB’s beslutningsgrundlag i forbindelse med deres projekt om ”Improved Auditor’s Reporting”, hvor det er hensigten at forbedre revisors erklæring om revision – blandt andet med henblik på at begrænse forventningskløften.
- Undersøgelserne bag rapporten består primært af fokusgruppeundersøgelser, hvor både regnskabsbrugere, regnskabsaflæggere samt revisorer har deltaget. I fokusgrupperne er deltagerne blandt andet blevet spurgt om deres opfattelse af informationsværdien af revisors erklæring, samt hvad der forventes af revisors erklæring i forhold til going concern – herunder hvilket arbejde der må forventes af revisor.
- Nedenstående uddrag er relevant at inddrage i afhandlingens empiri hvad angår forventningskløften i relation til going concern. Nederst er opsummeret de vigtigste ”forbedringsforslag”, som kan uddrages af empirien.
  - **”2.1.6 Going Concern.** In general, there was a consensus among the various focus group participants that a going concern opinion is beneficial to users of the financial statements. User groups assumed that if additional language related to going concern is not included in the auditor's report, a going concern analysis was performed and the auditor concluded it was not an issue. There were differences in perception, however, between the auditor group and the user groups as to the degree of analysis performed. Auditors stressed their going concern analyses consist of forecasting cash flows and other key financial data for one year to determine if the company likely will have sufficient liquidity to operate through that year and that they do not evaluate management, the company’s business model, the quality or competitiveness of products, etc. In other words, auditors do not perform an analysis that might be performed by a Wall Street financial analyst to determine if a company is a good investment.

There also was discussion of what might be implied by the absence of a going concern unqualified auditor’s report For example, one CFO said he thought peo-

---

ple believe not having the going concern statement means the company is financially healthy and they have sound business practices. Another CFO said there is an implication a company is financially healthy by the virtue of the lack of a going concern statement and that is a reasonable expectation of the reader of the report. However, a third CFO said he did not agree with that assumption as there is a difference between being financially healthy, meaning the company is not going out of business, and being a good value, meaning they are a well-run, successful business.” (side 6)

- **“2.1.8 Differences between Auditor Intent and User Perceptions of Intent.** Detailed examination of the focus group results reveals a serious disconnect between what auditors may believe they are communicating in an unqualified auditor’s report and what users infer from that report. Focus groups consisting of users revealed a wide range of perceptions about what information is communicated but the source of the differences became more apparent during the focus group consisting of audit partners and managers. We found the auditor participants themselves had disagreements when describing the intended information content of unqualified auditor’s reports.” (side 7)

Forbedringspunkter:

- VII. Revisors erklæring kan mere tydeligt informere om den grad af sikkerhed, som den kan forventes at give om årsregnskabet, herunder hvad regnskabsbruger kan forvente af sikkerhed om en virksomheds fortsatte drift, hvis revisor afgiver en ”blank” erklæring.

Bilag 3 – Eksempel på en going concern-note fra FSR's regnskabsvejledning (2013)

Dette bilag består af et uddrag af FSR's Regnskabsvejledning (2013). Uddraget viser et eksempel på hvilke oplysninger, der bør medtages i årsregnskabet, hvis der er konstateret væsentlig tvivl om begivenheder og forhold, som har betydning for going concern-evnen.

"Selskabet har i regnskabsåret oplevet en væsentlig tilbagegang i indtjeningen, der primært skyldes, at selskabets kunder har oplevet en tilbagegang i efterspørgslen på markedet. Selskabet har derfor på nuværende tidspunkt opbrugt de likvide reserver, idet kassekrediten er trukket op til den maksimale trækingsrettighed.

Selskabet oplever på nuværende tidspunkt en svagt stigende efterspørgsel og forventer derfor en forbedret indtjening i de kommende regnskabsår.

Selskabet har på nuværende tidspunkt ikke indgået nødvendige aftaler om yderligere finansiering for det kommende år. Ledelsen fører forhandlinger med pengeinstituttet om muligheder og vilkår for at optage yderligere lån til finansiering af driften og de nødvendige investeringer i det kommende regnskabsår. Det er ledelsens vurdering, at låneansøgningerne vil blive imødekommet, og årsregnskabet er derfor aflagt under forudsætning af fortsat drift."¹⁶⁷

---

¹⁶⁷ FSR's regnskabsvejledning (2013), appendiks F (side 230) samt appendiks G (side 326), der indeholder et eksempel på en årsrapport for henholdsvis en klasse B- og en klasse C-virksomhed. Eksemplet er givet i kommentarerne til årsrapporteksemplerne.

Bilag 4 – Udklip af tabel fra erklæringsvejledningen (2009)

Nedenstående udklip af erklæringsvejledningen (2009) viser, at en afkræftende konklusion umiddelbart ikke er en mulighed, hvis årsregnskabet ikke indeholder tilstrækkelig beskrivelse om usikkerheder relateret til going concern forudsætningen – såfremt dette ellers er aktuelt. Ifølge udklipet er et forbehold tilstrækkeligt (markeret med en rød ring).

Figur 2 Udklip af oversigt medtaget i Erhvervsstyrelsens (på tidspunktet for udgivelsen dog benævnt ”Erhvervs- og Selskabsstyrelsen”) vejledning om bekendtgørelsen om godkendte revisorer erklæringer (erklæringsbekendtgørelsen), der indeholder en oversigt over konsekvenser for erklæringsafgivelsen i relation til selskabers evne til at fortsætte som en going concern

Going concern valgt som regnskabsprincip	Relevant valg	Omtale af usikkerhed	
		Tilstrækkelig	Utilstrækkelig
	Ikke relevant valg	Supplerende oplysning	Forbehold
Going concern ikke valgt som regnskabsprincip	Relevant valg	Afkæftende konklusion	
	Ikke relevant valg	Supplerende oplysning	
		Afkæftende konklusion	

Kilde: Udklip af oversigt medtaget på side 22 i Erhvervsstyrelsens (på tidspunktet for udgivelsen dog benævnt ”Erhvervs- og Selskabsstyrelsen”) vejledning om bekendtgørelsen om godkendte revisorer erklæringer (erklæringsbekendtgørelsen).

Bilag 5 – Udklip af tabel fra artikel i magasinet ”Revision og Regnskabsvæsen”

Nedenstående udklip af en artikel af Bisgaard og Seehausen i magasinet ”Revision og Regnskabsvæsen” viser, at det umiddelbart er muligt at afgive et forbehold med både en ”bortset fra”-konklusion eller en afkræftende konklusion (markeret med en rød ring).

Figur 3 Udklip af oversigt medtaget af Bisgaard og Seehausen i en artikel i magasinet Revision og Regnskabsvæsen i januar 2013, der viser en oversigt over konsekvenser for erklæringsafgivelsen i relation til selskabers evne til at fortsætte som en going concern

Væsentlig usikkerhed om fortsat drift		Omtale af usikkerhed i årsregnskabet	
		Tilstrækkelig	Utilstrækkelig
Going concern valgt som regnskabsprincip	Relevant valg (enig med ledelsen)	Supplerende oplysninger vedrørende forhold i regnskabet Konklusion uden forbehold	Forbehold for manglende oplysninger Konklusion med forbehold eller afkræftende konklusion
	Ikke relevant valg (uenig med ledelsen)	Forbehold for fortsat drift Afkæftende konklusion	Forbehold for fortsat drift og forbehold for manglende oplysninger Afkæftende konklusion
Going concern ikke valgt som regnskabsprincip ¹	Relevant valg (enig med ledelsen)	Supplerende oplysninger vedrørende forhold i regnskabet Konklusion uden forbehold	

Kilde: Udklip af oversigt medtaget på side 21 i følgende artikel: Bisgaard, Anders og Jesper Seehausen: Going concern, konkursramte selskab og revisors ansvar - nu og i fremtiden. I: Revision og Regnskabsvæsen nr. 1, 2013, s. 14-44.

Bilag 6 – Udklip af revisionspåtegning i årsrapporten 2012 for Helnan Holding A/S

Nedenstående er et udklip af revisionspåtegningen i årsrapporten 2012 for Helnan Holding A/S, der er modificeret med et forbehold og en manglende konklusion. Yderligere kildehenvisning fremgår af fodnoten.

”Forbehold

Grundlag for manglende konklusion

Koncernregnskabet og årsregnskabet er aflagt under forudsætning om fortsat drift. Det er en forudsætning for koncernens og moderselskabets fortsatte drift, at der opnås tilsagn om finansiering af aktiviteten i det først kommende år. [Ledelsen] fører fortsat forhandlinger med kreditinstitutter. Forhandlinger med kreditinstitutterne er komplekse og afhængige af, at der findes en samlet løsning på den komplicerede finansieringsstruktur samt at der opnås tilsagn kreditinstitutterne imellem.

Vi har ved revisionen ikke opnået egnet revisionsbevis til at kunne udtrykke en konklusion om koncernregnskabet og årsregnskabet.

Manglende konklusion

På grund af betydeligheden af det forhold, det er beskrevet i grundlaget for manglende konklusion, har vi ikke været i stand til at opnå tilstrækkeligt og [egnet] revisionsbevis der kan danne grundlag for en konklusion. Vi udtrykker derfor ingen konklusion på koncernregnskabet og årsregnskabet.”¹⁶⁸

---

¹⁶⁸ Uddrag af den uafhængige revisors revisionspåtegning (side 6-7) i årsrapporten 2012 for Helnan Holding A/S. Årsrapporten kan rekvireres via Det Centrale Virksomhedsregister (www.cvr.dk) eller kan udleveres på forespørgsel hos afhandlingens forfatter.

Bilag 7 – Udklip af IAASB's eksempel på en ny standarderklæring om revision

Nedenstående er et udklip af IAASB's Exposure Draft om ændringer til ISA 570. Udklippet omfatter det nye vejledende afsnit A22, som indeholder et eksempel på et nyt afsnit om going concern, der – ifølge det nye Exposure Draft – skal medtages i revisors erklæring, uanset om der er identificeret en væsentlig risiko eller ej. Eksemplet i afsnit A22 kan bruges i den situation, hvor going concern-forudsætningen er vurderet passende, og der ikke er identificeret væsentlig usikkerhed. Yderligere kildehenvisning fremgår af fodnoten.

"A22. The following is an illustration of the statement included in the auditor's report when the auditor has obtained sufficient appropriate audit evidence regarding the appropriateness of management's use of the going concern basis of accounting and a material uncertainty has not been identified:

Going Concern

The Company's financial statements have been prepared using the going concern basis of accounting. The use of this basis of accounting is appropriate unless management either intends to liquidate the Company or to cease operations, or has no realistic alternative but to do so. As part of our audit of the financial statements, we have concluded that management's use of the going concern basis of accounting in the preparation of the Company's financial statements is appropriate.

Management has not identified a material uncertainty that may cast significant doubt on the entity's ability to continue as a going concern, and accordingly none is disclosed in the financial statements. Based on our audit of the financial statements, we also have not identified such a material uncertainty. However, neither management nor the auditor can guarantee the Company's ability to continue as a going concern."¹⁶⁹

---

¹⁶⁹ Uddrag af afsnit A22 i "Proposed ISA 570 (Revised)", der er udgivet af IAASB den 25. juli 2013 (link: <http://www.ifac.org/publications-resources/reporting-audited-financial-statements-proposed-new-and-revised-international>, tilgået den 29. juli 2013)

Bilag 8 – Udklip af supplerende oplysninger i årsrapporterne 2011 og 2012 for Sjælsø Gruppen

Nedenstående er et udklip de supplerende oplysninger om usikkerhed om going concern, der er indsat i revisionspåtegningerne i årsrapporterne for henholdsvis 2011 og 2012 for Sjælsø Gruppen. Begge supplerende oplysninger omhandler usikkerhed om going concern, men i 2012 er den supplerende oplysning væsentligt udvidet i omfang.

Udklip af revisionspåtegningen i årsrapporterne for 2012 og 2011 for Sjælsø Gruppen:

Årsrapporten 2012:

SUPPLERENDE OPLYSNINGER VEDRØRENDE FORHOLD I REGNSKABET

Usikkerhed vedrørende going concern

Ved udarbejdelsen af vores konklusion på koncernregnskabet og årsregnskabet, som er uden forbehold, har vi vurderet tilstrækkeligheden af oplysningerne i note 0 i årsrapporten, som beskriver forudsætningerne og usikkerhederne vedrørende koncernens og moderselskabets evne til at fortsætte driften mindst frem til 31. december 2013. Disse forudsætninger og usikkerheder indikerer sammen med de øvrige forhold, som er forklaret i note 0 i årsrapporten, at der er væsentlig usikkerhed, som kan rejse betydelig tvivl om koncernens og moderselskabets evne til at fortsætte driften. Ledelsen har vurderet, at de i note 0 omtalte forudsætninger vedrørende likviditet og finansiering opfyldes, og har derfor aflagt årsrapporten under forudsætning af going concern.

Usikkerhed vedrørende værdiansættelse af aktiver

Ved udarbejdelse af vores konklusion på koncernregnskabet og årsregnskabet, som er uden forbehold, har vi vurderet tilstrækkeligheden af oplysninger om væsentlig usikkerhed og henleder opmærksomheden på note 0, hvor ledelsen har redegjort for, at der er væsentlig usikkerhed knyttet til værdiansættelsen af goodwill, tilgodehavender hos associerede virksomheder og projektbeholdning for egen regning.

Årsrapporten 2011:

SUPPLERENDE OPLYSNING VEDRØRENDE FORHOLD I REGNSKABET

Uden det har påvirket vores konklusion henvises til omtale af "Forudsætninger og usikkerheder vedrørende finansiering og markedsgrundlag" i note 32.

Bilag 9 – Referat af personlige interviews med Lars Kiertzner og Pia Flade Larsen

Nedenstående er et referat af de personlige interviews, som er gennemført i forbindelse med udarbejdelsen af den nærværende afhandling. Der er gennemført i alt 2 interviews med henholdsvis Pia Flade Jensen, kreditspecialist hos Nykredit, samt Lars Kiertzner, chefkonsulent hos FSR og tidligere lektor ved institut for Revision og Regnskab på CBS. Spørgsmålene til interviewene er opstillede på baggrund af forbedringspunkter, og de interviewedes svar skal derfor ses som et input til den nedenfor følgende diskussion af forbedringspunkterne. Pia arbejder som kreditspecialist hos finansieringsgiveren Nykredit og beskæftiger sig med kreditvurdering af mellemstore selskaber i både ejendomsbranchen og andre brancher. Hun har ikke en revisionsmæssig baggrund men kan anses for at være en professionel regnskabsbruger. Lars er ansat som chefkonsulent hos FSR og ud over at være repræsentant for revisorerens brancheorganisation, kan han anses for at være ekspert i den revisions- og regnskabsmæssige regulering.

Interviewene er optaget på diktafon og kan udleveres på forespørgsel.

Interview med Lars Kiertzner, chefkonsulent hos FSR

Interviewet er gennemført fredag d. 2. august 2013 hos FSR's domicil på adressen Kronprinsessegade, 1360 København K

Introduktion: Afhandlingen undersøger forventningskløften mellem regnskabsbruger og revisor i relation til going concern. Set i lyset af finanskrisen har især ejendomsselskaber været ramt hårdt af svære finansieringsvilkår og faldende ejendomspriser, hvilket har haft stor betydning for deres evne til at fortsætte driften. Ejendomsselskaber er derfor brugt som case study i afhandlingen, og det vil i spørgsmålene være udgangspunktet, at der er tale om ejendomsselskaber.

Det er afhandlingens formål at søge forbedringspunkter, der kan være med til at begrænse forventningskløften mellem regnskabsbruger og revisor i relation til going concern. De nedenstående spørgsmål er udformet med henblik på at søge kommentarer på disse forbedringspunkter. Forbedringspunkterne fremgår dog ikke direkte af spørgsmålene.

Begrebet ”væsentlighed usikkerhed”

- Begrebet ”væsentlig usikkerhed” er ikke klart defineret med hensyn til graden af usikkerhed. I både den britiske og amerikanske regulering ser man en udvikling i retning af at definere ”graden af usikkerhed”. Hvor vigtigt tror du, at det er at definere begrebet i forhold til at begrænse forventningskløften?

LKR:

- *Lars mener, at det er noget, som der skal arbejdes med, da begrebet er upræcist.*
  - *Lars har selv den opfattelse, at "væsentlig usikkerhed" må være, når der er tale om mellem 10 % og 90 % usikkerhed om en virksomheds overlevelse, fordi der er "klare regler i begge ender". Lars pointerer, at det dog er uklart, hvor stort dette "grå område" er, men at det bør afklares nærmere – især af hensyn til forventningskløften.*
  - *Han mener i øvrigt, at begrebet bør defineres i den regnskabsmæssige regulering, da revisor ikke skal pålægges en rapporteringspligt, der går videre end regnskabsreguleringen.*
  - *IAASB's udspil til ISA 570 (Revised) er uklar med hensyn til en definition af begrebet, og Lars mener, at dette skyldes, at IAASB afventer udviklingen i den regnskabsmæssige regulering.*
- **Tror du, at det kan det være en fordel med en "streng" fortolkning af begrebet, så man ofte vil se, at årsregnskaber indeholder en beskrivelse af væsentlige usikkerheder? På denne måde vil det sikres, at regnskabsbruger har informationen og selv kan forholde sig til graden af usikkerhed.**

LKR:

- *Lars tror, at det kan være en fordel med en streng fortolkning af, hvornår man skal medtage en beskrivelse af going concern-usikkerheder. Han mener ikke, at man skal beskrive makroøkonomiske informationer, da dette vil være relevant for ejendomsbranchen generelt. Hvis der derimod er tale om informationer, som er konkrete for den enkelte virksomhed i ejendomsbranchen, så mener han, at det kan være relevant med en streng fortolkning af begrebet. Lars mener klart, at begrebet bør fortolkes mere strengt end den amerikanske regulering, hvor det er over eller under 50 % sandsynlighed for overlevelse ("more-likely-than-not" princippet).*

Revisors ansvar for samt revisionshandlinger rettet i mod going concern

- **I hvor høj grad tror du, at det vil være med til at begrænse forventningskløften, at revisor i sin erklæring skal oplyse om det følgende (sammen eller hver for sig):**
  - Information om revisors ansvar for going concern
  - Information om revisors handlinger rettet mod going concern

LKR:

- *Angående revisors ansvar for going concern, så mener Lars, at professionelle regnskabsbrugere allerede er klar over, at vurderingen af going concern er forbundet med en vis usikkerhed, og at revisors erklæring ikke kan være nogen garanti for en virksomheds fortsatte drift.*
- *Han pointerer, at IAASB lægger op til, at både ledelsen og revisor skal citeres for (i revisionspåtegningen), at ingen af dem kan give en garanti om virksom-*

hedens fortsatte drift, men over for den professionelle regnskabsbruger vil det altså ikke have den store kommunikative værdi (fordi de allerede er klar over det), og for andre kan det virke som en ansvarsfraskrivelse. Han mener, at det derfor kan have en negativ kommunikationseffekt at oplyse noget, som er selvfølgelig.

- *Han mener derfor, at det er vigtigere at kigge på begrebet ”væsentlig usikkerhed” for at afgøre, hvornår man overhovedet kan forvente, at revisor forholder sig til going concern-usikkerheder.*
  - *Angående en beskrivelse af revisors handlinger, så mener han heller ikke, at dette umiddelbart vil være en fordel, og han sammenligner det lidt med den gamle revisionsberetning.*
  - *Lars mener endvidere, at det dybest set er mest interessant for regnskabsbrugere at vide, at revisorer har gjort sit arbejde ordentligt (og dette sikres ved tiltag omkring kvalitetskontroller mv.) frem for hvad revisor har foretaget sig. I øvrigt vil der formentlig være en problematik i forhold til om regnskabsbruger overhovedet forstår, hvad revisor har foretaget sig, selvom dette ellers er beskrevet.*
- Er det hensigtsmæssigt, at revisionserklæringen indeholder oplysninger om eksempelvis revisionsmetodologi og revisors vurdering af væsentlige skøn? På den ene side kan det gøre revisionserklæringen mere informativ, men modsat kan en revisionserklæring også blive meget omfattende og ligefrem en særskilt informationskilde uden for årsregnskabet.

LKR:

- *Lars er af den opfattelse, at revisor ikke bør forbedre regnskabet ved at afgive yderligere oplysninger i revisionspåtegningen, som ikke nævnes i regnskabet.*
  - *Endvidere tror Lars, at der generelt vil blive tale om standardtekster, som reelt ikke giver regnskabsbrugeren brugbar information.*
- Kan der være ulemper ved at bevæge sig væk fra den standardiserede erklæring – i retning mod konkrete oplysninger om udførelsen af revisionen i revisors erklæring – og hvordan vurderer du ulemperne i forhold til fordelene?

LKR:

- *Lars mener, at ulempen er, at det reelt vil udvikle sig til at være standardtekster,*
- *I øvrigt mener Lars, at det kan være problematisk i relation til revisors forhold til ledelsen, da det kan være konfliktskabende emner, som revisor eventuelt vil nævne i sin påtegning, herunder fordi der kan være tale om fortrolige oplysninger.*
- *Han mener også, at det generelt kan tænkes at skabe forsinkelser, da revisors oplysninger i en revisionspåtegning helt sikkert er noget, som vil blive drøftet mellem ledelsen og revisor – måske kan der ligefrem være tale om en ”forhandling”, eller at regnskabsaflægger vil ”opinion shoppe”, da det altid vil være nogle revisorer, som fortolker noget meget stramt, hvorimod andre revisorer kan*

tænkes at tolke noget mindre stramt.

- Kan det tænkes at være en udfordring, at hvis omfanget af revisionspåtegningen øges, men at revisorstanden typisk vil benytte sig af principbaserede, standardbeskrivelser af going concern-evnen (eksempelvis som eksemplet i ISA 570.A22), så det ikke tilfører regnskabsbruger egentlig brugbar information, og regnskabsbruger vil måske være (endnu mere) tilbøjelig til at springe revisionspåtegningen over?

LKR:

- *Lars tror ikke, at revisionspåtegningen bliver noget, som regnskabsbruger vil nærlæse yderligere, hvis den indeholder yderligere information, fordi han netop tror, at det på sigt vil ses, at der udvikles visse standardafsnit, som reelt ikke tilfører meget information.*
- *Han anerkender, at det i nogle specielle situationer kan føre til reel information, men at der i langt de fleste tilfælde formentlig vil blive tale om standardfraser.*
- Den nye Exposure Draft om ISA 570 (Revised), der er udgivet i juli 2013, indeholder omfattende ændringer i forhold til revisors rapportering om going concern i revisionspåtegningen. Hvordan er din vurdering af standardens nye tiltag i relation til at begrænse forventningskløften mellem revisor og regnskabsbruger?

LKR:

- *Lars pointerer, at den centrale nyskabelse er, at going concern-forudsætningen altid skal omtales i revisionspåtegningen – også selvom der ikke er identificeret nogen usikkerhed om going concern. Han mener altså, at nyskabelsen primært består i, at revisor nu eksplicit skal skrive, at ledelsen ikke har beskrevet nogen forhold (som indikerer usikkerhed om going concern), at revisor heller ikke er stødt på nogen sådanne forhold samt at going concern-forudsætningen i øvrigt findes passende. Det var tidligere implicit.*
- *Lars nævner endvidere, at formuleringen ”vi er ikke stødt på forhold”, egentligt kun er en begrænset grad af sikkerhed, hvilket kommunikativt ikke er så hensigtsmæssigt.*
- I det førømtalte Exposure Draft er det foreslået, at revisionspåtegningen skal indeholde et fast, særskilt afsnit om going concern – også selvom der ikke er usikkerhed om virksomhedens evne til at fortsætte driften. Ifølge forslaget er det derfor ikke længere nødvendigt at afgive en supplerende oplysning om usikkerhed om going concern-evnen, da dette blot skal omtales i dette særskilte afsnit om going concern. Hvis dette er tilfældet, er det så rimeligt at forvente, at regnskabsbruger læser revisionspåtegningen – og dette nye afsnit – i sin fulde længde, og ikke blot skimmer revisionspåtegningen for eventuelle supplerende oplysninger og forbehold?

LKR:

- *Lars pointerer, at regnskabsbruger nu skal til at ”kigge flere steder” for at finde informationen. Indledningsvist skal regnskabsbruger kigge efter, om det er en en blank påtegning eller en modificeret konklusion; herudover skal regnskabs-*

bruger også læse afsnittet om going concern for at se, om der er væsentlig usikkerhed om evnen til at fortsætte driften; afslutningsvist skal regnskabsbruger også se, om der er supplerende oplysninger af anden karakter. Desuden kommer der nu også (for børsnoterede virksomheder) en beskrivelse af key audit matters, som regnskabsbruger skal forholde sig til.

- *Han nævner, at det derfor ikke længere er "nok", at regnskabsbruger bare skimmer revisionspåtegningen for en eventuel modificeret konklusion eller supplerende oplysninger, hvorved det altså bliver sværere at dechifrere budskabet.*

Revisors redegørelse om going concern evnen

- I revisionserklæringens nuværende form henviser revisor blot til, hvor ledelsen har beskrevet eventuelle usikkerheder, men EU har i grønbogen antydnet, at revisor "selv bør redegøre for de økonomiske og finansielle perspektiver for virksomheden". Hvordan vurderer du fordelene kontra ulemperne ved, at revisor "lægger kortene på bordet" og i revisionserklæringen direkte udtaler sig om virksomhedens økonomiske sundhedstilstand?

LKR:

- *Lars mener, at det er en "misforståelse af format", at revisor skal erklære sig om en virksomheds sundhedstilstand. Revisor reviderer regnskaber underlagt regnskabsmæssige begrebsrammer og udfører ikke investeringsanalyser. Han mener, at grønbogens forslag må bero på EU-Kommissionens uvidenhed om revision.*
- *Lars noterer også, at forslaget heller ikke er kommet til udtryk i EU-Kommissionens endelige forslag til den nye forordning.*
- *Det er dog hans vurdering, at det er lidt uklart, hvad forordningen mener, at revisor skal redegøre for. Han mener, at man kan læse forslaget som om, at de forventer en "skaleret vurdering" – altså at der oplyses om, hvor slem going concern-situationen er. Det kan eventuelt være oplysning om, at et usikkert forhold har altafgørende betydning, eller om et forhold blot har stor betydning i forhold til at fortsætte driften.*
- Kan revisors rolle – i stedet for førnævnte forslag – udvides mere hensigtsmæssigt ved at den regnskabsmæssige regulering stiller yderligere krav til det regnskabsmæssige indhold, som så omfattes af revisors revision – eller er det vigtigt, at oplysningerne kommer direkte fra revisor?

LKR:

- *Lars mener, at regnskabsreguleringen skal reguleres. Det er udgangspunktet, at det er ledelsen, som skal redegøre for den usikkerhed, der ligger i regnskabet og det mener Lars, at man bør fastholde.*
- *Han mener ikke, at man skal pålægge revisor at undersøge andet, end om et regnskab overholder den relevante regnskabsmæssige begrebsramme.*
- *Han henviser til, at der kun findes meget lidt vejledning om going concern i den regnskabsmæssige regulering, herunder omkring begrebet væsentlig usikker-*

hed.

- Ser du nogen udfordringer i, at revisor reelt kan være tvunget til at oplyse om forhold, som normalt vil være omfattet af revisors tavshedspligt – og for børsnoterede virksomheder også forhold, som vil være omfattet af særlige regler om offentliggørelse?

LKR:

- *Lars mener, at der er en udfordring i at drøfte eventuelle konkrete oplysninger i en revisionserklæring med ledelsen for at undgå problemstillinger i forhold til revisors tavshedspligt og også i forhold til børsetiske regler, herunder at oplysninger generelt bør meddeles i en børsmeddelelse og ikke i en revisionspåtegning.*
- *Han tror også, at der – afhængig af virksomhedens ledelse – vil være mange forskellige holdninger til ”hvor meget man kan lægge på bordet”. Det vil især være detaljeringsniveauet, som vil være en udfordring i denne henseende.*

Regnskabsmæssige oplysningskrav

- Set i lyset af, at begrebet ”væsentlig usikkerhed” kan være svært at definere, ville det så være hensigtsmæssigt, om den regnskabsmæssige regulering stillede krav om, at ledelsen skulle oplyse om sin vurdering af going concern-evnen, uanset om der var identificeret usikkerhed herom eller ej?

LKR:

- *Lars tror, at man vil se i den kommende udvikling af den regnskabsmæssige regulering, at ledelsen vil skulle oplyse om ledelsens vurdering af going concern – uanset om der vurderes at være væsentlig usikkerhed herom.*
- *Han mener, at dette vil bevirke, at man skal være mere kynisk for at skjule eventuelle usandheder, når ledelsen direkte, eksplicit skal sige, at der ikke er nogen usikkerhed om going concern, hvorimod det i dag er implicit.*

- Vil denne vurdering overhovedet kunne revideres af revisor?

LKR:

- *Lars mener, at det er relevant at diskutere, om man reelt kan opnå en høj grad af sikkerhed om going concern-forudsætningen – og ikke blot begrænset sikkerhed.*
- *Han henviser i denne forbindelse til hans kommentar ovenfor om, at formuleringen ”vi er ikke stødt på forhold” egentligt kun er en begrænset grad af sikkerhed.*
- *Han mener, at det teoretisk set måske ville være mere korrekt at lave en todelt konklusion, som giver en høj grad af sikkerhed om regnskabets poster og oplysninger, og kun begrænset grad af sikkerhed om virksomhedens overlevelse.*

Referat af interview med Pia Flade Larsen, kreditspecialist hos Nykredit

Interviewet er gennemført mandag d. 5. august 2013 hos Nykredits domicil på adressen Under Krystallen 1, 1780 København V

Introduktion: Afhandlingen undersøger forventningskløften mellem regnskabsbruger og revisor i relation til going concern. Set i lyset af finanskrisen har især ejendomsselskaber været ramt hårdt af svære finansieringsvilkår og faldende ejendomspriser, hvilket har haft stor betydning for deres evne til at fortsætte driften. Ejendomsselskaber er derfor brugt som case study i afhandlingen og det vil i spørgsmålene være udgangspunktet, at der er tale om ejendomsselskaber.

Det er afhandlingens formål at søge forbedringspunkter, der kan være med til at begrænse forventningskløften mellem regnskabsbruger og revisor i relation til going concern. De nedenstående spørgsmål er udformet med henblik på at søge kommentarer på disse forbedringspunkter. Forbedringspunkterne fremgår dog ikke direkte af spørgsmålene.

Begrebet ”væsentlighed usikkerhed”

- Begrebet ”væsentlig usikkerhed” bruges, når regnskabsaflægger og revisor skal afgøre, om det er nødvendigt at oplyse regnskabsbruger om, hvorvidt der er usikkerhed om evnen til at fortsætte driften, og hvad dette indebærer. Hvis en årsrapport ikke indeholder oplysninger om dette – hverken i revisors påtegning eller i regnskabet – hvad mener du så, at dette siger om en virksomheds sundhedstilstand?

PFL:

- *Hvis der i revisionserklæringen ikke står noget om going concern-evnen, så bruger Pia det ikke så meget. Hun drager i stedet selv sin egen konklusion.*
- *Hvis der står noget i revisionserklæringen om going concern, så anser Pia det for at være en ”kraftig advarsel” og noget, som skal tages alvorligt.*
- *Hvis ikke der er nogen supplerende oplysninger om going concern, så er Pia klar over, at det ikke nødvendigvis betyder, at ”det er i orden”. Hun stoler altså ikke på, at en blank revisionspåtegning betyder, at der ikke er nogen usikkerhed om going concern.*
- Udviklingen i den amerikanske regulering går i mod et ”more-likely-than-not”-princip, hvor der altså skal være mere end 50 % sandsynlighed for, at en virksomhed ikke kan fortsætte driften, før revisor og regnskabsaflægger skal oplyse om usikkerhed om evnen til at fortsætte driften.
Udviklingen i den britiske regulering går derimod i retningen af, at man skal oplyse om going concern-usikkerhed allerede, når ikke man med sikkerhed kan sige, at en virksomhed kan fortsætte driften – altså en noget mere stram fortolkning.
Spørgsmål: Den danske (og internationale) regulering indeholder ikke nogen klar definition af ”graden af usikkerhed”, men hvad vil du synes er rimeligt at forvente?

PFL:

- *Pia pointerer, at hun ikke ved, hvordan begrebet er defineret i dag. Hun henviser til en statistik, hvor hun har læst, 60 % af selskaberne, som har aflagt en årsrapport med en supplerende oplysning om going concern, er gået konkurs efterfølgende inden for en 12 måneders periode. Hun ved ikke, hvordan begrebet bør defineres men synes umiddelbart, at dette må synes at være meget passende, da hun ikke mener, at reglen bør fortolkes for strengt.*
  - *Hun mener, at hvis man – ligesom den britiske regulering – anser det for en væsentlig usikkerhed, når blot der er en lille usikkerhed, så "devalueres begrebet", og man bør derfor tilstræbe en knap så streng fortolkning. Hun mener ikke, at det kan være hensigtsmæssigt, at man hele tiden råber "ulven kommer".*
- Tror du, at det kan være en fordel med en "streng" fortolkning af begrebet, så man ofte vil se, at årsregnskaber indeholder en beskrivelse af væsentlige usikkerheder? På denne måde vil det sikres, at regnskabsbruger har informationen og selv kan forholde sig til graden af usikkerhed.

PFL:

- *Pia mener, at hvis going concern-usikkerhed omtales i stort set alle regnskaber, så vil det bære præg af at være standardtekst, og regnskabsbrugere vil ikke bruge det til noget. Hun mener derfor, at man skal passe på, at "der ikke går inflation i begrebet".*

Revisors ansvar for samt revisionshandlinger rettet i mod going concern

- Når du læser en årsrapport, læser du så altid revisionspåtegningen eller skimmer du udelukkende denne for supplerende oplysninger, forbehold mv., fordi du ved, at den er meget standardiseret?

PFL:

- *Pia skimmer kun revisionspåtegningen for at se, om denne indeholder en modificeret konklusion eller supplerende oplysninger, da det er hendes opfattelse, at den kun indeholder standardtekst.*
- I hvor høj grad tror du, at det vil være med til at begrænse forventningskløften, at revisor i sin erklæring skal oplyse om det følgende (sammen eller hver for sig):
    - Information om revisors ansvar for going concern
    - Information om revisors handlinger rettet mod going concern

PFL:

- *Pia tror, at ovenstående hurtigt vil blive en del af den standardtekst, som man skimmer igennem, men som der ikke lægges særlig vægt på. Pia mener hermed, at hun vil opfatte det som standardtekst – ikke at hun nødvendigvis tror, at revisor vil gøre det til en standardtekst.*

Er det hensigtsmæssigt, at revisionspåtegningen indeholder oplysninger om eksempelvis revisionsmetodologi og revisors vurdering af væsentlige skøn? På den ene side kan det gøre revisionserklæringen mere informativ, men modsat kan en revisionserklæring også blive meget omfattende og ligefrem en særskilt informationskilde uden for den finansielle del af årsrapporten.

PFL:

- *Pia mener, at sådanne oplysninger bør fremgå revisionsprotokollen, da oplysninger i revisionspåtegningen udelukkende bør være kort og relevant for, at regnskabsbruger skal se, om der er nogle forhold i regnskabet, som kræver særlig opmærksomhed.*
  - *Hun mener, at yderligere detaljer om revisors revisionsarbejde bør fremgå af revisionsprotokollen.*
  - *Hun fremhæver, at de ofte modtager revisionsprotokollen, hvis der er nogle forhold, som de ønsker yderligere information om – denne er dog ikke tilgængelig for alle regnskabsbrugere.*
- Hvis du vidste, at revisionspåtegningen indeholdte information og ikke blot var en ”standardtekst”, ville du så tillægge denne større betydning i forhold til din gennemgang af årsrapporten?

PFL:

- *Hvis Pia vidste, at teksten var relevant – og ikke blot standard – så ville hun selvfølgelig læse informationen.*
- I et forslag til en ny revisionspåtegning er det foreslået, at revisionspåtegningen skal indeholde et fast, særskilt afsnit om going concern – også selvom der ikke er usikkerhed om virksomhedens evne til at fortsætte driften. Hvis dette er tilfældet, vil du så stadig forvente, at revisor i en supplerende oplysning gør opmærksom på en usikkerhed i forhold til at fortsætte driften, eller vil det være OK at antage, at regnskabsbruger læste revisionspåtegningen – og dette nye afsnit – i sin fulde længde?

PFL:

- *Pia vil finde det hensigtsmæssigt, at regnskabsbruger også blev oplyst om usikkerheden i en supplerende bemærkning og ikke blot i det særskilte afsnit om going concern.*
- *Hun mener blandt andet, at det skal ses i lyset af, at afsnittet om going concern kan opfattes som standardtekst, som blot ”skimmes” for at se, om der er specielle forhold. Hun mener altså, at væsentlige bemærkninger bør fremhæves i revisionspåtegningen.*

Revisors redegørelse om going concern evnen

- I revisionserklæringens nuværende form henviser revisor blot til, hvor ledelsen har beskrevet eventuelle usikkerheder, men EU har i Grønbogen antydnet, at revisor ”selv bør redegøre for de økonomiske og finansielle perspektiver for virksomheden” i sin revisionspåtegning. I relation til going concern; har det stor betydning for dig, at det er revisor, som udtaler sig om going concern-evnen, fremfor at det er ledelsen, der udtaler sig i årsregnskabet, som revisor jo har revideret?

PFL:

- *Pia vil tillægge det større betydning, at det er revisor, der udtaler sig – også selvom hun er klar over, at ledelsens eventuelle udtalelser i årsregnskabet bliver revideret og godkendt af revisor.*

Regnskabsmæssige oplysningskrav

- Set i lyset af, at begrebet ”væsentlig usikkerhed” kan være svært at definere, ville det så være hensigtsmæssigt om den regnskabsmæssige regulering stillede krav om, at ledelsen skulle oplyse om sin vurdering af going concern-evnen, uanset om der var identificeret usikkerhed herom eller ej?

PFL:

- *I lighed med hendes mening om revisors fortolkning af graden af usikkerhed, så mener Pia, at oplysninger om going concern-vurderingen kun bør medtages i årsregnskabet, når informationen er relevant for regnskabsbruger. Ellers mener hun, at det bliver standardtekst, som man ikke tillægger nogen særlig betydning.*
- *Pia noterer også, at hun som udgangspunkt ikke ”tager det for gode varer”, at ledelsen oplyser, at de vurderer, at virksomheder kan overleve de næste 12 måneder. Hun mener altså ikke, at hun vil tillægge informationen stor værdi alligevel.*

- Den danske (og internationale) regulering siger, at ledelsen skal oplyse regnskabsbruger om usikkerheder i relation til going concern-evnen men er ikke særlig præcis i forhold til hvad og hvor meget, der skal oplyses.

Spørgsmål: I de tilfælde hvor du har gennemgået et årsregnskab, som har indeholdt en revisionspåtegning med supplerende oplysninger om going concern-evnen: Hvor brugbare / tilstrækkelige har informationerne om dette så været?

PFL:

- *Pia mener generelt, at i tilfælde af væsentlig usikkerhed om going concern, så har oplysningerne i årsregnskaberne været gode. Det har generelt været nemt for hende at konkludere, hvad usikkerheden skyldes.*
- *Selvom reguleringen på området altså ikke indeholder megen vejledning, så mener Pia altså, at fortolkningen af reglerne umiddelbart er god og giver regnskabsbrugerne de nødvendige oplysninger.*

- Når du gennemgår årsrapporter for ejendomsselskaber, hvad er det så for nogle forhold, som du især er opmærksom på og mangler lidt oplysninger omkring i relation til going concern?

PFL:

- *Pia efterlyser især oplysninger om ejendomsstyper (herunder om det er bolig/kontor mv.) beliggenheden af boligerne, om boligerne kan genudlejes, hvem lejerne er (især hvis det er erhverv).*
- *Hun lægger også meget vægt på oplysninger om opskrivninger af ejendomme, herunder hvilke priser der handles til, den nuværende vurdering, hvor meget af egenkapitalen, der stammer fra opskrivninger, mv.*
- *Herudover finder hun det også interessant at se på hvilke øvrige banker, der er finansieringsgivere for virksomheden – hun henviser til, at det har stor betydning i en tid, hvor banker overtages af og afvikles af Finansiell Stabilitet, da en virksomhed i så fald kan have udfordringer med at finde en ny finansieringsgiver.*
- *Man er også meget opmærksom på koncernstrukturen og de ultimative ejere og de personer, som ”står bag” projektet.*
- *Generelt lægger Pia også stor vægt på, om regnskabet afspejler en vis ”åbenhed”, eller om et regnskab er præget af at være et ”minimumsregnskab” og tilbageholdende med relevante oplysninger.*
- *Pia pointerer, at hun ikke umiddelbart forventer, at alle ovenstående oplysninger fremgår af en årsrapport, men at det dog er delelementer i den samlede kreditvurdering, som hun laver.*